

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่
ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลุ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
Water Management to Solve the Problems of Li River Basin Farmers
Of the Tambon Administration Organization Forest of Ban Chang,
Lamphun Province

โดย

นายวณิชฐ์พล กุลพรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 630761233

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี
ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
Water Management to Solve the Problems of Li River Basin Farmers
Of the Tambon Administration Organization Forest of Ban Chang,
Lamphun Province

โดย

นายวชิษฐ์พล กุลพรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 630761233

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Water Management to Solve the Problems of Li River Basin Farmers
Of the Tambon Administration Organization Forest of Ban Chang,
Lamphun Province.

by

Mr. Wasitpol Goolprom
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Lamphun Buddhist college
B.E.2018

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya
CU RS 610761233
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	:	การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน
ผู้วิจัย	:	นายวิศิษฐ์พล กุลพรม
ส่วนงาน	:	วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ	:	๒๕๖๑
อุดหนุนการวิจัย	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลีขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และ เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน สำหรับข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลในพื้นที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู และเกษตรกรกลุ่มน้ำลี และผู้เกี่ยวข้องจำนวน ๒๕ คน

ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลีในฤดูแล้งขาดน้ำใช้เพื่อการเกษตรไม่เพียงพอต่อการอุปโภค ได้แก่การทำกรเกษตร การปลูกพืชต่างๆ คือ กระเทียม หอมแดง ลำไย กะหล่ำปลี ตลอดจนพืชผักอื่น ๆ นอกจากนั้นในฤดูฝนก่อให้เกิดน้ำท่วมไร่ นา สวน ของเกษตรกร ตลิ่งพัง ก่อให้เกิดน้ำท่วมบ้านเรือนประชาชนซึ่งเป็นปัญหาเกือบทุกๆ ปี

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู คือ

- ๑. การวางแผน (Planning)** หมายถึงการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลีนั้น ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำอย่างมีระบบ
- ๒. การจัดองค์การ (Organizing)** หมายถึง การกำหนดตำแหน่งสายงานด้านการรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการน้ำ
- ๓. การจัดอัตรากำลัง (Staffing)** หมายถึง การสรรหาบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านทรัพยากรน้ำมาช่วยบริหารจัดการ
- ๔. การอำนวยการ (Directing)** หมายถึง การกำกับ สั่งการและมอบหมายงานให้แต่ละฝ่ายหรือแต่ละงานนำไปปฏิบัติตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้
- ๕. การประสานงาน (Coordination)** ประสานงานในการบริหารจัดการน้ำทั้งภาครัฐ และเอกชน
- ๖. การรายงาน (Reporting)** เป็นการรายงานผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด
- ๗. การงบประมาณ (Budgeting)** เป็นการจัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินในการดำเนินงานต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการน้ำเพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ในระดับ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีดังนี้

ระดับต้นน้ำ มีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ปลูกป่าชดเชย บวชป่า ไม่ทำลายป่า ซึ่งปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยการปลูกจิตสำนึกให้มีการรักษาป่าต้นน้ำ

และรณรงค์ไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า **ระดับกลางน้ำ** สร้างฝายชะลอน้ำ (ฝายแม้ว) สร้างแก่งค้ำน้ำ ชุดบ่อน้ำ สร้างสระสาธารณะขนาดใหญ่ ในฤดูฝน ทำให้เกิดน้ำท่วมไร่นา และบ้านเรือนประชาชน เสนอแนะขุด รอกระบายน้ำ ปลุกต้นไม้ริมตลิ่งไม้โตเร็ว เพื่อป้องกันน้ำท่วมตลิ่งพัง สร้างภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม **ระดับปลายน้ำ** รักษาแม่น้ำไม่ทิ้งขยะลงน้ำไม่ทิ้งน้ำเน่าเสีย และสารพิษต่างๆลงสู่แม่น้ำมีเครือข่ายช่วยกันดูแลรักษาแม่น้ำไม่ให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนที่ใช้น้ำ เป็นกระบวนการที่รณรงค์ส่งเสริมระดับปลายน้ำ มีการจัดอบรมให้แก่ประชาชนจากวิทยาการหน่วยงานทางภาครัฐมาให้ความรู้

Research Title : Water Management for Problem Solving of Li River Basin Farmers Of the administrative organization of the forest. Amphoe Ban Chang, Lamphun

ProvinceResearcher : Mr.Wasitpol Goolprom

Division : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Lamphun Buddhist Monastic College

Fiscal year : 2561/2018

Research Grant : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

Research Water Management for Solving the Li River Basin Farmers of Pa Phlu Subdistrict Administrative Organization Ban Hong District, Lamphun Province, has the objective To study the problems of Li river basin agriculture, Pa Phlu Subdistrict, Ban Hong District, Lamphun Province, to study the solutions for water problems of Li River Basin Agriculture, Pa Phlu Subdistrict, Ban Hong District, Lamphun Province and to suggest water management guidelines for Li River Basin Agriculture, Pa Phlu District, Ban Hong District, Province Lamphun. For this research, the researcher interviewed a group of people in the area from The Link Management District Forest Pool. And the Li River Basin farmers And 25 persons involved

The result of the research shows that the Li river basin farmers' problems during the dry season lack water for agriculture.

Not enough to consume Including farming The cultivation of various plants, such as garlic, shallot, longan, cabbage, and other vegetables. In addition, during the rainy season, flooding caused farmers and banks of the banks of the river banks causing flooding of public houses, which is a problem almost every year.

For the water management guidelines of Pa Phlu Subdistrict Administration Organization are 1. Planning is the water management of the Li River Basin farmers, both upstream, midstream and downstream systematically 2. Organizing is the determination of the position of responsibility for water management 3. Staffing means recruiting people with expertise in water resources to help manage them. 4. Directing means directing, directing and assigning tasks to each Or to an individual plan or goals. 5. Coordination (Coordination). Coordination in water management, both public and private. 6. Reporting (Reporting) is a report

of work that has been done to how much success. 7. Budgeting (Budgeting) is a report on the use of funds in various operations.

Suggestions on additional water management to solve the Lee River Basin farmers' groups

At the upstream, midstream and downstream levels as follows

At the upstream level, there is upstream forest conservation, reforestation plantation, non-destructive forest ordination, which instills the concept of upstream forest conservation by raising awareness to maintain upstream forest And a campaign to prevent deforestation by mid-level water, build slow dams (weir mounds), build water tanks, dig wells, build large public pools during the rainy season, causing flooding of fields And the public houses suggest digging

Water drainage pulley planting trees along the banks of fast-growing trees In order to prevent flooding of the banks Establish a network of partners in water management to participate in downstream levels, save the river, not throw waste into the water. Do not leave polluted water And various toxins into the river There is a network to help maintain water to prevent people from using water. It's a process

At the downstream promotion campaign There are training for the public from speakers from government agencies to provide knowledge.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงลงได้เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้ให้คำแนะนำมาโดยตลอด จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ พระครูสิริสุตานุยุต ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, รศ.อุเทน ปัญโญ, ผศ.ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์, และ ผู้มีส่วนให้คำแนะนำปรึกษาทุกๆ ท่านที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณนายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ผู้บริหาร สมาชิก สอบต. พนักงานเจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอ รวมถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลี่ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ให้ร่วมมือในการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ในครั้งนี้เป็นอย่างดี

คุณงามความดีอันใดที่เกิดจากการศึกษาวิจัยฉบับนี้ ขอน้อมถวายแด่พระรัตนตรัย บิดารมารดา ปู่ย่าตายาย ครูอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณ และผู้มีความเกี่ยวข้องในการทำ การวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ทั้งหลายสืบไป

วสิษฐ์พล กุลพรม

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๕ นิยามศัพท์.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๗
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๔
๓.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	๕๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๖
๓.๔ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ.....	๕๖
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๗
๓.๖ ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์.....	๕๙
๓.๗ การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล.....	๕๙
๓.๘ การนำเสนอข้อมูล.....	๖๐

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

น้ำเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งอุปโภคและบริโภค การเกษตรกรรม การทำอุตสาหกรรม การคมนาคม การผลิตพลังงาน การท่องเที่ยว รวมถึงมีความสำคัญในเชิงนิเวศวิทยา ที่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ต่าง ๆ ด้วย การเพิ่มขึ้นของประชากร และการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจ ทำให้การใช้น้ำทั้งทางตรงเพิ่มขึ้น ในขณะที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่องเกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดินทำให้ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่ปัญหาน้ำท่วม ปัญหากล้งแล้ง การทิ้งน้ำเสียของเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ยังไม่มีแหล่งระบายน้ำที่ชัดเจน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของน้ำลี้หรือ แม่น้ำลี้ เป็นแม่น้ำสำคัญในจังหวัดลำพูน มีต้นกำเนิดมาจากตอยขุนแม่กวง ในอำเภอทุ่งหัวช้าง ไหลผ่านอำเภอลี้ และอำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา ไหลลงสู่มแม่น้ำปิงที่อำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีความยาวทั้งสิ้น ๒๑๐ กิโลเมตร ประชาชนที่อาศัยอยู่ได้แม่น้ำลี้ใช้น้ำในการเกษตรและอื่นๆ มาหลายชั่วอายุคน แต่สภาพของแม่น้ำลี้ในปัจจุบันจะแห้งขอดเป็นเวลากว่า ๘ เดือนในหนึ่งปี คนลุ่มน้ำลี้จะโชคคืออยู่บ้างก็เฉพาะในช่วง ๔ เดือนที่พอจะอาศัยน้ำในฤดูฝนที่มีฝนตกบ้างให้ไหลเข้าลำเหมืองไปทำการเกษตร ดังนั้นแม่น้ำลี้ที่ไหลผ่านอำเภอบ้านโฮ่งจึงเป็นแม่น้ำสายหลักที่ชาวอำเภอบ้านโฮ่งใช้อุปโภค บริโภคได้ใช้ประโยชน์กับแม่น้ำลี้เป็นอย่างมาก สำหรับเกษตรกรในอำเภอบ้านโฮ่งได้มีการทำการเกษตรหลายด้าน เช่น ปลูกกระเทียม หอมแดง กะหล่ำปลี ลำไย และอื่นๆ และตำบลป่าพลู ตั้งอยู่ในเขตรับผิดชอบดูแลด้านการบริหารปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ซึ่งต้องมีหน้าที่ดูแลอย่างทั่วถึง และเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่ยั่งยืน การจัดการน้ำแบบบูรณาการ ด้วยหลายวิธีและทุกชุมชนยอมรับ จึงจะนำไปสู่ การจัดการ หรือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ ได้อย่างสัมพันธ์กัน ในภาวะปัจจุบันเราต้อง บริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรน้ำและดำเนินงานหลายด้านอย่างเป็นระบบ เป็นองค์รวม แล้วค้นหาแนวทางแก้ไข อย่างเป็นระบบ ครบวงจร ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัย การผลิตที่สำคัญให้บังเกิดประโยชน์กับผู้คน แบบ “มุ่งถึงประโยชน์คนส่วนใหญ่” ในลุ่มน้ำเป็นหลัก

ส่วนการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เป็นการบริหารจัดการ ที่เน้นให้ทุกภาคส่วนของสังคม รู้ถึงคุณค่าของน้ำใช้น้ำอย่างประหยัด เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพ อย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณ และคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนา และการใช้

ประโยชน์ จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน นั่นคือ การใช้ ประโยชน์ทรัพยากรน้ำ เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ควรต้องยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลัก เน้นความอยู่ดีกินดีมีสุข และพึ่งตนเองได้เป็นพื้นฐานก่อน มีการคุ้มครอง และฟื้นฟู ทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา สามารถพึ่งพาได้อย่างยั่งยืน

ในการจัดการน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อย่างบูรณาการ และมีความยั่งยืนได้นั้น ต้องใช้ความรู้จากหลายสาขาวิชา เข้ามาจัดการ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ฯลฯ ซึ่ง ในความหลากหลายของความรู้ต่างๆ นั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมกับ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรป่าไม้ภายในแต่ละลุ่มน้ำจะต้องดำเนินไปอย่างเป็นเอกภาพ และเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน เพราะต้องสนองนโยบายภาครัฐที่ได้กระจายอำนาจในการบริหาร ให้กับท้องถิ่นชุมชน การกระจายอำนาจการปกครองออกทุกภาคส่วน เป็นรากแก้วของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางหรือศูนย์กลางของประเทศ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นไปด้วยความล่าช้า ไม่สนองต่อความต้องการของประชาชน หรือไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันทั่วถึง ด้วยเหตุนี้การกระจายอำนาจจึงไม่เพียงแต่เป็นการปูพื้นฐานการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังมีความจำเป็นสำหรับการพัฒนาในส่วนภูมิภาคในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมอีกด้วย^๑

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่มีวิวัฒนาการมานานที่สุด นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา และมีบทบาทหน้าที่ในการให้บริการ สาธารณสุขแก่ประชาชนในเขตชุมชนเมือง ซึ่งมีความเจริญทางเศรษฐกิจ มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น และมีปัญหาที่หลากหลาย สลับซับซ้อนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และระบบการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ให้ทันกับสภาพการณ์ดังกล่าว และสามารถรองรับการกระจายอำนาจ หน้าที่ส่วนกลางถ่ายโอนมาให้ตามแผนการกระจายอำนาจ^๒ เป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถือว่ามิโครงสร้าง และระบบการบริหารงานที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง^๓ เพราะเป็นสถาบันทางการเมืองระดับท้องถิ่นที่ได้รับความสนใจจากประชาชนที่มีการศึกษาสูง เข้ามาบริหารงานในฐานะผู้บริหารท้องถิ่น หรือสมาชิกสภาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

^๑ อภิชาติ พันธเสน, **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๙) หน้า ๑๑.

^๒ ปธาน สุวรรณมงคล, **การปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในบริบทของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**, (นนทบุรี : โครงการส่งเสริมการแต่งตั้งตำรา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

เรื่อยๆ ดังปรากฏชัดในระดับของเทศบาลเมือง และเทศบาลนคร^๕ ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นกฎหมายที่ใช้จัดระเบียบการบริหารงานแทนประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๓๖ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ นับตั้งแต่ พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ มีผลบังคับใช้เมื่อ วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ทำให้มีการปรับฐานการบริหารงานในระดับตำบล โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ของสภาตำบลทั่วประเทศออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ “สภาตำบล” ซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคล สภาตำบลต้องมีรายได้เป็นของตนเองโดยไม่รวมเงินอุดหนุนต่ำกว่า ๑๕๐,๐๐๐ บาท และอีกรูปแบบหนึ่งคือ “องค์การบริหารส่วนตำบล” หรือเรียกว่า อบต. ตั้งขึ้นจากสภาตำบลที่มีรายได้ (โดยไม่รวมเงินอุดหนุน) ในปีงบประมาณที่แล้วมาติดต่อกัน สามปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๕๐,๐๐๐ บาท ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล มีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น (มาตรา ๔๓)

โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ กำหนดให้ประกอบด้วย สภาองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการบริหาร สภาองค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วย สมาชิกสภาสองประเภท ประเภทแรก เป็นสมาชิกสภาโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน และแพทย์ประจำตำบล ประเภทที่สองเป็นสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้งโดยประชาชนหมู่บ้านละ ๒ คน ส่วนคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย กำนันเป็นประธานโดยตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านอีกไม่เกิน ๒ คน และสมาชิกสภาที่มาจาก การเลือกตั้งอีกไม่เกิน ๔ คน รวมแล้วมีคณะกรรมการบริหารได้ไม่เกิน ๗ คน

พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐบาลได้มีการเสนอขอปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๒^๕ โดยเนื้อหาส่วนใหญ่ แก้ไขชื่อเรียกบุคคล และศัพท์กฎหมายให้สอดคล้องกับกฎหมายองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ การปรับโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลครั้งสำคัญเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ หลังจากมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลไปเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๖ แต่เป็นการแก้ไขในรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ความจริง ได้มีความพยายามในการเสนอให้มีการแก้ไขที่มาของฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลให้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนมาแล้วครั้งหนึ่ง โดยวุฒิสภาได้แก้ไขเพิ่มเติมสาระสำคัญในกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมา ได้แก้ไขให้นายกองค์การบริหารส่วนตำบลมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน

^๕ โกวิท วัฒนงาม, การปกครองท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

แต่เมื่อร่างกฎหมายกลับมาสภาผู้แทนราษฎร ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นด้วยและได้มีการตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อปรับปรุงร่างกฎหมายดังกล่าว แต่เมื่อเสนอเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบ

การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าวแล้วส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของคณะผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั่นเอง ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องจัดทำหลายด้านไปพร้อมๆกัน ประกอบกับองค์การบริหารตำบลดังกล่าวเปรียบเสมือนองค์กรน้องใหม่ที่ยังต้องเรียนรู้ในการบริหารงานด้วยตนเอง ทั้งในด้านโครงสร้างองค์การบริหาร การวางแผน การกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ และการนำนโยบายมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดการบริหารงานหลักอิทธิบาทธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นองค์กรที่มีศักยภาพในการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนทั่วไป สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาพบปัญหาว่า มีปัญหาหลายด้านที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ หรืออยู่ระหว่างการแก้ไข ได้แก่ ปัญหาด้านการให้บริการประชาชนปัญหาการกระจายข่าวสารจากทางรัฐบาลสู่ประชาชน ปัญหาสมาชิก ส.อบต.ขาดประสบการณ์ ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดความชัดเจนในภาระการถ่ายโอนงานจากภาครัฐ ปัญหาพนักงาน ส. อบต. ขาดแรงจูงใจในการทำงาน ปัญหาผู้บริหารการสั่งงานไม่ตรงกับหน้าที่รับผิดชอบของบุคลากร ปัญหาการขาดบุคลากร ที่มีความเชี่ยวชาญไม่เพียงพอต่อองค์กร ปัญหาด้านการขาดเครื่องมืออุปกรณ์ทันสมัยต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาการใช้งบประมาณไม่สอดคล้องกับนโยบาย ปัญหาการแบ่งพรรคแบ่งพวกของพนักงาน ปัญหาด้านพนักงานบางคนใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมกับการให้บริการแก่ประชาชน ปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือของผู้นำหมู่บ้านและชุมชนในท้องถิ่นและปัญหาที่สำคัญในขณะนี้ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู คือ ปัญหายาเสพติด ยาบ้าที่แพร่ไปทั่วในขณะนี้ด้วยปัญหาหลายประการเหล่านี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู จึงต้องเดินหน้าพัฒนาต่อไป สำหรับเรื่องการทำเกษตรกรรมของประชาชนในตำบลป่าพลู ถือเป็นอาชีพหลัก ของชาวเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าว ที่องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูมีความรับผิดชอบดูแลที่นอกเหนือจากภาระอื่น ๆ ชาวเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำลี้ ที่เรียกคำนี้เนื่องจากว่า มีแม่น้ำลี้ไหลผ่าน และต้องอาศัยแม่น้ำลี้ทำการเกษตร และอุปโภค บริโภค ถือเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงเกษตรกรบริเวณพื้นที่ดังกล่าว

ปัญหาด้านน้ำของแม่น้ำลี้ที่มีผลกระทบต่อเกษตรกรเขตลุ่มน้ำลี้ ซึ่งปัญหาอยู่ตรงบริเวณกลางน้ำคือแม่น้ำลี้มีต้นน้ำอยู่ที่ อำเภอกู่หว้าข้างไหลผ่านอำเภอลี้ อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง ไหลรวมกับแม่น้ำแม่ทา และแม่น้ำปิงที่อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นบริเวณกลางน้ำที่ประสบปัญหาซึ่งอยู่ระหว่างตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวินิจฉัยอยู่สภาพปัญหาก็คือเกษตรกรขาดน้ำสาเหตุจากเกษตรกรที่อยู่บริเวณดังกล่าวปิดทางน้ำไม่ให้ไหลแล้วกักน้ำเข้าไร่นาสวนตนเอง เกษตรกรรายอื่นที่อยู่ใต้น้ำลงมาจึงไม่สามารถใช้น้ำได้อย่างเต็มที่ ประเด็นต่อมาคือ เมื่อถึงฤดูฝนเกิดปัญหา

ที่รุนแรงคือน้ำท่วมบริเวณหมู่บ้านในเขตประชากรตำบลป่าพลูเกือบทุกๆปี สาเหตุคือการที่ไม่มีการขุดลอกบริเวณแม่น้ำลี่ น้ำไหลผ่านไม่สะดวกจึงก่อให้เกิดน้ำท่วมประกอบกับหมู่บ้านในเขตตำบลป่าพลูหลายหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ไม่สูงกว่าระดับน้ำมาก จึงเป็นปัญหาน้ำท่วม แต่ถ้ามีการขุดลอกน้ำให้ลึกลง น้ำไหลผ่านได้สะดวก ในฤดูฝนน้ำก็อาจจะไม่ท่วมในหมู่บ้านดังกล่าว

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัย สนใจที่จะศึกษาการการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เพื่อให้เกิดการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถช่วยแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชาวเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่อย่างยั่งยืน และเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะว่าอยากให้เกษตรกรที่อยู่เหนือน้ำเห็นอกเห็นใจไม่เห็นแก่ตัว กักน้ำเข้าสู่ไร่นาตนเอง และอยากให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้มีการดูแลเกษตรกรโดยการแก้ปัญหาไม่เพียงพอโดยการสร้างฝายชะลอน้ำในบริเวณที่มีปัญหา และมีการขุดลอกน้ำเพื่อไม่ให้เกิดการน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ในส่วนนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาไม่เพียงพอต่อการเกษตรของเกษตรกร และ แก้ปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนสืบไป

แนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำ คือ ๑. ฤดูฝน(ฤดูน้ำหลาก) ปล่องน้ำไหลอย่างสะดวก ขจัดสิ่งกีดขวางทางน้ำ เพื่อไม่ให้น้ำท่วม น้ำล้นตลิ่ง ท่วมไร่นา สวน หรือบ้านเรือนประชาชน โดยมีการขุดลอก การปลูกหญ้าริมน้ำ การเลี้ยงสัตว์ เบ็ด ปลา ๒. ฤดูแล้ง ซึ่งเป็นฤดูร้อนเป็นช่วงที่น้ำแห้ง ให้มีการขุดบ่อน้ำสาธารณะ สร้างเขื่อนกักเก็บน้ำไว้ใช้ การใช้น้ำอย่างประหยัด

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพปัญหาของกลุ่มเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาทรัพยากรน้ำของกลุ่มเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี่ปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูมีแนวทางในการบริหารจัดการน้ำให้กับกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู และกลุ่มเกษตรกรตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๑.๔.๒ ขอบเขตเนื้อหา ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบล ป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน การบริหารระดับต้นน้ำ ระดับกลางน้ำ และระดับปลายน้ำ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร /ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน ๒๕ คน ในเขตพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในการทำการวิจัย เพื่อรับทราบข้อมูลในเนื้อ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

๑.๕.๑ การบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการ ด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกรที่อยู่บริเวณลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ในด้านการบริหารระดับต้นน้ำ ระดับกลางน้ำ และระดับปลายน้ำ เพื่อแก้ปัญหาหน้าของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๕.๒ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง กระบวนการในการ ส่งเสริมการประสานการพัฒนา และการจัดการน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร เพื่อนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ที่ดีของเกษตรกร

๑.๕.๓ การแก้ปัญหา หมายถึง การหาทางออกที่เกิดขึ้นให้ปัญหานั้นๆหมดไป ปัญหาในที่นี้หมายถึงปัญหาด้านการใช้น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้

๑.๕.๔ กลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรและอาศัยอยู่แถบลุ่มน้ำลี้ โดยอาศัยแม่น้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ทำการเกษตรกรรม

๑.๕.๕ องค์การบริหารส่วนตำบล หมายถึง องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตั้งอยู่ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบล มีชื่อย่อเป็นทางการว่า อบต.มีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็น ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๕๒

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

(รูป ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย)

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบปัญหาของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๑.๘.๒ ได้ทราบการจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๑.๘.๓ ได้เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

บทที่ ๒

เอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาโดยแบ่งสาระสำคัญออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๑.๑ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ๒.๑.๒ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย
- ๒.๑.๓ แนวคิดปัญหาภัยแล้งและแนวทางแก้ไขเชิงบูรณาการ
- ๒.๑.๔ แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร
- ๒.๑.๕ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๑.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน
- ๒.๑.๗ แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๒.๑.๘ แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๒.๑ วิจัยด้านการบริหารจัดการน้ำ
- ๒.๒.๒ วิจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการน้ำ
- ๒.๒.๓ วิจัยเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
- ๒.๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น

๒.๑.๑ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๑

ตลอดเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตน้ำทั้งปัญหาการขาดแคลนน้ำท่วม และน้ำเสีย และกลายเป็นปัญหาทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของประชากร การจัดการปัญหาวิกฤตน้ำดังกล่าว มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันผ่านความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน และการบริหารจัดการ

^๑ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓

ทรัพยากรน้ำของประเทศไทยเริ่มมีความชัดเจนขึ้น เมื่อมีการกำหนด “นโยบายน้ำแห่งชาติ” เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๓ ที่ได้มุ่งเน้น การประสาน การพัฒนา และการบริหารการจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมกับทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ด้วยการคำนึงถึงส่วนร่วมของงานในทุกด้าน ไม่เฉพาะแต่ผลกระทบเท่านั้น

๒.๑.๑ นโยบายน้ำแห่งชาติ นโยบายน้ำแห่งชาติได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่สำคัญไว้ คือ การให้มีระบบการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจัดให้มีองค์การ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งในระดับชาติระดับลุ่มน้ำ และในระดับท้องถิ่น ที่มีกฎหมายรองรับ ตลอดจนการมีส่วนร่วมรับผิดชอบการอนุรักษ์แหล่งน้ำ และการตรวจสอบดูแลคุณภาพ เป็นธรรม และยั่งยืน ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑.๑ เร่งรัดให้มีพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ และเป็นกฎหมายหลัก ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ โดยทบทวน และปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติที่มีอยู่ และเร่งดำเนินการตามขั้นตอน เพื่อให้สามารถนำไปสู่การมีผลบังคับใช้ ตลอดจนการพิจารณา ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกัน

๒.๑.๑.๒ จัดให้มีองค์การ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งในระดับชาติ ระดับลุ่มน้ำ และในระดับท้องถิ่น ที่มีกฎหมายรองรับ โดยให้องค์กรระดับชาติ มีหน้าที่ในการกำหนด นโยบาย กำกับ และประสานให้เกิดการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ บริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำ โดยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม

๒.๑.๑.๓ เน้นการจัดสรรน้ำที่เหมาะสม และเป็นธรรม สำหรับการใช้น้ำด้านต่างๆ ทั้งเพื่อตอบสนองตามความจำเป็นพื้นฐานด้านการเกษตร และการอุปโภคบริโภค โดยจัดลำดับ ความสำคัญของการใช้น้ำในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน ภายใต้กติกาการจัดสรรน้ำที่ชัดเจน สามารถใช้ในการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการ และ ระดับการให้บริการ

๒.๑.๑.๔ กำหนดทิศทางที่ชัดเจนในการจัดหาน้ำและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อจัดหาน้ำต้นทุน ที่สอดคล้องกับศักยภาพ และความต้องการ มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับทุกกิจกรรม โดยคำนึงถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

๒.๑.๑.๕ จัดหา และพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ให้แก่เกษตรกร อย่างทั่วถึง และเป็นธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในการทำการเกษตร และอุปโภคบริโภค เช่นเดียวกับการให้บริการขั้นพื้นฐานของรัฐด้านอื่นๆ

๒.๑.๑.๖ พัฒนา และบรรจุความรู้เรื่องน้ำ ลงในหลักสูตรของทุกระดับการศึกษา เพื่อปลูกฝัง สร้างจิตสำนึก ให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของน้ำ เข้าใจความสำคัญของการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ความจำเป็น และหน้าที่ในการดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๑.๗ สนับสนุน และส่งเสริมการมีส่วนร่วม รวมทั้งกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วม สิทธิและหน้าที่ ของประชาชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานของรัฐ อย่างชัดเจน

ในการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งการใช้น้ำ การดูแลรับผิดชอบ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ และการตรวจสอบ ดูแลคุณภาพน้ำ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๑.๘ เร่งรัดให้มีการวางแผนการบรรเทา และแก้ไขปัญหาอุทกภัย และภัยแล้ง ทั้งการเตือนภัย การกำหนดแนวทางการบรรเทาภัย และการฟื้นฟูบูรณะ ภายหลังจากเกิดภัยแล้ง อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม โดยคำนึงถึงการใช้ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑.๙ สนับสนุนงบประมาณ สำหรับแผนปฏิบัติการตามนโยบาย รวมทั้งการวิจัย การประชาสัมพันธ์ การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร และการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกี่ยวกับเรื่องน้ำ ต่อสาธารณชนอย่างเพียงพอ และต่อเนื่อง

๒.๑.๒ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หลังจากที่ประเทศไทยได้มีการกำหนด “นโยบายน้ำแห่งชาติ” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ แล้วนั้น รัฐบาลจึงมีการปรับปรุง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้ทันสมัย และเหมาะสมตาม สถานการณ์ภาวะแวดล้อมของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยให้มีความสอดคล้องกับ นโยบายน้ำแห่งชาติในทุกๆด้าน ได้แก่

๒.๑.๒.๑ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งการพัฒนา และบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ โดยทำการบูรณาการข้อมูล แผนงาน และ งบประมาณ เป็นระบบลุ่มน้ำ มีการจัดลำดับความสำคัญลุ่มน้ำ และให้ความสำคัญกับการสร้าง โครงข่ายน้ำการพัฒนาแก้มลิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น เขื่อนกักคอกหมา จังหวัด ลำปาง เขื่อนแควน้อย จังหวัดพิษณุโลก การสร้างเครือข่ายน้ำพื้นที่จังหวัดระยอง และชลบุรี

๒.๑.๒.๒ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่๑๐ รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยเพิ่มขีดความสามารถ การกักเก็บน้ำ ของแหล่งน้ำ ที่มีอยู่เดิม พื้นฟูแหล่งน้ำ ธรรมชาติ พัฒนาโครงข่ายเชื่อมโยงแหล่งน้ำ โดยมีการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ โดยให้มีปริมาณ และคุณภาพน้ำที่เหมาะสม สนับสนุนการใช้น้ำที่สนองความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่ดีและการผลิตทางเศรษฐกิจที่พอเพียง ทิศทางการพัฒนาแหล่งน้ำในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ มีหลายประเด็นการบูรณาการ และควรได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายดังนี้

๑) การปฏิรูปความคิดด้านวิชาการ และการกำหนดรูปแบบการจัดการ ที่เหมาะสม สำหรับประเทศไทย ในการพัฒนาโครงข่ายน้ำ (Water Grid) และการพัฒนาแหล่งน้ำ อย่าง เป็นระบบลุ่มน้ำ แนวคิดการมองภาพรวมทั้งลุ่มน้ำได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ก็ยังติดอยู่ กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ และระบบข้อมูลที่ยังไม่ทันสมัย ทำให้การนำเสนอเพื่อนำไปสู่ ๑๑ การตัดสินใจด้านนโยบาย มักจะนำไปสู่ข้อสงสัยของผลประโยชน์แอบแฝง ดังนั้นจึงควรต้อง ปฏิบัติดังนี้ (๑) การประเมินสถานการณ์น้ำ โดยการวิเคราะห์บนพื้นฐานข้อมูล ที่เป็นจริง ซึ่งประกอบด้วย ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำท่า การกักเก็บน้ำ ทั้งจากแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น และจากหนองน้ำตามธรรมชาติ เพื่อเปรียบเทียบกับความต้องการกันในทุกกิจกรรม เป็น รายเดือน ประกอบการประเมินสมรรถนะการกักเก็บน้ำในฤดูฝน และขีดความสามารถใน การให้น้ำแก่ กิจกรรมต่างๆในฤดูแล้ง ในสภาพปัจจุบันจำเป็น ต้องมีข้อมูลสภาพการใช้ ข้อมูลทาง อุตุ-อุทกวิท ยา / ช่วงเวลา / ระดับความรุนแรงของปัญหาในรอบ ๑๐-๒๐ ปีที่ ผ่านมา ประกอบการวิเคราะห์และสรุปผล

(๒) วิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาแหล่งน้ำเชิงวิศวกรรม ทุกรูปแบบ พร้อมระบุ ข้อจำกัดด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และควรมองศักยภาพการพัฒนาให้ครบทุกมิติ

(๓) เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันของการพัฒนา และในการใช้น้ำ อย่างมีเหตุผล ซึ่ง ต้องประเมินการเจริญเติบโตในกิจกรรมที่ต้องใช้น้ำ เพื่อการดำรงชีพ สรรองไว้ ในอนาคต ๓๐ ปีได้แก่ การอุปโภคบริโภค จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และการเกษตรกรรม จาก พื้นที่ที่มีความเหมาะสมของดิน โดยยังคงความต้องการน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ และสำหรับ ความไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศ อีกร้อยละ ๒๐ ของความต้องการรวมทั้งหมด

(๔) การศึกษาถึงผลกระทบ บนฐานข้อมูลที่ถูกต้อง และทันสมัย ซึ่งอาจ จำเป็นต้องใช้วิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยศึกษาผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้าน สังคม การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาของทุกภาคส่วน และผลผลิตของโครงการ ต้องชัดเจน สามารถกำหนดพื้นที่ และกิจกรรมเป้าหมาย ปริมาณ และสัดส่วนการจัดสรรน้ำ ผู้รับประโยชน์ และผู้เสียประโยชน์รวมถึงกำหนดวิธีบริหารจัดการโครงการตั้งแต่เริ่มแรก

๒.๑.๒ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายลงทุน โครงการขนาดใหญ่ด้านทรัพยากรน้ำ ประกอบกับ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙ ได้กำหนดให้มีการบริหารจัดการ น้ำแบบบูรณาการ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามี บทบาทในกระบวนการ ตัดสินใจ ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยได้รับความเสียหาย ทั้งชีวิต และทรัพย์สินจากปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ในการลดความสูญเสียจึงจำเป็นต้องมีการ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบ มีการบูรณาการทุกๆ กิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้น้ำเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของ ประเทศไทย^๒

^๒ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓

๒.๒.๑ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน การบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน (Integrated Water Resources Management: IWRM) คือ กระบวนการในการส่งเสริมการประสานการพัฒนา และจัดการน้ำ ดิน และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมอย่าง ทัดเทียมกัน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศที่สำคัญ หลักการบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน (IWRM) นั้น ควรยึดหลักการใช้น้ำ อย่างมีประสิทธิภาพ คำนึงค่าการลงทุน โดยทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการในทุกระดับ และมีสิทธิในการใช้น้ำอย่างเสมอภาค ทัดเทียม ในปริมาณ และมีคุณภาพที่เหมาะสม ในการดำรงชีวิต รวมทั้งทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ โดยคำนึงถึง ความเชื่อมโยงกับทรัพยากรอื่น ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ดิน ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ เพราะทุกอย่างมีความเกี่ยวเนื่องกัน อีกทั้งคำนึงถึงการบริหารจัดการให้เป็นระบบลุ่มน้ำเนื่องจาก พื้นที่ลุ่มน้ำนั้น มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำเพื่อให้เกิดความยั่งยืน มีน้ำใช้ถึงชนรุ่นหลัง จึงจำเป็นต้องมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ความหมายของการบริหารจัดการน้ำ

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายการบริหารจัดการน้ำไว้ดังนี้

จิราภรณ์ หะยีปี ได้ให้ความหมาย การจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นการ ปฏิบัติเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการ การพัฒนา การจัดสรรและใช้ประโยชน์การป้องกันและฟื้นฟูมลภาวะทางน้ำ เพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคและยั่งยืน^๓

เกษม จันทรแก้ว ให้ความหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง วิธีการดำเนินการในพื้นที่รับประโยชน์จากน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การพัฒนา การเก็บ รักษาซ่อมแซมสิ่งสึกหรอให้คืนสู่สภาพ การฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป เพื่อให้สิ่งที่ ดำเนินการนั้นยังเกิดผลอย่างยั่งยืนต่อมวลมนุษยและธรรมชาติ^๔

ปราณ สุวรรณมงคล ให้ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นวิธีการหรือ กิจกรรมดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำการป้องกัน และแก้ไขภัย ธรรมชาติด้านน้ำ และการป้องกัน แก้ไขมลพิษทางน้ำ เพื่อให้สามารถใช้น้ำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

^๓ จิราภรณ์ หะยีปี. ๒๕๕๓. บทบาทของเทศบาลตำบลในการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่ทะเลน้อย. การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารศาสตร.

^๔ เกשמ จันทรแก้ว (อ้างในจิราภรณ์ หะยีปี. ๒๕๕๓.) บทบาทของเทศบาลตำบลในการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่ทะเลน้อย. การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารศาสตร.

กฤตเมธ สุทธิหาญ ให้ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นการปฏิบัติ เกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการ การพัฒนา การจัดสรรและใช้ประโยชน์การป้องกัน และการฟื้นฟูภาวะ ทางน้ำ เพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคและยั่งยืน

กรมทรัพยากรน้ำ ให้ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นกระบวนการใน การจัดหาน้ำ จัดสรร อนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ อย่างเป็นยั่งยืน ตลอดจนการแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในทุกพื้นที่^๕

๒.๑.๓ แนวคิดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ

การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ รัฐบาลจะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ ที่ชัดเจน รวมทั้งการแก้ไขปัญ หาแบบองค์รวม โดยจะต้องมีการบูรณาการโครงการ และแหล่งน้ำ ในปัจจุบันและการวางแผนพัฒนาในอนาคตร่วมกันได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพ การเกษตร ในเขตพื้นที่ชลประทาน การเพิ่มขีดความสามารถในด้านการบริหารจัดการ และการผลิต รวมทั้ง การกระจายแหล่งเก็บน้ำในระดับหมู่บ้าน และระบบโครงข่ายน้ำ (ชูลิต วัชรสินธุ์, ม.ป.ป.)

๒.๒.๒.๑ การเพิ่มประสิทธิภาพการเกษตรในเขตชลประทาน ในการบริหารจัดการน้ำของระบบชลประทานเท่าที่ทำในปัจจุบันนี้ไม่มีประสิทธิภาพ และเป็นการบรรเทา ปัญหาภัยแล้ง รัฐจะต้องมีการดำเนินการ และสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่

๑) การวางแผนและการจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ให้สอดคล้อง กับปริมาณน้ำต้นทุนในแต่ละปี

๒) การกำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจของพื้นที่ชลประทาน ในพื้นที่ต่างๆ

๓) การปรับปรุงโครงสร้างการผลิตภาคการเกษตร ควรจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะของพืชเกษตร

๒.๒.๒.๒ การเพิ่มขีดความสามารถในด้านการบริหารจัดการและการผลิต

๑) การส่งเสริมให้บริษัทเอกชนเข้ามา

มีบทบาทในการจัดการน้ำในพื้นที่ โครงการชลประทานย่อย แทนกรมชลประทาน

๒) กำหนดมาตรการทางภาษีและออกกฎหมายเพื่อสนับสนุน และ ส่งเสริมให้บริษัทเอกชนเข้ามาดำเนินการธุรกิจการเกษตรเพื่อส่งออก แบบครบวงจร

๓) จัดระบบการถือครองที่ดิน และการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม และรัฐ ส่งเสริมสนับสนุนเงินทุนให้ผู้ประกอบอาชีพการเกษตรได้เป็นเจ้าของที่ดิน

๔) การพัฒนาระบบตลาดให้เป็นประโยชน์และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

๕) การสนับสนุน และดำเนินการจัดการธุรกิจการเกษตรแบบครบวงจร

^๕ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๕. สรุปสถานการณ์ภัยแล้ง (พ.ย.๕๒ - เม.ย.๕๓) ค้น๐วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕จาก <http://www.dwr.go.th/>

๖) สนับสนุนการวิจัย และพัฒนาเทคโนโลยี และการพัฒนาระบบตลาด ให้เอื้ออำนวยประโยชน์และเป็นธรรมต่อเกษตรกร

๒.๒.๒.๓ การกระจายแหล่งเก็บน้ำในระดับหมู่บ้าน

๑) ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ

๒) การขุดสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝน ไว้ใช้ในหมู่บ้าน

๒.๒.๒.๔ ระบบโครงข่ายน้ำ

๑) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และกลาง เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำ

๒) การผันน้ำ

๓) การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำในพื้นที่ชลประทาน เพื่อประหยัด การใช้น้ำในอ่างเก็บน้ำ

๔) สร้างโครงการขนาดเล็ก และปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ

๕) สร้างระบบโครงข่ายน้ำเชื่อมอ่างเก็บน้ำ กับแหล่งน้ำธรรมชาติ นอกจากจะต้องมีการประสานความร่วมมือทุกฝ่าย ในการบรรเทาปัญหาภัยแล้ง อุทกภัย และคุณภาพน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความมั่นคงในอาชีพ และแก้ไขปัญหา ความยากจนของ ประชาชนในภาคการเกษตร ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทุกอย่างไว้

การจัดการน้ำแบบบูรณาการ โดย หลักการแล้ว การจัดการน้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ โดยด้านใดด้านหนึ่ง แบบเอกเทศ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จะต้องดำเนินการให้สอดคล้อง ผสมผสาน รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยหลายวิธีและทุกชุมชนยอมรับ จึงจะนำไปสู่ การจัดการ หรือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ ได้อย่างสัมพันธ์กัน ในภาวะปัจจุบันเราต้อง บริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรน้ำ และดำเนินการหลายด้านอย่างเป็นระบบ เป็นองค์รวม แล้วค้นหาแนวทางแก้ไข อย่างเป็นระบบ ครบวงจร ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์เช่นเป็นปัจจัย การผลิตที่สำคัญ ให้บังเกิดประโยชน์กับผู้คน แบบ

“มุ่งถึงประโยชน์คนส่วนใหญ่” ในลุ่มน้ำเป็นหลัก

ส่วนการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เป็นการบริหารจัดการ ที่เน้นให้ทุกภาคส่วนของสังคม รู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างประหยัด เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพ อย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณ และคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนา และการใช้ประโยชน์ จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน นั่นคือ การใช้ ประโยชน์ทรัพยากรน้ำการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ควรต้องยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลัก เน้นความอยู่ดีกินดีมีสุข และพึ่งตนเองได้เป็นพื้นฐานก่อน มีการคุ้มครอง และฟื้นฟู ทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา สามารถพึ่งพาได้อย่างยั่งยืน

ในการจัดการน้ำ และทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อย่างเป็นบูรณาการ และมีความยั่งยืนได้นั้น ต้องใช้ความรู้จากหลายสาขาวิชา เข้ามาจัดการ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา

ฯลฯ ซึ่ง ในความหลากหลายของความรู้ต่างๆ นั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมกับทรัพยากรดิน และทรัพยากรป่าไม้ภายในแต่ละลุ่มน้ำ จะต้องดำเนินไปอย่างเป็นเอกภาพ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ปราโมทย์ ไม้กลัด,^๖)

๒.๒.๓.๑ การจัดการน้ำควรต้องทำอย่างเป็นระบบในพื้นที่ลุ่มน้ำ นอกจากพื้นที่ลุ่มน้ำจะเหมาะสม สำหรับใช้เป็นเขตพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเหมาะสม สำหรับใช้เป็นเขตพื้นที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมอีกด้วย เพราะการพัฒนาใดๆ ในบริเวณหนึ่งของพื้นที่ลุ่มน้ำ อาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และสังคม ของอีกบริเวณหนึ่งในลุ่มน้ำเดียวกันได้ แต่ในการปฏิบัติ มักใช้เขตทางการปกครอง เป็นขอบเขตในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม เพราะว่ามีข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ของเขตการปกครองอยู่แล้ว และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที

การใช้เขตทางการปกครองเป็นเขตพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่สอดคล้องกับความจริงของระบบนิเวศ เนื่องจากพื้นที่จังหวัดหนึ่ง อาจจะมี ครอบคลุมหลายลุ่มน้ำ การพัฒนา หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัด จะไม่สามารถใช้วิธีเดียวกันได้ทั้งหมด เพราะแต่ละลุ่มน้ำ มีลักษณะเฉพาะ ของตัวเอง นอกจากนี้ ลุ่มน้ำหนึ่ง อาจครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด ดังนั้น การพัฒนาในพื้นที่จังหวัดหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อประชากรของอีกจังหวัดหนึ่งได้เนื่องจากจังหวัดเหล่านั้น อยู่ในระบบนิเวศ ของลุ่มน้ำ เดียวกันการใช้เขตทางการปกครองเป็นเขตพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมนั้น ไม่สอดคล้องกับความจริงของระบบนิเวศ เนื่องจากพื้นที่จังหวัดหนึ่ง อาจจะมี ครอบคลุมหลายลุ่มน้ำ การพัฒนา หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัด จะไม่สามารถใช้วิธีเดียวกันได้ทั้งหมด เพราะแต่ละลุ่มน้ำ มีลักษณะเฉพาะ ของตัวเอง นอกจากนี้ ลุ่มน้ำหนึ่ง อาจครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด ดังนั้น การพัฒนาในพื้นที่จังหวัดหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อประชากรของอีกจังหวัดหนึ่งได้เนื่องจากจังหวัดเหล่านั้น อยู่ในระบบนิเวศ ของลุ่มน้ำเดียวกัน

๒.๒.๓.๒ การแก้ปัญหาการจัดการน้ำในลุ่มน้ำ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การเกิด น้ำท่วม ทำความเสียหายแก่พื้นที่ชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรม ปัญหาสภาพปัญหา และสาเหตุทำให้ เกิด ปัญหาดังกล่าวมาสาเหตุใหญ่อยู่ ๒ ประการ คือ เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของมนุษย์ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่ง เนื่องมาจากสภาพตามธรรมชาติ ของแต่ละท้องที่ และความแปรปรวนของฝนที่ตกในฤดูต่างๆ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ที่อยู่เหนือการควบคุม ปัญหาการจัดการน้ำดังกล่าวข้างต้น ที่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับกระบวนการ บริหารจัดการ ได้แก่

๑) ไม่มีการประสานความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ทำให้วิธีการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน ไม่มีความต่อเนื่องกัน ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับ ปัญหาความต้องการน้ำการจัดสรรน้ำการจัดหา หรือการพัฒนา และการอนุรักษ์แหล่งน้ำการจัดการน้ำในลุ่มน้ำ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีข้อมูล และองค์การรองรับ สำหรับการจัดการเฉพาะ ในแต่ละลุ่มน้ำ เพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาต่างๆ ภายในลุ่มน้ำซึ่ง

^๖ ปราโมทย์ ไม้กลัด,การจัดการน้ำแบบบูรณาการ และการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ๒๕๕๔

มี การแก้ปัญหาทั้งระยะสั้น และระยะยาว อย่างต่อเนื่อง มีการควบคุม การพัฒนา การใช้ งาน และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำร่วมกับทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน

๒) การวิเคราะห์และจัดการทรัพยากรน้ำ ที่ผ่านมา จากอดีต จนถึง ปัจจุบันเป็น การกำหนดให้ดำเนินการตามนโยบายของภาครัฐ การประเมินโครงการ การวางแผน ดำเนินการที่หน่วยงานส่วนกลางจัดทำขึ้น หรืออาจเป็นความต้องการของนักการเมือง ท้องถิ่นนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ จะไม่ค่อยได้รับประโยชน์ที่แท้จริง หรือไม่ใช่ว่าความต้องการที่ แท้จริง

๓) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ภาวะน้ำท่วม และอุทกภัย และการลดลง ของ คุณภาพน้ำ ล้วนมาจากปัญหาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการที่ผิดพลาด เนื่องจากการ จัดการ ทรัพยากรน้ำของไทย เป็นการดำเนินงานแบบแยกส่วน ไม่เป็นในลักษณะบูรณาการ กันทั้งในเชิงนโยบาย และเชิงสถาบัน หรือองค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการน้ำจึง ก่อให้เกิดความสูญเสียอย่างมากในด้านการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดระยะยาว และทางด้าน เศรษฐศาสตร์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการปฏิรูปกระบวนการบริหารจัดการ ใหม

๔) เนื่องด้วยกฎหมายไทย กำหนดสิทธิการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างกว้างๆ ว่าทรัพยากร น้ำ เป็นของไทยทุกคน จึงเป็นการเปิดช่องให้ทุกคนสามารถใช้น้ำอย่างไม่จำกัด ทำให้ทุกคน มีสิทธิที่จะใช้ได้อย่างเสรี นับว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดการใช้น้ำที่ด้อยประสิทธิภาพ จึงควร ให้คนไทยรู้จักประหยัดในการใช้น้ำ ไม่ใช่ใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ยังต้องระวัง ในเรื่อง สิทธิของผู้ใช้ทรัพยากรน้ำ ว่าต้องได้รับความเป็นธรรมเท่าเทียมกันอีกด้วย

๕) การที่ทุกคนสามารถเข้าถึงน้ำได้โดยเสรี ไม่มีใครเป็นเจ้าของ อย่างแน่ชัด ทำให้ น้ำแทบไม่มีราคาตลาด แต่มีมูลค่าทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เกิด ปัญหาหลาย ประการ ที่ต้องจัดการให้เหมาะสม และรัดกุมมากขึ้น ได้แก่

(๑) การปฏิรูปการจัดการน้ำให้เหมาะสม

(๒) สิทธิของชุมชนตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ

๖) ขาดความเข้าใจในเรื่องของสิทธิชุมชน ตามรัฐธรรมนูญ ที่บัญญัติไว้ ทำให้ขาดความ ร่วมมือจากชุมชน เกิดความขัดแย้ง และชุมชนต่อต้าน เป็นเหตุให้การดาเนินงาน เกิด อุปสรรค ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร หรือดำเนินการต่อไปไม่ได้เลย เรื่องสิทธิชุมชนนี้เป็น เรื่องสำคัญ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติคุ้มครอง สิทธิประเภทนี้ไว้ และได้เขียนรับรองโดยตรงว่า ให้ชุมชน เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย ลักษณะเสมือนกับนิติบุคคล

มาตรา ๖๖: บุคคลซึ่งอยู่รวมกันเป็นชุมชน ท้องถิ่น หรือชุมชน ท้องถิ่น ดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ จาก ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน

มาตรา ๖๗: สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐ และชุมชนในการอนุรักษ์ บ รุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

และ ในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน อย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่ จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้ องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ และผู้แทน สถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบ ก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชน ที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

หลักสำคัญของ “การมีส่วนร่วม” คือ เป้าหมายของสิทธิชุมชน มิใช่ เพื่อประโยชน์เฉพาะส่วนของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย การจัดการน้ำที่ชุมชนมีส่วนร่วม ให้มีทางเลือกที่หลากหลาย ก็เพื่อถ่ายโอนทรัพยากร และผลประโยชน์จากผู้ควบคุมทรัพยากร มาสู่คนที่เข้าถึงทรัพยากรได้น้อย และพัฒนาระบบการ กำหนดนโยบาย ที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ก็สามารถดำเนินได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยรัฐธรรมนูญที่สนับสนุนหลักการ และสิทธิชุมชน

๒.๒.๓.๓ กลยุทธ์การจัดการน้ำที่เหมาะสม ในปัจจุบันเน้นการเน้นการมักกำหนดแนวทาง หรือกลยุทธ์จากส่วนกลาง ซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์ปัญหา หารต่างๆ ขาดความสมบูรณ์ เนื่องจากไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงมีผลทำให้การวางแผน และ การแก้ไขปัญหา ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร โดยได้เสนอประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ ดังนี้

๑) พัฒนากลไก และกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการ ที่มุ่งเน้น การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

มาตรา ๗๒ “รัฐต้องส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ สงวนบ ารุงรักษา และใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการ ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจน ควบคุม และกำจัดการมลพิษ ที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของ ประชาชน”

การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และประชาชน ในการจัดการน้ำ ต้องพัฒนา กลไก และกระบวนการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงาน และการท างานร่วมกัน ของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนา การใช้และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้ และเริ่ม

ในชุมชน พัฒนาระบบ รวบรวม และจัดทำข้อมูล ระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วม จะช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคม สามารถร่วมกันนำพาให้การจัดการทรัพยากรน้ำทุกด้าน เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) รัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำให้มีความชัดเจน สามารถปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ มิใช่เป็นนโยบายของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง และรัฐบาลชุดใด ที่รับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดิน จะต้องบริหารจัดการน้ำ และทรัพยากรประเภทต่างๆ ตามนโยบายที่กำหนดนั้น อย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นนโยบายของชาติจนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น จะได้รับการแก้ไข และฟื้นฟูอย่างสมฤทธิ์ผลทั่วถึงหลัก และวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ ควรประกอบด้วยนโยบาย ด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) นโยบายเกี่ยวกับการจัดหาและพัฒนาทรัพยากร

(๒) นโยบายการใช้ และการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพ และมีความเป็นธรรม

(๓) นโยบายการแก้ปัญหาอุทกภัย

(๔) นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และแหล่งน้ำ

(๕) นโยบายแก้ไขปัญหาคูณภาพน้ำ

๓) จัดทำแผนแม่บท (แผนหลัก) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ในระดับลุ่มน้ำเป็นแผนหลัก ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์และวิธีการที่จะดำเนินการจัดการ ทรัพยากรน้ำทุกประเภทอย่างเป็นระบบ สัมพันธ์กันในแต่ละลุ่มน้ำ หรือระหว่างลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของทุกสิ่งในสังคม และเกิดความหลากหลาย ทางชีวภาพ ทั้งคน สัตว์ พืช และอื่นๆ ซึ่งการจัดทำแผนแม่บทของแต่ละด้าน มียุทธศาสตร์และ วิธีการที่จะดำเนินการ โดยการกำหนดแต่ละแผนต้องมีการบูรณาการในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ

๔) กำหนดมาตรการจัดการน้ำ ให้สอดคล้องกับศักยภาพ และภูมิสังคม คือ การกำหนดยุทธศาสตร์หรือวิธีการ ที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา ให้บังเกิดผลสำเร็จ ตามนโยบายการจัดการน้ำที่กำหนด รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะต้องพิจารณาศึกษาถึง มาตรการที่จะแก้ไขปัญหาในแต่ละด้านโดยกำหนดไว้ในแผนแม่บทของลุ่มน้ำให้ครบทุกด้าน ให้มีความชัดเจน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งด้านเทคโนโลยีและ สภาพสังคม ของแต่ละพื้นที่

๕) การปฏิรูปกลไกองค์กรจัดการน้ำในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการบริหารจัดการ ให้มีประสิทธิภาพ

๖) สร้างจิตสำนึก ให้คนไทยมีความตระหนักถึง ความสำคัญของน้ำ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ แก่ประชาชนทั่วไปในทุกลุ่มน้ำได้ตระหนักถึง ความสำคัญของทรัพยากรน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รู้คุณค่าของน้ำ ด้วยการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชน ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกแห่ง ทุกลุ่มน้ำ ด้วยเอกสาร และสื่อความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำแบบเข้าใจง่ายๆ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงศักยภาพ และเกี่ยวกับสภาพปัญหาน้ำ รวมถึงทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนั้น ควรบรรจุการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ในหลักสูตร การศึกษาของเยาวชนทุกระดับ ให้เข้าใจถึงสภาพทรัพยากรน้ำ ลักษณะต่างๆในลุ่มน้ำ สภาพปัญหา และกระบวนการเข้าใจในความสำคัญของการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รู้คุณค่า ตลอดจนความเข้าใจในหน้าที่ การมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพทรัพยากรน้ำอย่างเข้มแข็งต่อไป^๗

ปัญหาภัยแล้ง และแนวทางการแก้ไขเชิงบูรณาการ

ปัญหาภัยแล้งมีโอกาสเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีและมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้น เนื่องจาก เหตุการณ์ธรรมชาติที่ฝนทิ้งช่วง การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องดำเนินการอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องใช้ ระยะเวลาเดียวกัน ในระยะเร่งด่วน จำ เป็นต้องแก้ไขปัญหาภัยแล้งอาจเกิดเฉพาะหน้า และ เตรียมความพร้อมเอาไว้เพื่อบรรเทาปัญหา และลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ให้ได้มากที่สุด (มติคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ชุด พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, ๒๕๔๘)^๘

๒.๓.๑ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ

๒.๓.๑.๑ น้ำขาดแคลนในฤดูแล้ง การวัดการขาดแคลนทรัพยากรน้ำมีดัชนีการวัดอยู่ ๕ วิธีด้วยกัน คือ

๑) ดัชนีวัดปริมาณน้ำใช้ต่อหัว ประเทศไทยมีปริมาณน้ำหมุนเวียน ๑,๘๔๕ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว ซึ่งมากกว่าเกณฑ์การขาดแคลน (๑,๗๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว)

๒) ดัชนีการใช้น้ำ ประเทศไทยมีดัชนีการใช้น้ำอยู่ที่ ร้อยละ ๒๙ ของปริมาณน้ำหมุนเวียนภายในประเทศ ซึ่งถือว่ายังไม่มีการขาดแคลนมากนัก

๓) ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านน้ำ ใช้ค่าในการพิจารณา ๓ ส่วน คือ อัตราส่วน ความจุเขื่อนต่อน้ำหมุนเวียน คำนี้นี้มากกว่า ๐.๖๐ ถือว่ายังไม่ขาดแคลน ประเทศไทยมีค่านี้ ๐.๓๓ จัดเป็นขาดแคลนปานกลาง มีประสิทธิภาพการแปรปรวนของน้ำฝน ถ้าค่านี้มากกว่า ๐.๑๘ ถือว่า ขาดแคลนน้ำมาก แต่ประเทศไทยมีค่านี้ ๐.๑๐ ยังถือว่าน้อย และสุดท้ายการพิจารณาถึง การนำน้ำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยยังไม่มี

๔) ดัชนีความสามารถในการบริหารของรายได้ต่อปีต่อคน ซึ่งสำหรับประเทศไทย ถือว่ามีปัญหาระดับปานกลาง

๕) การศึกษาของ International Water Management Institute (IWMI) แสดงถึงความขาดแคลนน้ำสุทธิถ้ามีการใช้น้ำมากกว่าร้อยละ ๕๐ ของ Annual Water Resources (AWR) จัดว่าขาดแคลนน้ำส่วนประเทศไทยมีการใช้น้ำร้อยละ ๕๐ ยังไม่ขาดแคลนน้ำมากนัก แม้ว่าผลการศึกษา จะสรุปได้ว่า ประเทศไทยไม่ขาดแคลนน้ำ มากนัก แต่ค่าดังกล่าว ประเมินจากภาพรวมทั้งประเทศ ถ้าพิจารณาเป็นพื้นที่ จะพบว่า บาง

^๗นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓

^๘ (มติคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ชุด พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, ๒๕๔๘)^๘

พื้นที่ขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรง ในฤดูแล้ง แต่เผชิญน้ำมากในฤดูฝน ตัวอย่างเช่น ลุ่มน้ำยม จึงจำเป็นต้องบริหารจัดการน้ำ อย่างเร่งด่วน โดยอาจใช้วิธีเชื่อมโยงระบบการผันน้ำ จากลุ่มน้ำที่มีน้ำเกิน ไปสู่กลุ่มที่ขาดแคลน หรือวางแผนจัดการน้ำที่มีมากกว่าความต้องการในสถานะปกติ แล้วกักเก็บน้ำส่วนเกินไว้ใช้ ในฤดูแล้ง แต่จะต้องมีการวางแผนที่ดีเป็นที่ยอมรับ ไม่ก่อให้เกิด ความขัดแย้ง หรือปัญหาอื่น ๆ (ชัยยุทธ ชินณะราศรี และดวงฤดี โฆษิตกิตติวงศ์, ๒๕๔๙)

๒.๓.๑.๒ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ
การใช้น้ำโดยทั่วไปอาจแบ่งเป็น ๕ ประเภทคือ

- ๑) การเกษตร-ชลประทาน-การปศุสัตว์
- ๒) การอุปโภคบริโภค
- ๓) โรงงานอุตสาหกรรม
- ๔) ผลิตกระแสไฟฟ้า
- ๕) การรักษาสมดุณิเวศที่ยั่งยืน และการท่องเที่ยว การใช้น้ำของ

๓ ประเภทแรก นับเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม การจัดการของโรงงานอุตสาหกรรม ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ลดปริมาณการใช้น้ำลงได้ รวมถึงการนำน้ำเสียกลับมาผ่านกระบวนการบำบัด เพื่อนำกลับมาใช้ในบางกิจกรรม นอกจากนี้ ในบางพื้นที่ มีความเป็นไปได้ที่จะนำน้ำที่เหลือใช้จากระบบชลประทาน หรือนำน้ำที่ไหลในแม่น้ำ ในช่วงที่มีความต่างระดับของหัวน้ำ ที่สูงพอสมควร มาใช้ผลิตกระแสไฟฟ้า เพื่อใช้ในชุมชน ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการนำเข้าพลังงานได้

๒.๓.๑.๓ พื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลดลง ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีปริมาณป่าไม้ลดลงจากในอดีตมาก ซึ่งจะมีผลทำให้ แหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารลดลง นอกจากนี้แล้ว การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้แหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารลดลงด้วย และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ยังมีบางส่วนที่รุกเข้าไปในพื้นที่แหล่งน้ำอีกด้วย ทั้งนี้เมื่อปริมาณน้ำที่มีอยู่ลดลง ก็จะต้องถูกจำกัดมากขึ้น ในแง่ของ ปริมาณน้ำที่นำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ยังไม่สามารถวางนโยบาย ที่ทัน ต่อสภาพการณ์ในการใช้น้ำของประชาชนได้จึงทำให้แผนการใช้น้ำ ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิม แต่ผู้ใช้น้ำกลับมีความต้องการที่จะใช้น้ำในปริมาณที่สูงขึ้น ตามความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง

๒.๓.๑.๔ สภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำขาดแคลนน้ำ ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ระบบในปัจจุบันเป็นการส่งเสริมให้ผู้มีเทคโนโลยี ผู้ที่มีทรัพย์มาก หรือผู้มีอำนาจ มีโอกาสในการกักเก็บน้ำได้ สูงกว่าก่อให้เกิดปัญหาในดำเนินประสิทธิภาพ และความชอบธรรม ผู้ที่อยู่ทางต้นน้ำจะทำการ กักเก็บน้ำให้เข้าสู่พื้นที่ของตนได้มากที่สุดทำให้ผู้ใช้น้ำบริเวณท้ายน้ำได้รับน้ำไม่เพียงพอ และ ไม่ทั่วถึง ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในพื้นที่ ในบางพื้นที่ ภาคเกษตรกรรม อาจจะถูกจำกัด การใช้น้ำ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น แนวทางในการจัดการ คือ การจัดสรรว่าใครควรจะได้รับน้ำเท่าไร

เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และจะต้องมีการศึกษาว่า ผู้ใช้น้ำมีความ ต้องการมากเท่าไร เมื่อไร และอย่างไร และบริหารจัดการให้ทั่วถึง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และลดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำ

๒.๓.๑.๕ องค์ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ และประชาชน จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของความต้องการใช้น้ำ แม้ว่าจะสะท้อนให้เห็นถึง ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่การที่ปริมาณน้ำต้นทุนมีอยู่เท่าเดิม และมีอยู่อย่างจำกัดทำให้น้ำยังขาดแคลน และกลายเป็นข้อขัดแย้งระหว่างภาคเศรษฐกิจ หน่วยงาน ภาครัฐ ไม่มีนโยบายที่ทันสมัยเพียงพอ ที่จะรองรับต่อความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วที่เกิดขึ้นทำให้ปัจจุบันยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด ในการจัดสรรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อสังคม และสร้างความ เป็นธรรมระหว่างผู้ใช้น้ำบางพื้นที่ พบว่าการชลประทานยังก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างรัฐ และประชาชน รวมถึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำอีกด้วย

การแก้ปัญหาโดยการใช้ข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่และการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และประชาชน เป็นไปในทางที่ดีและได้แนวปฏิบัติที่ทำให้สามารถวางแนวทางการจัดการน้ำอย่างมีระบบได้

๒.๓.๒ การแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืน

การแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืน เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างบูรณาการ ในระบบลุ่มน้ำ ๒๕ ลุ่มน้ำหลักของประเทศ เพื่อประสานการพัฒนาทรัพยากร น้ำดิน ป่าต้นน้ำ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีน้ำใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอ พร้อมกับ การป้องกันอุทกภัย และมลพิษทางน้ำ โดยมีหลักการดำเนินการดังนี้

๒.๓.๒.๑ การเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนโดยพัฒนา และปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ ในช่วงฤดูฝน ไว้ในช่วงฤดูแล้งให้ได้มากที่สุด พื้นฟูป่าต้นน้ำให้อุดมสมบูรณ์เพื่อสร้างความมั่นคงของน้ำต้นทุนตามธรรมชาติ เพิ่มความชุ่มชื้น และชะลอการไหลหลากของน้ำในฤดูฝน ป้องกัน และลดการชะล้างพังทลายของดิน เพื่อรักษาหน้าดิน และป้องกันการตื้นเขินของลำน้ำ และแหล่งน้ำต่างๆ รวมทั้งก่อสร้างแหล่งน้ำเพิ่มเติมในพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง โดยไม่กระทบต่อ ระบบนิเวศ

๒.๓.๒.๒ การพัฒนาโครงข่ายส่งน้ำ และกระจายน้ำให้ได้ทั่วถึง โดยเฉพาะพื้นที่ประสบปัญหา การขาดแคลนน้ำ และภัยแล้งซ้ำซาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำอุปโภคบริโภค พื้นที่การผลิตที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง และมีตลาดรองรับ ลดความสูญเสียในระบบส่งน้ำ ขุดสระน้ำในไร่นาของเกษตรกร ขุดเจาะน้ำบาดาล และบำรุงรักษาบ่อบาดาลที่มีอยู่

๒.๓.๒.๓ เสริมสร้างให้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำเกิดความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรน้ำ โดยจัดทำแผนการใช้ที่ดิน ในการพัฒนาพื้นที่ต่างๆให้เหมาะสมกับศักยภาพของปริมาณน้ำที่มีอยู่ สนับสนุนการใช้อยู่อินทรีย์ ปุ๋ยเคมีเพื่อควบคุมคุณภาพสินค้า และการรักษาน้ำ ในแหล่งน้ำ ให้มีคุณภาพดี การปรับเปลี่ยนการปลูกพืช โดยคัดเลือกชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพดิน และน้ำการใช้เทคโนโลยีประหยัดน้ำในกิจกรรมการผลิตที่มีการใช้น้ำจำนวนมาก สร้างสิ่งจูงใจ ให้เกิดค่านิยมในการปรับเปลี่ยน

พฤติกรรมของคน ให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และ ประหยัด รวมทั้งมีการพัฒนาระบบข้อมูลในการเตือนภัยแล้ง น้ำท่วม น้ำเสีย และไฟป่า ตลอดจนมาตรการและแนวทางปฏิบัติในกรณีฉุกเฉิน เพื่อเตรียมความพร้อมในการป้องกันและบรรเทาความรุนแรง และความเสียหายของภัยที่จะเกิดขึ้น

๒.๓.๓ การแก้ปัญหาภัยแล้งในระยะเร่งด่วน การแก้ปัญหาภัยแล้งในระยะเร่งด่วน จำเป็นต้องจัดการบริหารความเสี่ยงเพื่อบรรเทา ความเดือดร้อนของราษฎร และเตรียมความพร้อมรองรับปัญหาภัยแล้ง ไม่ให้เกิดผลกระทบที่ รุนแรง ในระหว่างที่ต้องใช้เวลาในการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ โดยมีแนวทางที่ต้อง ดำเนินการ ดังนี้

๒.๓.๓.๑ แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคที่สะอาด ให้หมดไปในระยะ เวลา ๔ ปีตามแนวนโยบายของรัฐบาล และแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๑

๒.๓.๓.๒ จัดทำฝนเทียม ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ช่วงฝนแล้ง และทำการปรับปรุงแหล่งน้ำ ที่มีอยู่ และแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะการขุดลอกอ่างเก็บน้ำ ทำนบ ฝาย ลำคลอง หนอง บึง และพื้นที่ชุ่มน้ำต่างๆ เพื่อเพิ่มความจุเตรียมพร้อมสำหรับรองรับปริมาณน้ำฝน

๒.๓.๓.๓ ส่งเสริม และสนับสนุน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการภาชนะกักเก็บน้ำ เช่น ถังเก็บน้ำโอง ในหมู่บ้าน ที่พบว่าประสบภัยแล้งซ้ำซาก และในหมู่บ้าน ที่ไม่สามารถจัดสร้างระบบประปาได้เนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน และน้ำบาดาล

๒.๓.๓.๔ เผื่อระวังพื้นที่ป่าธรรมชาติและสวนป่า เพื่อป้องกันการเกิดไฟป่าขึ้น รวมทั้งจัดทำแนวกันไฟ และการชิงเผาล่วงหน้า บริเวณพื้นที่ต่อการเกิดไฟป่า ในกรณีที่เป็น

๒.๑.๔ การพัฒนาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร

๒.๑.๔.๑ สาเหตุความจำเป็น ต้องมีการจัดการน้ำ ในประเทศไทย^๙

๒.๑.๔.๑.๑ เนื่องประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ประมาณร้อยละ ๖๓.๕ มีอาชีพทางการเกษตร ขณะที่ประเทศไทยมีพื้นที่ ๓๒๐.๗ ล้านไร่ เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร ประมาณ ๑๓๒.๗ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๔ และมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้น (พื้นที่การเกษตร มีความต้องการใช้น้ำสูง) แต่ในสภาพปัจจุบันโครงการชลประทานสามารถสนับสนุนภาคการเกษตร ได้เพียง ๒๓.๕๗ ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ ๑๗.๘ เท่านั้น ส่วนพื้นที่การเกษตรที่เหลืออีกร้อยละ ๘๒.๒ จะต้องพึ่งแต่น้ำฝนตามธรรมชาติ ซึ่งมีความไม่แน่นอน ส่งผลให้ฐานรายได้ภาคการเกษตร มีความไม่แน่นอนตามไปด้วย

๒.๑.๔.๑.๒ ประเทศไทยมีปริมาณฝนที่ตกผันแปรระหว่าง ๘๐๐ - ๔,๔๐๐ มิลลิเมตร /ปี หรือเฉลี่ยประมาณ ๑,๔๖๘ มิลลิเมตร / ปี โดยภาคใต้ตกมากที่สุด รองลงมา

^๙ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓

คือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคเหนือ ตามลำดับ หากคิดเป็นปริมาณน้ำฝนที่เกิดขึ้นในประเทศไทย จะเกิด มีขึ้นประมาณปีละ ๗๖๐,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยประมาณร้อยละ ๗๑.๗ จะระเหยกลับไป ในอากาศ และไหลซึมลงใต้ดิน ส่วนอีกร้อยละ ๒๘.๓ หรือประมาณ ๒๑๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร จะกลายเป็นน้ำท่า (มวลน้ำที่ไหลไปมาอยู่บนดิน) โดยน้ำท่าในประเทศไทยนี้จะเกิดมีในฤดูฝน ถึงร้อยละ ๙๒ และมีเหลืออยู่ในฤดูแล้งเพียงร้อยละ ๘ เท่านั้น (ข้อมูลกรมชลประทาน ความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศ ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำท่า สภาพดิน การใช้ที่ดิน การเกษตรกรรม ฯลฯ ในแต่ละลุ่มน้ำทำให้เกิดปัญหาเรื่องน้ำที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องน้ำหลาก น้ำท่วม หรืออุทกภัย ทั้งในปัจจุบัน ปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำอันเนื่องจากน้ำเสีย ก็ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น สร้างปัญหาให้ภาคการเกษตรขึ้นมากมาย

๒.๔.๑.๓ จากปริมาณน้ำท่าที่มีในประเทศไทยประมาณ ๒๑๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร เราสามารถสร้างระบบกักเก็บ ในปัจจุบันได้เพียง ๗๒,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือเพียงร้อยละ ๓๓.๕ เท่านั้น ส่วนน้ำท่าที่เหลือ ก็ไหลลงท้ายน้ำและไหลลงสู่ทะเลไป บางครั้งน้ำท่าที่ไหลลง ท้ายน้ำ ก็ทำให้เกิดอุทกภัย ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ขณะที่น้ำชลประทานที่ กักเก็บไว้ ก็ยังไม่เพียงพอที่จะสามารถสนับสนุนการใช้น้ำในภาคการเกษตรในฤดูแล้งได้ ทำให้ ไม่สามารถใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้งได้เต็มศักยภาพ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้น้อย

๒.๔.๒ ศักยภาพของพื้นที่ชลประทาน ในปัจจุบัน

๒.๔.๒.๑ โครงการชลประทานขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพน้ำ ที่มี ความอุดม สมบูรณ์ดีมาก สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่การผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ขนาดใหญ่ หรือตลาดเพื่อการส่งออกเชิงปริมาณ (Mass Production Unit) ที่ดีมาก เกษตรกร มีการเกาะกลุ่มรวมตัว มีการพัฒนาวัฒนธรรม เรื่องการใช้น้ำ ที่มีศักยภาพ และมีประสิทธิภาพ ภาครัฐสามารถเข้าไปส่งเสริมอาชีพการเกษตร และนำเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตทางการเกษตรได้อย่างดี

๒.๔.๒.๒ โครงการชลประทานขนาดกลาง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพน้ำปานกลาง สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่การผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดภายในประเทศ หรือ ตลาดเพื่อการส่งออกเชิงคุณภาพ (Quality Production Unit) ที่ดีมาก เกษตรกรมีการเกาะกลุ่ม รวมตัว มีการพัฒนาเรื่องการใช้น้ำที่มีศักยภาพ และมีประสิทธิภาพ ภาครัฐสามารถเข้าไป ส่งเสริมอาชีพการเกษตร และแนะนำเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการ ผลิตทางการเกษตร ในเชิงคุณภาพได้อย่างดี แต่ควรตรวจสอบความเพียงพอของปริมาณน้ำต้นทุนก่อนวางแผนการส่งเสริม

๒.๔.๒.๓ โครงการชลประทานขนาดเล็ก และโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เป็นโครงการ ที่ไม่มีวัตถุประสงค์ในการกักเก็บน้ำเป็นหลัก เพียงแต่ทำการสร้างฝาย เพื่อยกระดับน้ำหน้าฝายขึ้น แล้วทำการสูบน้ำด้วยปั๊มน้ำไฟฟ้า เพื่อนำไปใช้ในพื้นที่ทำการเกษตรใกล้เคียงสถานีสูบน้ำเท่านั้น เป็นโครงการที่สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาให้

เป็นแหล่งผลิตอาหารชุมชน (Local Food Banks) ได้เท่านั้น ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัด เรื่อง ปริมาณน้ำเพื่อการเกษตร ในฤดูแล้ง และเป็น แหล่งน้ำที่มุ่งเน้นตอบสนองความต้องการใช้น้ำเพื่อ อุปโภคบริโภค เป็นหลักเท่านั้น

๒.๔.๓ แนวคิดในการพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในอนาคต

๒.๔.๓.๑ การปรับปรุงซ่อมแซมระบบชลประทานเก่าให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะ ทำให้ ได้น้ำชลประทานที่รั่วซึมเสียหายไปกลับคืนมาและน ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรทำนน้ำ ได้เพิ่มขึ้น แหล่งกักเก็บน ขนาดต่างๆที่ก่อสร้างมานานแล้ว ต้องน ำมาศึกษาความคุ้มทุนใน การขุดลอก เอาตะกอนก้นอ่าง ที่อยู่เหนือระดับความจุที่ไม่ใช้งาน (Dead Storage) ออกไป เพื่อที่สามารถ กักเก็บได้เพิ่ม ขึ้นไม่สร้างปัญหาการเวนคืน ผลกระทบต่อสังคม ๒.๔.๓.๒ การให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการดูแล และบริหารจัดการน้ำ การส่งน้ำซ่อมแซมระบบ ชลประทาน ปลุกจิตสำนึกให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และการมีหลักประกัน เรื่องน้ำ ชลประทาน ให้ท ำการเกษตรได้เพียงพออย่างยั่งยืน

๒.๔.๓.๓ การปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนใช้น้ำอย่างประหยัด เพื่อความคุ้มค่าของ ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้

๒.๔.๓.๔ ควรมีการพัฒนาแหล่งดินทั้งประเภทบ่อตื้น และบ่อบาดาลแบบลึก เพื่อนำน้ำใต้ดินเหล่านี้ มาใช้งานเสริมในยามขาดแคลนนํ้า เพื่อเป็นหลักประกันให้เกษตรกร มั่นใจว่าจะไม่เกิดความเสียหายต่อผลผลิตในการทำการเกษตร

๒.๔.๓.๕ การเร่งการก่อสร้าง และพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำขนาดต่างๆ ให้เกิดขึ้น อย่างรวดเร็ว ควรจะต้งนำมาศึกษาความเหมาะสม และเร่งดำเนินการอย่างมีระบบ เช่น เรื่อง การชดเชยค่าที่ดิน ในเขตการดำเนินการก่อสร้าง จะต้องถูกนำมาพิจารณาจ่ายให้ผู้ที่ ได้รับ ผลกระทบอย่างยุติธรรม คุ้มค่าในราคาตลาดจริง ๆ เพื่อป้องกัน ปรญ ุฬการขัดแย้งกับ มวลชน ซึ่ง จะส่งผลให้การพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำต่างๆมีอันจะต้องล่าช้าออกไป

๒.๔.๓.๖ การขุดลอกแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่สาธารณะ และขุดสระเก็บสำรอง น้ำ ในพื้นที่การเกษตรของเกษตรกร ควรจะต้งท ำการส่งเสริมให้มีการดำเนินงานอย่าง จริงจัง

๒.๔.๓.๗ การส่งน้ำแบบใช้เครื่องสูบน้ำ ร่วมกับระบบท่อ ไปในพื้นที่ที่ระบบการ ไหล ตามแรงโน้มถ่วงของโลก (Gravity) ไปไม่ถึง หากมีความจำเป็นต้องส่งน้ำจากที่ต่ำไปสู่ที่ สูง เพื่อ สนับสนุนการเกษตรในที่สูงได้ ก็จำเป็นต้องใช้มาตรการส่งน้ำแบบใช้เครื่องสูบน้ำ ร่วมกับระบบ ท่อมาใช้เสริม ในกรณีที่ในพื้นที่สูงนั้นๆ ไม่มีแหล่งน้ำต้นทุนเพียงพอ ในการ ดำเนินการนี้จะต้อง พิจารณาถึงลักษณะการผลิต และผลผลิตของการเกษตรที่ได้ด้วยว่า จะ ให้ผลตอบแทนคุ้มค่า ต้นทุนของการลำเลียงน้ำโดยวิธีดังกล่าวหรือไม่

๒.๔.๓.๘ การผันน้ำในแม่น้ำระหว่างประเทศมาใช้งาน ควรจะต้งมีการเร่งรัด การดำเนินการออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรม เพื่อจะให้ได้น้ำมาใช้งานเพิ่มเติม ในประเทศ โดยดำเนินการศึกษาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการที่จะผันน้ำ ใน แม่น้ำ ระหว่างประเทศ มาใสในแม่น้ำสายหลักๆของประเทศ เพื่อน ำมาใช้งานในช่วงการ ขาดแคลนนํ้า

๒.๔.๓.๙ การบริหารจัดการน้ำในระบบเครือข่าย (Network) การดำเนินการนี้สามารถดำเนินการได้ภายใต้โครงการแก้มลิง โครงการพัฒนาโครงข่ายน้ำ

๒.๔.๓.๑๐ การพัฒนาระบบกระจายน้ำในแปลงการเกษตร ให้มีประสิทธิภาพ ดียิ่งขึ้น จะเป็นการลดความสูญเสียที่รั่วซึมในแปลงการเกษตร ในเขตชลประทานได้วิธีหนึ่ง

การชลประทานในปัจจุบัน^{๑๐}

๑. ชนิดของชลประทาน ชนิดของชลประทาน สามารถแบ่งได้ ๓ กลุ่ม ตามระยะเวลาที่ใช้ในการก่อสร้างพื้นที่ ฝินน้ำ ปริมาณกักเก็บน้ำ และพื้นที่ชลประทาน

๒. โครงการชลประทานขนาดใหญ่ เป็นโครงการเอนกประสงค์ที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก เพื่อบรรเทาอุทกภัย เพื่อการอุปโภคบริโภค ๒๖ การผลิตไฟฟ้า การคมนาคม แหล่งเพาะพันธุ์ประมงน้ำจืด การอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วยโครงการชลประทานขนาดใหญ่ สามารถกักเก็บน้ำได้ในปริมาณที่มากกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือมีพื้นที่กักเก็บน้ำได้มากกว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือมีพื้นที่ชลประทาน มากกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ มีระยะเวลาก่อสร้างมากกว่า ๑ ปี อยู่ในความรับผิดชอบของชลประทาน ทั้งหมด ตั้งแต่การสำรวจ การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำหรือเขื่อนทดน้ำ พร้อมทั้งการก่อสร้าง ระบบชลประทาน ซึ่งประกอบด้วย ระบบส่งน้ำหลัก และระบบส่งน้ำในระดับไร่นา ระบบระบายน้ำ การส่งน้ำ และบำรุงรักษาโครงการ

๓. โครงการชลประทานขนาดกลาง สามารถกักเก็บน้ำได้ในปริมาณที่ น้อยกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือมีพื้นที่กักเก็บน้ำได้น้อยกว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือ มีพื้นที่ชลประทานน้อยกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ มีระยะเวลาก่อสร้างน้อยกว่า ๑ ปี ได้แก่ เขื่อนกักเก็บน้ำฝาย โรงสูบน้ำ รวมทั้งงานก่อสร้างทางลำเลียงผลผลิต และงานแปรสภาพ น้ำ เป็นต้น

๔. โครงการชลประทานขนาดเล็ก เป็นโครงการหนึ่งตามแผนพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ได้แก่ แหล่งน้ำประเภทอ่างเก็บน้ำ คลองส่งน้ำ หนอง บึง สระน้ำ บ่อน้ำตื้น และบ่อน้ำบาดาล เป็นต้น

การพัฒนาโครงการชลประทานขนาดเล็ก เพื่อแก้ไขปัญหา หรือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเรื่องน้ำ สำหรับการอุปโภค บริโภค และการเกษตร ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐาน สำหรับการดำรงชีพของประชาชนในพื้นที่ชนบท รวมทั้งช่วยบรรเทาความเดือดร้อนจากอุทกภัย และป้องกันน้ำเค็มจากทะเลท่วมพื้นที่เพาะปลูก โดยการก่อสร้างอาคารชลประทานประเภทต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และปัญหาที่เกิดขึ้นตามความต้องการของประชาชน

สำหรับโครงการขนาดเล็ก กลุ่มเกษตรกร หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการ ดูแลรักษา โดยหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน นอกจากนี้ ยังมีโครงการ

^{๑๐} นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านน้ำ และ

อื่นๆอีก ที่กรมชลประทานรับผิดชอบ ได้แก่ การพัฒนา แหล่งน้ำประเภทต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการขุดลอกคลอง หนองน้ำ และ คลองธรรมชาติ

โครงการชลประทานสูบน้ำ

น้ำโครงการชลประทานสูบน้ำ อยู่ในความรับผิดชอบของ ๒ หน่วยงานหลัก คือ กรมชลประทาน และกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ในส่วนของกรมชลประทาน มีโครงการสูบน้ำช่วยเหลือการทำนา พืชไร่ ซึ่งเป็นโครงการสูบน้ำเคลื่อนที่ ในปัจจุบันมีโครงการสูบน้ำจัดเป็นโครงการชลประทานขนาดกลาง หรือ ขนาดเล็ก ที่ต้องอาศัยเครื่องสูบน้ำ เพื่อส่งน้ำให้กับเกษตรกร ซึ่งเป็นระบบการส่งน้ำด้วยท่อ ๒๗ โครงการชลประทานสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า ของกรมพัฒนา และส่งเสริมพลังงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการใช้พลังงานไฟฟ้าให้เป็นประโยชน์ในด้านการเกษตร และ สนับสนุนนโยบายของรัฐ ในการเร่งรัดขจัดปัญหาความแห้งแล้งของประเทศในพื้นที่อยู่ นอกเขตโครงการชลประทาน โดยการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในบริเวณฝั่งของแหล่งน้ำ ที่มีน้ำบริบูรณ์ตลอดทั้งปี ซึ่งสามารถส่งน้ำให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกได้ตลอดไป นอกจากนี้ ยังให้คำแนะนำอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรผู้ใช้น้ำ ให้รู้จักใช้น้ำอย่างประหยัด ตลอดจน การรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำ รับผิดชอบการบริหารการใช้น้ำวางระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ในการ ใช้น้ำ ในเขตโครงการร่วมกัน เพื่อให้สามารถดำเนินการได้เองในอนาคต แต่ในปัจจุบันมีกรมพัฒนา และส่งเสริมพลังงาน ยังควบคุม และกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเรียกเก็บค่ากระแสไฟฟ้า ที่ใช้ในการเดินเครื่องสูบน้ำ จากเกษตรกรผู้ใช้น้ำ และได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ ๒ ประการ คือ ๒.๕.๒.๑ ฤดูแล้ง เกษตรกรจะต้องเริ่มทำการเพาะปลูกพืชฤดูแล้งพร้อมๆกัน ในแต่ละโครงการ ๒.๕.๒.๒ ฤดูฝน เกษตรกรจะขอใช้น้ำจากโครงการเป็นเฉพาะราย หรือกลุ่มย่อยได้ในกรณีที่ฝนทิ้งช่วง หรือปริมาณน้ำฝนไม่เพียงพอ หรือเกษตรกรต้องทำการตกกล้าทำนาปี ก่อนฤดูกาล

ระบบการจัดการชลประทาน ตามลักษณะการจัดการ และการดูแลรักษาโครงการชลประทาน แบ่งได้ ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. โครงการชลประทานที่หน่วยงานของรัฐเป็นเจ้าของ ซึ่งครอบคลุม โครงการชลประทานขนาดใหญ่ และขนาดกลาง รับผิดชอบกิจกรรมในระบบการส่งน้ำหลัก และระบบการส่งน้ำในระดับไร่นา

๒. โครงการชลประทานที่มีการจัดการโดยเกษตรกรผู้ใช้น้ำ หรือองค์กร ผู้ใช้น้ำ เนื่องจากนโยบายของรัฐในการส่งเสริม และพัฒนาโครงการชลประทานขนาดเล็ก ต้องการให้เกษตรกร ผู้รับผลประโยชน์จากโครงการฯ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน ดังนั้นเกษตรกรผู้ใช้น้ำ จะต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา เพื่อการเสนอขอโครงการฯ และมีหน้าที่ในการจัดการ หลังจากโครงการฯ สร้างเสร็จแล้ว ในการดูแลรักษาโครงการฯ ให้อยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ หน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น มีหน้าที่ให้การสนับสนุนเรื่องเงินทุน เช่น ในกรณีที่โครงการฯ มีความเสียหายเกิดขึ้น กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ จะต้องทำการซ่อมแซมเอง ในกรณีที่ค่าใช้จ่ายไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท แต่ถ้าเกิน ๕,๐๐๐ บาท และไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท กลุ่มเกษตรกรจะต้องออกค่าใช้จ่าย ร้อยละ ๒๐ และที่เหลือ ออกโดยหน่วยงานใน

ท้องถิ่น ๒ หน่วยงาน แต่ในกรณีที่ค่าใช้จ่ายเกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท หน่วยงานที่รับผิดชอบในการสร้างโครงการฯ นั้น จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด (Vanpen, ๑๙๘๖ อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, ๒๕๔๔: ๒๑๘-๒๑๙)

การจัดสรรน้ำชลประทาน

การขาดแคลนน้ำ ส่วนหนึ่งเกิดจาก การปล่อยให้มีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ไม่จำกัด ขาดกติกา และกลไกที่จัดสรรน้ำให้ไปสู่การใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการเพิ่มขึ้น ของประชากร และการเติบโตทางเศรษฐกิจ การตัดไม้ทำลายป่า และการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม แนวโน้มความต้องการน้ำมีเพิ่มขึ้น ในขณะที่น้ำมีจำกัด แนวทางการจัดการน้ำคือ การจัดสรรน้ำ ว่าภาคส่วนใดควรจะได้น้ำจำนวนเท่าไร เพื่อประโยชน์สูงสุดของการใช้น้ำ แต่การจัดสรรน้ำในประเทศไทยนั้น ไม่ได้พิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดของการใช้ทรัพยากรน้ำ

หน้าที่ของกรมชลประทาน นอกจากจัดหาน้ำแล้ว ยังรวมไปถึงการจัดสรรน้ำ เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม แนวคิดในการจัดสรรน้ำ คือ การกำหนดล่วงหน้าว่าควรจัดสรรอย่างไร โดยมีเป้าหมายว่าจะต้องให้ทุกภาคส่วนได้รับ น้ำตามเวลา และ จำนวนที่ต้องการ ต้องพิจารณา และปรับให้น้ำต้นทุน และน้ำที่ต้องการมีความสมดุลกัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง (มกราคม - มิถุนายน) กรมชลประทานจะต้องประมาณการความต้องการ ใช้น้ำเพื่อกิจกรรมในภาคต่างๆ ให้เพียงพอ

ในการจัดสรรน้ำ ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับโครงการ จนถึงระดับลุ่มน้ำ สำหรับในระดับโครงการนั้น จะมีความขัดแย้ง เรื่องการจัดสรรน้ำ จากสาเหตุความแตกต่าง ในปริมาณน้ำที่ต้องการ และเวลาที่ต้องการน้ำในพื้นที่ที่มีระบบปลูกพืชที่ต่างชนิดกัน ซึ่งสุดท้าย ก็มีผลกระทบต่อผลผลิต และรายได้ของเกษตรกร

แนวทางแก้ไขปัญห การจัดสรรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้ตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้น สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการแบ่งน้ำตามรอบเวรในระดับโครงการ และในระดับลุ่มน้ำ การหาแหล่งน้ำใหม่ เช่น โครงการผันน้ำ หรือการปรับปรุงระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๑. ประสิทธิภาพของการชลประทาน ปริมาณน้ำที่ใช้ในภาคเกษตรกรรม เป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด ประมาณร้อยละ ๘๐ ของ ปริมาณน้ำที่ใช้ทั้งหมด แต่เริ่มมีแนวโน้มลดลง เพราะความต้องการน้ำในภาคส่วนอื่นๆเพิ่มขึ้น ได้แก่ การอุปโภคบริโภค การอุตสาหกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ในปีที่ผ่านมาปัญหาหาฝนแล้ง หรือ ฝนทิ้งช่วง น้ำในภาคเกษตรกรรม ถูกจัดสรรไปให้ภาคนอกเกษตรกรรม โดยรัฐเข้ามามีบทบาท ในการจัดสรรน้ำ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องท ความเข้าใจถึงประสิทธิภาพการใช้น้ำชลประทาน สถานการณ์น้ำในปัจจุบันปัญหา และแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุง เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพการใช้น้ำชลประทานให้สูงขึ้นในอนาคต ซึ่งการประเมินประสิทธิภาพของ โครงการชลประทาน ทาได้หลายทาง ได้แก่ วิศวกรรม เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

๒. ประสิทธิภาพของการชลประทาน ในทางวิศวกรรม ซึ่งหมายรวมถึง ความครอบคลุมถึงสมรรถภาพการใช้น้ำทั้งโครงการ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นการส่งน้ำจนถึงแปลงเพาะปลูก คือ สัดส่วนของน้ำที่พืชใช้ต่อปริมาณน้ำที่โครงการชลประทานได้ปล่อยออกไป

๓. ประสิทธิภาพของการชลประทาน ในทางเศรษฐศาสตร์เช่น ผลกระทบ ของโครงการที่มีต่อพื้นที่เพาะปลูก และผลผลิตต่อพื้นที่

๒.๕.๖ แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพของการชลประทาน

ประสิทธิภาพของโครงการชลประทาน ถือเป็นหัวใจสำคัญของงานชลประทาน ในการประเมินประสิทธิภาพของโครงการชลประทาน ควรพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่วัตถุประสงค์ของโครงการชลประทาน คือ การใช้น้ำชลประทาน เพื่อการผลิตอาหาร

การปรับปรุงประสิทธิภาพการชลประทาน สามารถทำได้ในทุกระดับ โดยเน้นการลด ความสูญเสียของน้ำชลประทานให้มากที่สุด และใช้ประโยชน์จากน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้มากที่สุด ในระดับฟาร์ม อาจทำได้โดยการเพิ่มผลผลิตของพืช โดยการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และเทคโนโลยีการผลิต อย่างมีประสิทธิภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงระบบ การปลูกพืช จากพืชที่ให้ผลตอบแทนต่ำ ไปสู่พืชที่ให้ผลตอบแทนสูง ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ และลดการสูญเสียน้ำในการเตรียมดิน เพราะในความเป็นจริง ปริมาณน้ำที่เกษตรกรใช้ ในการเตรียมดิน สูงเกินความจำเป็น

การปรับปรุงประสิทธิภาพการชลประทาน ในระดับโครงการ อาจทำได้โดยการเปลี่ยนแปลง ระบบการปลูกพืช การเปลี่ยนแปลงเวลาการส่งน้ำ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำฝนมากที่สุด การจัดสรรน้ำโดยใช้ระบบการจ่ายน้ำแบบเป็นรอบเวร ซึ่งใช้ได้ดีในกรณีที่มีน้ำต้นทุนน้อย การนำน้ำใต้ดินมาใช้ร่วมกับการใช้น้ำชลประทานอย่างเหมาะสม และควรพิจารณาถึงความคุ้มค่า ในการลงทุนสูบน้ำด้วย มีการปรับปรุงโครงการชลประทาน ได้แก่ การพัฒนาชลประทาน ระบบท่อ ระบบฉีด เพื่อเป็นการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และลดการสูญเสีย การให้เกษตรกร หรือองค์กรผู้ใช้น้ำ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการ และการตัดสินใจของโครงการ

๒.๑.๕ พระราชกรณียกิจด้านการเกษตร

๑. การพัฒนาการเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการชลประทาน การพัฒนาดิน การวิจัยพันธุ์พืช และปศุสัตว์ รวมถึงเรื่องการเกษตร “...การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นรากฐาน และชีวิต สำหรับประเทศของเรา เพราะ คนไทยส่วนใหญ่ เป็นผู้มีอาชีพทางเกษตรกรรม ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอว่า วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ประเทศเราอย่างยิ่ง ก็คือ จะต้องทำนุบำรุง เกษตรกรรมทุกสาขา ให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ ของเกษตรกรทุกระดับ ให้สูงขึ้น ...” (พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑)^{๑๑}

๒. การพัฒนาทรัพยากรน้ำทรัพยากรน้ำ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตร “...หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำบริโภคคนต้องใช้ใช้เพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตนั้นอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้ แต่ถ้า ไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้” (พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ คณะผู้อำนวยการสำนักงาน คณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙)^{๑๒}

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการแก้ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาอุทกภัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย โครงการพัฒนาแหล่งน้ำมีทั้งโครงการ ขนาดใหญ่ สามารถช่วยแก้ปัญหา ภัยแล้ง และน้ำท่วมได้ เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัด ลพบุรี ซึ่งเป็นเขื่อนดินที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย จนถึงโครงการขนาดกลาง และขนาดเล็ก ได้แก่ ฝาย และอ่างเก็บน้ำ จำนวนมาก

เกษตรทฤษฎีใหม่

๑. ความหมายของทฤษฎีใหม่ เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นทฤษฎีแห่งการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารงาน ในการทำการเกษตร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำรินี้เพื่อเป็น การช่วยเหลือเกษตรกร ใหม่ก็ประสบ ปัญหาทางภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อ ๓๑ การทำการเกษตร ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่ต้องรื้อถอน และ ยากลำบากนัก (มูลนิธิชัยพัฒนา, ม.ป.ป.) ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำ ประกอบด้วย ความเสี่ยงด้านราคา ของสินค้าเกษตร ความเสี่ยงในราคา และการพึ่งพา ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ ความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง ภัยธรรมชาติ อื่นๆ และโรคระบาด รวมทั้งความเสี่ยง ด้านแบบแผนการผลิต ทฤษฎีใหม่ จึงเป็นแนวทาง หรือหลักการในการบริหารการจัดการที่ดิน และน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็ก ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด

๒. ความสำคัญของทฤษฎีใหม่ ๑) มีการบริหาร และจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็ก ออกเป็น สัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ๒) มีการคำนวณ โดยใช้หลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำและที่กักเก็บ ให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี ๓) มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ สำหรับเกษตรกรรายย่อย

หลักการและแนวทางสำคัญ

๑) เป็นระบบการผลิต แบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถ เลี้ยงตัวเอง ได้ ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการ ช่วยเหลือ

^{๑๑} พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ อาคารจักรพันธ์ เพ็ญศิริ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๒} “พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ คณะผู้อำนวยการสำนักงาน คณะกรรมการพิเศษ เพื่อ ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

ซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิม เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย

๒) เนื่องจากขบวนการเป็นปัจจัยหลักครวัเรียนในการบริโภค ซึ่งถ้าหาก ปลุกเอง จะไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วง ได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอ

ที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ การมีสระเก็บน้ำก็เพื่อให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึง การควบคุมให้ดีมีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้ โดยตลอดเวลา อย่างต่อเนื่อง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง และระยะที่ฝนทิ้งช่วง เพื่อให้ เกษตรกรใช้น้ำที่เก็บตุนนั้น ให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืช ให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อจะได้มีผลผลิตอื่นๆไว้บริโภค และสามารถนำไปขายได้ตลอดทั้งปี

๔) การจัดแบ่งแปลงที่ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงคำนวณ และคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินถัวเฉลี่ย ครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่านี้ หรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้กล่าวคือ

ร้อยละ ๓๐ ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) บนสระอาจสร้างเล้าไก่ และบนขอบสระน้ำ อาจปลูกไม้ยืนต้นที่ ไม้ใช้น้ำมาก โดยรอบได้ร้อยละ ๓๐ ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) บนสระอาจสร้างเล้าไก่ และบนขอบสระน้ำ อาจปลูกไม้ยืนต้นที่ ไม้ใช้น้ำมาก โดยรอบได้ ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่สอง ทำนา ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)

๕) การดำเนินการตามเกษตรทฤษฎีใหม่

มีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับ สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น เกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย และที่สำคัญ คือ ราคาการลงทุนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดสระน้ำ เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากส่วนราชการ มูลนิธิ หรือเอกชน

๖) ในระหว่างการขุดสระน้ำจะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก หน้าดิน ซึ่งเป็นดินดี ควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆในภายหลัง โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินที่เป็นดินไม่ดี หรือยกร่องสำหรับปลูกไม้ผล ก็จะได้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

๒.๖.๓.๔ ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

๑) ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพ ในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง”

๒) ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระ มาปลูกพืชผัก ที่ใช้น้ำน้อยได้โดยไม่ต้องเปิดเปียนชลประทาน

๓) ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาล โดยมีน้ำดีตลอดปีทฤษฎีใหม่นี้ สามารถ สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้ โดยไม่ต้องรื้อถอนในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ

๔) ในกรณีที่เกิดอุทกภัย เกษตรกรสามารถที่จะฟื้นตัว และช่วยตัวเอง ได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากนัก ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

๒.๖.๓.๕ ทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์ ทฤษฎีใหม่ที่ดำเนินการโดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ น้ำฝน จะอยู่ในลักษณะที่ “หมิ่นเหม่” เพราะหากปีใดฝนน้อย น้ำอาจจะไม่เพียงพอ ฉะนั้น การที่จะทำให้ทฤษฎีใหม่ สมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นต้องมีสระกักเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ และเต็มความสามารถ โดยการ มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระกักเก็บน้ำให้เต็มอยู่เสมอ ดังเช่น กรณีของ การทดลองที่โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี ๑) ระบบทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์ อ่างใหญ่เติมอ่างเล็ก อ่างเล็กเติมสระน้ำระบบทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์ เป็นแนวคิดของการส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ มากักเก็บไว้ ที่อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก เพื่อเกษตรกรสามารถสูบน้ำไปใช้ในพื้นที่เกษตรกรรม หรือส่งน้ำ โดยระบบท่อ ไปยังสระของเกษตรกรที่ขุดไว้ ในช่วงที่น้ำในสระของเกษตรกรมีไม่เพียงพอ หรือ ขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดปี

กรณีที่เกษตรกรใช้น้ำกันมาก อ่างเก็บน้ำขนาดเล็กก็อาจมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอ ก็สามารถใช้วิธีการผันน้ำจากเขื่อน หรือจากอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ต่อลงมายังอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ก็จะช่วยให้มีปริมาณน้ำมาเติมในสระของเกษตรกรพอตลอดทั้งปีระบบการจัดการ ทรัพยากรน้ำตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถทำให้การใช้น้ำมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ในช่วงหน้าฝน นอกจากจะมีน้ำในอ่างเก็บน้ำแล้ว ยังมีน้ำในสระ ๓๔ ของเกษตรกร เก็บไว้พร้อมกันด้วย ทำให้มีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล น้ำในอ่างเก็บน้ำ ที่ต่อไปยังสระ จะทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำรอง คอยเติมเท่านั้นเอง

๒.๑.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากเรื่องหนึ่ง เพราะการที่ รัฐจะเข้าไปดำเนินการโครงการ หรือกิจกรรมใดๆก็ตาม จะต้องให้ประชาชนในชุมชนนั้น ยอมรับ ไม่คัดค้าน หรือต่อต้าน ทั้งนี้ก็เพื่อความยั่งยืนของโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ นั่นเอง ซึ่งมีบุคคลจำนวนไม่น้อย ได้ให้ความหมาย และความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ โดยจะกล่าวเพียงบางส่วนพอสังเขป ได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้ง การนำความคิดเห็นดังกล่าว ไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจ ของรัฐ มีการแบ่งปันข้อมูลกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา

เป็นการสร้างฉันทามติ โดยมีเป้าหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อการกำหนดเป้าหมายของสังคม และ จัดสรรทรัพยากรต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้และเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดที่สุดสำหรับทุกคน ซึ่งลักษณะ การมีส่วนร่วมที่ดี ต้องเกิดจากความสมัครใจ ความตั้งใจที่จะเข้าร่วม ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ เสรีภาพในการตัดสินใจ ความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละบุคคลในการเข้ามา มีส่วนร่วม และการที่จะทำให้การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีข้อมูลอย่างเพียงพอ ถึงทางเลือก และผลที่จะตามมา โดยปัจจัยที่มีผลต่อ การตัดสินใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพ ในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้ ทรัพย์สิน ระยะเวลาที่ อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ ตลอดจนที่ดินถือครอง และสถานภาพแรงงาน

ความสำคัญของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเฉพาะในโครงการพัฒนา ท้องถิ่น และชุมชน เนื่องจากโครงการพัฒนาชนบททุกโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชน ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น หากประชาชนที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ความเข้าใจ และยอมรับ ต่อการพัฒนาแล้ว โครงการเหล่านั้น ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จอย่างไรก็ตามบนสมมติฐานที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่น จะรู้และเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น เป็นอย่างดี ๓๕ เพราะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มานาน ดังนั้น การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนา จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ดี เพื่อจะได้สร้างความรู้สึกรู้สึกในความเป็นเจ้าของ และแก้ปัญหา ของท้องถิ่น ได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น นอกจากนี้ ในแต่ละท้องถิ่นมีสภาพที่แตกต่างกัน การที่จะใช้รูปแบบการพัฒนา รูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ อาจจะเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด

๒.๑.๗ แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประ

วิธีการพัฒนา

๑. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตามเพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำอะไรคำสั่งแต่มันเป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...

๒. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเองพึ่งตนเองโดยไม่มี การบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า ...คนทุกคน ไม่ว่าจะชาวกรุงหรือชาวชนบทไม่ว่ามีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียม มีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย ...

๓. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า ..ภาระในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัยความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสมัครสมานกลมเกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมืองทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติกรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น...

๔. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกคราที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ เห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัสศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า ...เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะไปทำอะไรอย่างที่เราเรียกว่า ทดลอง ก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถเข้าใจว่าเขาทำกันอย่างไรเขาทำอะไรกัน...ได้พระราชทานพระราชธิบายเพิ่มเติมอีกว่า...ฉะนั้นศูนย์ศึกษาการพัฒนา ถ้าทำอะไรล้มเหลวต้องไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องถูกลงโทษ แต่เป็นสิ่งที่แสดงว่าทำอย่างนั้นไม่เกิดผล...

๕. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรง

ตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า ...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศของสังคมวิทยาคือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริงๆ แล้ว ก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...

๖. พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงอธิบายว่า ...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ... วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะว่าควรจะต้องค่อยๆ กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไป ไม่ควรกระทำด้วยความเร่งรีบซึ่งอาจเกิดความเสียหายได้ ดังที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่า...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...พร้อมกันนี้ในเรื่องเดียวกัน ทรงมีรับสั่งกับบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ว่า...เมื่อมีพื้นฐานหนาแน่นบริบูรณ์พร้อมแล้ว ก็ตั้งตนพัฒนางานต่อไป ให้เป็นการทำไปพัฒนาไปและปรับปรุงไป...

๗. การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมี ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใน

กรพัฒนาว่า...การใช้เทคโนโลยีอันทันสมัยในงานต่างๆ นั้น ว่าโดยหลักการควรจะให้ผลมากในเรื่องประสิทธิภาพ การประหยัดและการทุ่มแรงงาน แต่อย่างไรก็ตามก็คงจะต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นเป็นพื้นฐานและส่วนประกอบของงานที่ทำด้วย อย่างในประเทศของเราประชาชนทำมาหาเลี้ยงตัวด้วยการกสิกรรมและการลงแรงทำงานเป็นพื้น การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา เช่นอาจทำให้ต้องลงทุนมากมายสิ้นเปลืองเกินกว่าเหตุ หรืออาจก่อให้เกิดการว่างงานอย่างรุนแรงขึ้น เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นก็จะพลาดเป้าหมายไปห่างไกลและกลับกลายเป็นผลเสีย ดังนั้น จึงต้องมีความระมัดระวังมากในการใช้เทคโนโลยีที่ปฏิบัติงานคือ ควรพยายามใช้ให้พอเหมาะพอดีแก่สภาวะของบ้านเมืองและการทำกินของราษฎรเพื่อให้เกิดประสิทธิผลด้วย เกิดความประหยัดอย่างแท้จริงด้วย...

๘. ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวนชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริงในทางปฏิบัติเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้เทคนิควิธีการต่างๆ หลายประการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ทรงมุ่งหวังดังกล่าวนี้มีหลายแนวทาง เช่น

ก. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ ดังนั้น ในทุกพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนิน และมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นมาไม่ว่าลักษณะใด จะทรงเน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อให้การทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด จนเห็นได้ว่า กลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จหลายโครงการนั้นพัฒนาขึ้นมาจากการรวมตัวกันของราษฎรกลุ่มเล็กๆ เช่น สหกรณ์หุบกระพงเกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนผักในย่านนั้น เป็นต้น

ข. การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปป้า อ้อมอารี ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทย โดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน ดังพระราชดำริที่ว่า...ในการทำงานทั้งปวงนั้น ทุกคนจะต้องตั้งใจจริง อดทนและขยันหมั่นเพียร ซึ่งตรงเห็นออกเห็นใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเมตตาตมุงตมุงเจริญต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม ความสุจริตทั้งในความคิดและการกระทำ ถือเอาความมั่นคงและประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ...

ค. การส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม้รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว สิ่งสำคัญที่มีพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาใน

เรื่องอื่นๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใดๆ ก็ตาม ทรงมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่ายๆ อีกด้วย ซึ่งในเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแก่กรรมการ กปร. และคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย ความตอนหนึ่งว่า

...ในด้านหนึ่งที่ไม่เคยคิดกัน ในด้านการพัฒนา เช่น เจ้าหน้าที่บัญชี ถ้าหากว่าทำการเพาะปลูก ชาวบ้านทำการเพาะปลูก เมื่อมีผลแล้วเขาบริโภคเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ขายเพื่อให้ได้ มีรายได้ แล้วก็เมื่อมีรายได้แล้วก็ไปซื้อของที่จำเป็นและสิ่งที่จะมาเกื้อกูลการอาชีพของตัว อย่างนี้ไม่ค่อยมีการศึกษากัน เมื่อผลิตอะไรแล้วก็จำหน่ายไปก็มิรายได้ก็ต้องทำบัญชี ชาวบ้านทำบัญชีบางที่ไม่ค่อยถูก... ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : มรรควิธีที่ช่วยเหลือให้เกษตรกรได้บรรลุผลในการพึ่งตนเอง

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ความหมายและแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งหวังจะพัฒนาประชาชนในชนบทให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระดับพออยู่ พอกิน เสียก่อน จากนั้นก็จะเพิ่มระดับการพึ่งตนเองได้เป็นลำดับ แนวพระราชดำริเพื่อจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลายนี้อาจกล่าวได้ว่าเพื่อสนองพระราชโองบายในการเสริมสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในชนบท เพื่อจักได้พึ่งตนเองได้โดยแท้ กล่าวคือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชประสงค์ในการจัดตั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีลักษณะดังนี้ ...เป็นศูนย์ หรือเป็นที่แห่งหนึ่งที่รวมการศึกษาเพื่อดูว่า ทำอย่างไร จะพัฒนาได้ผล... นอกจากนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมว่า...ศูนย์ศึกษานี้เป็นคล้ายๆ พิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิตที่ใครๆ จะมาดูว่าทำอะไรกัน...สำหรับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนั้น มีพระราชดำริว่าเพื่อเป็นแหล่งสาธิตให้เกษตรกรได้เรียนรู้...ที่ตั้งศูนย์ศึกษานี้เพื่อจุดประสงค์สำคัญยิ่ง ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งก็ถือเป็น การ สาธิตการพัฒนาเบ็ดเสร็จ หมายถึงว่าทุกสิ่งทุกด้านของชีวิตประชาชน ที่จะหาเลี้ยงชีพในท้องที่จะทำอย่างไรและได้เห็นวิทยาการแผนใหม่จะสามารถที่จะหาวิธีการจะทำมาหากินให้มีประสิทธิภาพ...เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยทดลอง...จุดประสงค์ของศูนย์ศึกษาฯ ก็เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องที่เพราะว่าแต่ละท้องที่สภาพพื้นที่อากาศและประชาชนในท้องที่ต่างๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน...เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็นในการพัฒนา...กรมกองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้านของการพัฒนาชีวิตของประชาชนได้สามารถมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรองดองกัน ประสานงานกัน...เป็นศูนย์รวมบริการประชาชนทางด้านความรู้และวิชาการ...ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรมกองทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านงานส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชนซึ่งจะต้องใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกัน ซึ่งเป็นสองด้านก็หมายถึงว่าที่สำคัญ

ปลายทางคือ ประชาชนจะได้รับประโยชน์จึงอาจกล่าวได้ว่าศูนย์ศึกษาการพัฒนา คือ แหล่งค้นคว้าหาความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ของเกษตรกร สืบเนื่องจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งหวังพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้สามารถช่วยเหลือพึ่งตนเองได้ โดยวิธีการหนึ่งที่ทรงเห็นว่าได้เรียนรู้และพบเห็นด้วยประสบการณ์ตนเองนั้น เป็นการสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาชนบท ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำริให้มีศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทำหน้าที่เสมือน พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เพื่อเป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัย และแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ และเมื่อค้นพบพิสูจน์ได้ผลแล้ว ก็จะนำผลที่ได้ไป พัฒนา สู่ราษฎรในหมู่บ้านใกล้เคียงจนกระทั่งขยายผลแผ่กระจายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ เพื่อให้สำเร็จสูงสุดสู่ราษฎรต่อไป

๒. แนวทางและวัตถุประสงค์ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญมีดังนี้

๒.๑ การแก้ไขปัญหาตามสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างกัน การพัฒนาจะต้องเริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริง ศึกษาว่าปัญหาของพื้นที่นั้นคืออะไร และเลือกใช้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ แปรเปลี่ยนไปตามสภาพพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

๒.๒ การแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างนักวิชาการ นักปฏิบัติและประชาชน การศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัยต่างๆ ที่ได้ผลแล้ว ควรจะนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริงได้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจึงควรเป็นแหล่งผสมผสานวิชาการและการปฏิบัติเป็นแหล่งความรู้ของราษฎร เป็นแหล่งศึกษาทดลองของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหาหาระหว่างคน ๓ กลุ่ม คือ ราษฎร เจ้าหน้าที่ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาส่งเสริมและนักวิชาการ

๒.๓ การพัฒนาแบบผสมผสาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาแต่ละแห่งเป็นแบบจำลองของพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น ในพื้นที่ลักษณะหนึ่งๆ นั้น จะสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ได้อย่างไรบ้าง มิใช่การพัฒนาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่พยายามใช้ความรู้หลายสาขาที่สุด โดยให้แต่ละสาขาเป็นประโยชน์เกื้อหนุนกับการพัฒนาสาขาอื่นๆ ด้วย

๒.๔ การประสานงานระหว่างหน่วยราชการ แนวทางการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาทุกแห่ง เน้นการประสานงาน การประสานแผนและการจัดการระหว่างกรม กอง และส่วนราชการต่างๆ ให้เกิดเป็นจริงขึ้น

๒.๕ เป็นศูนย์รวมในการให้บริการแก่ประชาชน เพื่อให้ได้รับความสะดวกและประสิทธิภาพในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์สูงสุด ตลอดจนได้รับการจากทางราชการของส่วนราชการต่างๆ ทำให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้รวดเร็วประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อราชการนับเป็นการปฏิรูปมิติใหม่ของระบบบริหารราชการแผ่นดินในการบริการของทางราชการแบบใหม่ที่สิ้นสุดตรงจุดเดียว One Stop Service หรือที่เรียกกันว่า การบริการแบบเบ็ดเสร็จ นั่นเอง

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: ความเป็นมาและผลการดำเนินงาน ในปัจจุบันมี ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ทั้ง ๔ ภาค คือ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ^{๑๓}

ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประวัติความเป็นมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเปิดศาลบรรราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ราษฎรได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดิน จำนวน ๒๖๔ ไร่ เมื่อเสด็จฯ ทอดพระเนตรที่ดินดังกล่าว ซึ่งมีสภาพเป็นดินทรายขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่สามารถเพาะปลูกพืชได้ และถ้าปลูกได้ก็เจริญเติบโตไม่ได้ไม่สามารถให้ผลผลิตที่มีคุณภาพได้ จึงได้มีพระราชดำริกับเจ้าหน้าที่อำเภอ จังหวัด และหน่วยราชการต่างๆ ให้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่นี้ จัดทำเป็นศูนย์ศึกษาด้านเกษตรกรรมและงานศิลปาชีพ เพื่อเป็นแหล่งให้เกษตรกรและผู้สนใจได้เข้าชม ศึกษา ค้นคว้า และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชื่อว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา กล่าวได้ว่าศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนได้ถือกำเนิดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานับเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรก พื้นที่ดำเนินการ ในปัจจุบันศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ มีพื้นที่ซึ่งราษฎรได้น้อมเกล้าฯ ถวาย ประมาณ ๑,๒๔๐ ไร่ และพื้นที่ส่วนพระองค์ ที่อยู่ติดกับศูนย์ฯ ซึ่งได้พระราชทานให้เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย และทดสอบการพัฒนาด้านการเกษตรเป็นการสนับสนุนศูนย์ฯ อีกทางหนึ่ง มีเนื้อที่ประมาณ ๖๕๕ ไร่ รวมพื้นที่ ๑,๘๙๕ ไร่ นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาขา ประกอบด้วย ศูนย์บริการพัฒนาบ้านสร้าง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขาชะโงก จังหวัดนครนายก

การดำเนินงานของศูนย์ฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ดำเนินกิจกรรมใน การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติพื้นฐาน เพื่อให้สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ การเกษตรได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาปรับปรุงดิน การใช้วิถีธรรมชาติในการป้องกันศัตรูพืช การศึกษาความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินในการปลูกไม้ผลต่างๆ การสร้างพันธุ์ลูกผสมสองชั้นในพืชผักรับประทาน การปลูกและบำรุงรักษาป่าเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมและสาธิตการปลูกไม้ผลและ ขยายพันธุ์ไม้ผล ส่งเสริมการทำท่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ปรับปรุงบำรุงพันธุ์สัตว์ ตลอดจนการจัดตั้งธนาคารโค-กระบือ สาธิตการเลี้ยงปลา ผลิตพันธุ์

^{๑๓} “พระราชดำริ” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินมาเปิดศาลพระบรรราชานุสาวรีย์ ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ แหล่งที่มา (ออนไลน์)
<http://www.rdpb.go.th/th/Studycenter> ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สืบค้น ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

ปลาและแจกจ่ายพันธุ์ปลา ฝึกอบรมด้านศิลปอาชีพ แนะนำส่งเสริมเผยแพร่หลักการและวิธีการสหกรณ์ เป็นต้น

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

ประวัติความเป็นมา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ตั้งอยู่ในเขตพระราชานิเวศน์มฤคทายวันอันเป็นที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชโองการประกาศให้เป็นที่หลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ และ พ.ศ. ๒๔๖๗ เดิมพื้นที่แห่งนี้มีสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าประเภทเนื้อทรายอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้ชื่อว่า ห้วยทราย ต่อมาราษฎรได้เข้ามาอาศัยทำกิน บุกรุกแผ้วถางป่าประกอบอาชีพตามยถากรรม ภายในเวลา ๔๐ ปี ป่าไม้ได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมากทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและมีปริมาณน้อยลง จนมีลักษณะเป็นพื้นที่อัปฝน ดินขาดการบำรุงรักษา จนเกิดความไม่สมดุลตามธรรมชาติ การพังทลายของผิวดินค่อนข้างสูง ประกอบกับราษฎรส่วนใหญ่ปลูกสับประรดซึ่งต้องใช้สารเคมีมาก ทำให้คุณภาพของดินตกต่ำลงไปอีก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า ... หากปล่อยทิ้งไว้ จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด... และเมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้พระราชทานพระราชดำริกับหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้พัฒนาเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้เอนกประสงค์ จัดให้ราษฎรที่ทำกินอยู่เดิมได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าไม้ ได้ประโยชน์จากป่าไม้ และไม่ทำลายป่าไม้อีกต่อไป มุ่งหมายที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรควบคู่ไปกับการปลูกป่า จัดหาแหล่งน้ำศึกษาระบบป้องกันไฟไหม้ป่าแบบ ระบบป่าเปียก ให้ราษฎรสร้างรายได้จากผลผลิตป่าไม้ และปลูกพืชชนิดต่างๆ ควบคู่ไปด้วย และให้ราษฎรที่เข้ามาทำกินโดยมิชอบเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อที่จะได้พระราชทานที่ดินทำกินต่อไป เมื่อได้พระราชทานพระราชดำริแล้วศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ถือกำเนิด เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา

พื้นที่ดำเนินการ พื้นที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน ขอบเขตพื้นที่โครงการประมาณ ๑๕,๘๘๐ ไร่ โดยมีศูนย์สาขา คือ โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี การดำเนินงานของศูนย์ ได้ดำเนินกิจกรรมด้านการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม เร่งสร้างความสมดุลทางธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเพิ่มโดยการปลูกป่าไม้ ๓ อย่าง คือ ไม้โตเร็ว ไม้ผล และไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีก ได้แก่ การสร้างแนวป้องกันไฟป่าแบบเปียก ศึกษาวิจัยการทำเกษตรแบบผสมผสาน การทำการเกษตรในระบบวนเกษตร ระบบเกษตรธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อทรายซึ่งในขณะนี้ได้ทดลองปล่อยเนื้อทราย เก้ง ละมั่ง ละมั่ง กลับคืนสู่สภาพป่าธรรมชาติ เป็นต้น

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ประวัติความเป็นมา ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้พระราชทานพระราชดำริแก่นายบุญนาค สายสว่าง ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี สรุปได้ว่า ...ให้พิจารณาพื้นที่ที่เหมาะสมจัดทำโครงการพัฒนาด้านอาชีพการประมง และการเกษตรในเขตพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของจังหวัดจันทบุรี... โดยพระราชทานเงินที่ราษฎรได้ร่วมทูลเกล้าฯ ถวายในโอกาสดังกล่าวเป็นทุนเริ่มดำเนินการ และในวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติม ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเกี่ยวกับโครงการที่จะจัดทำขึ้นในเขตจังหวัดจันทบุรี สรุปสาระสำคัญได้ว่า ...ให้พิจารณาจัดหาพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมหรือพื้นที่สาธารณประโยชน์ เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาเช่นเดียวกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ให้เป็นศูนย์ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาในเขตที่ดินชายทะเล. จังหวัดจันทบุรีจึงได้ร่วมหารือกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและกำหนดพื้นที่บริเวณอ่าวคุ้งกระเบน ตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี เป็นพื้นที่จัดตั้งศูนย์ศึกษา

พื้นที่ดำเนินการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ มีพื้นที่โครงการประมาณ ๓๔,๒๙๙ ไร่

การดำเนินงานของศูนย์ฯ ดำเนินกิจกรรมในการค้นคว้า ทดลอง และสาธิตการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมชายฝั่ง ได้แก่ การศึกษาวิจัยวิธีบำบัดน้ำเสียจากบ่อกักกูลาดำ ส่งเสริมการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและรักษาคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์และรวบรวมพันธุ์ไม้ป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น การวิจัยและทดสอบระบบการเกษตรผสมผสาน การส่งเสริมความรู้ในเรื่องของสหกรณ์ จัดอบรมด้านการปศุสัตว์ เป็นต้น

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

บ้านนาบกเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ประวัติความเป็นมา สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ องคมนตรี และอธิบดีกรมชลประทาน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรมราชองครักษ์ สวนจิตรลดารโหฐาน ในการนี้ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาวางโครงการจัดหาน้ำสนับสนุนโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อให้มีการศึกษาทดลองงานพัฒนาการเกษตรต่างๆ ตามความเหมาะสม สำหรับเป็นตัวอย่งให้ราษฎรนำไปปฏิบัติต่อไป เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ โดยมีหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ เป็นประธาน และวันที่

๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ทอดพระเนตรศูนย์ศึกษาฯ แห่งนี้อีกและได้มีพระราชเริ่มดำเนิการตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๒๗ เป็นต้นมา

พื้นที่ดำเนินการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ มีพื้นที่โครงการประมาณ ๒,๓๐๐ ไร่และเขตปริมณฑลเพื่อการพัฒนาป่าไม้ประมาณ ๑๑,๐๐๐ ไร่ การดำเนินงานของศูนย์ฯ ดำเนิการพัฒนาระบบชลประทาน พัฒนาระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร เช่น การศึกษาทดสอบพันธุ์ข้าวไร่ที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่การศึกษาเกี่ยวกับผลของสารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง การจัดระบบเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น การศึกษาระบบนิเวศน์วิทยาของป่า การพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพดิน การส่งเสริมและพัฒนาด้านปศุสัตว์และประมง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริให้พิจารณาพื้นที่บริเวณป่าขุนแม่กวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่จัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะใช้เป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทดลอง เพื่อหารูปแบบการพัฒนาต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่บริเวณต้นน้ำลำธารของภาคเหนือ และเผยแพร่ให้ราษฎรนำไปปฏิบัติต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยการใช้นระบบชลประทานเข้าเสริมการปลูกป่าไม้ ๓ อย่าง และการใช้ลุ่มน้ำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่โครงการและได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติม ให้ศูนย์ทำการศึกษาพัฒนาป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์เป็นหลัก โดยให้ต้นทางเป็นป่าไม้และปลายทางเป็นการศึกษาการทำประมงตามอ่างเก็บน้ำซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์กับราษฎรอย่างแท้จริงพื้นที่ดำเนินการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ มีพื้นที่ดำเนินการอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าขุนแม่กวง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ ๘,๘๐๐ ไร่ ภูมิประเทศทั่วไปเป็นป่าเขา ทิศเหนือเป็นป่าไม้เบญจพรรณ พื้นที่ตอนกลางและตอนใต้เป็นป่าที่มีสภาพค่อนข้างเสื่อมโทรม ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ในการศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมด้านต่างๆนอกจากนี้แล้วศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ยังมีศูนย์สาขา ประกอบด้วย

- ๑.โครงการศูนย์บริการพัฒนาและขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
๒. โครงการพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
๓. โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
๔. โครงการพัฒนาดอยตุงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงราย

การดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้ดำเนินกิจกรรมด้านศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารมีการปลูกป่า ๓ อย่าง (ไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม่ใช้สอย) ๓ วิธี (โดยการใช้น้ำจากชลประทาน น้ำฝน และฝายเก็บกักน้ำขนาดเล็กตามแนวร่องหุบเขา ซึ่งเรียกว่า Check Dam เพื่อรักษาความชุ่มชื้น) ศึกษาการพัฒนาระบบเกษตรป่าไม้ ศึกษาวิจัยต้นน้ำลำธาร นิเวศวิทยาป่าไม้ การป้องกันไฟป่าแบบเปียก การศึกษา การเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร จัดทำระบบอนุรักษ์และพัฒนาดิน รวมทั้งการศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรมต่างๆ การทำปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก และเกษตรอุตสาหกรรม ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลกล่อวเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ประวัติความเป็นมา เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ จังหวัดนราธิวาสเมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ทำให้ทรงทราบถึงปัญหาว่าสภาพพื้นที่ในบริเวณจังหวัดนราธิวาสเป็นที่ลุ่มต่ำมีน้ำขังตลอดปีและมีสภาพเป็นดินพรุ เมื่อระบายน้ำออกแล้วจะแปรสภาพเป็นกรดจัด ทำการเพาะปลูกไม่ได้ผล จึงได้พระราชทานพระราชดำริกับหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์องคมนตรี และผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสว่า ควรมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาในการศึกษาวิจัยดินพรุ นำผลสำเร็จของโครงการไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพื้นที่พรุอื่นๆ ต่อไป ต่อมาจึงได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างจังหวัดนราธิวาสและสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนา โดยใช้ชื่อว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอองพื้นที่ดำเนินการ บริเวณที่ตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออง มีเนื้อที่ประมาณ ๕๑๐ ไร่ แบ่งออกเป็นอาคารสำนักงานและแปลงสาธิตบนที่ดิน ๒๐๒ ไร่ และแปลงวิจัยทดลองในพื้นที่พรุ ๓๐๘ ไร่ อีกทั้งยังมีพื้นที่พรุจังหวัดนราธิวาสเนื้อที่ประมาณ ๒๖๑,๘๖๐ ไร่ นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาขาอีก ประกอบด้วย

- โครงการสวนยางเขาตันหยง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส
- โครงการพัฒนาหมู่บ้านปิแนมุดอ อำเภอระแงง จังหวัดนราธิวาส
- โครงการหมู่บ้านเกษตรปศุสัตว์มูโนะ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

การดำเนินงานของศูนย์ฯ กิจกรรมที่ศูนย์ได้ดำเนินการ คือ การศึกษาวิจัยและปรับปรุงดินที่มีปัญหาให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้อีก เช่น การพัฒนาดินอินทรีย์และดินเปรี้ยวจัด การใช้น้ำจืดชะล้างกรดออกจากดินทดลองเลี้ยงปลาน้ำกร่อยซึ่งในขณะนี้สามารถปรับปรุงเพื่อใช้เลี้ยงปลาได้แล้ว การศึกษาการปลูกไม้โตเร็วในพื้นที่พรุเพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรม เป็นต้น การพัฒนาระบบปลูกพืชการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีความเหมาะสมในสังคมพืชป่าพรุ การทำสวนยางครบวงจร การปรับปรุงและบำรุงรักษาป่า การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ โครงการผลิตพืชสวนประดับเพื่อ

ศึกษาหาพันธุ์ไม้ดอกและวิธีปลูกที่เหมาะสมในภาคใต้เพื่อแนะนำให้เกษตรกรปลูกต่อไป เช่น สร้อยทอง แกลดิโอลัส เบญจมาศ เฮลิโกเนีย ปทุมมา ช่อนกลีน หน้าวัว ดาวเรือง บานชื่น และแอสเตอร์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง ได้กระทำหน้าที่ พิพิธภัณฑสถานชาติที่มีชีวิต ดุจดั่งฟันเฟืองจักรกลสำคัญของการพัฒนาชนบทในประเทศไทยที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น แสดงถึงพระปรีชาสามารถอันสูงเลิศที่บ่งบอกถึงพระอัจฉริยภาพเป็นที่ยิ่งว่า ทรงเป็นนักพัฒนาชนบทที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งในโลกนี้ทีเดียว

แนวพระราชดำริเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรในชนบทตามหลักการแห่งทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม (Innovation Adoption Theory)

บรรดานักวิชาการด้านการพัฒนาชนบทและผู้ปฏิบัติด้านการพัฒนามักถกนอญอยู่เสมอว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้กลยุทธ์ใดในการแนะนำเผยแพร่ประชาชนให้ยอมรับแนวพระราชดำริของพระองค์ เพราะในการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยนั้น จำต้องยอมรับด้วยความจริงว่ายังไม่บรรลุเป้าหมายสมบูรณ์ดังที่ได้วางไว้ ปัญหาสำคัญที่ยังต้องคาอยู่เหนียวแน่น คือ การยอมรับการพัฒนาจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent)

เมื่อวิเคราะห์จากแนวคิดของ Everett M. Rogers เกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion of Innovation Theory) มีสาระสำคัญว่า การที่บุคคลจะยอมรับแนวคิดการพัฒนาได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เกี่ยวข้องมากมายขึ้นอยู่กับบุคคล ระบบสังคม ระบบสื่อสารของนวัตกรรม และระยะเวลาการดำเนินการด้วย ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนการยอมรับของประชาชนในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว พบว่าทรงเป็นนักพัฒนาชนบทที่ประสบความสำเร็จยิ่งดังรายละเอียดดังนี้ คือ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปลูกฝังแนวพระราชดำริให้ประชาชนยอมรับไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยให้วงจรการพัฒนาดำเนินไปตามครรลองธรรมชาติ กล่าวคือ

๑. ทรงสร้างความตระหนักแก่ประชาชนให้รับรู้ (Awareness) ในทุกคราเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในทุกภูมิภาคต่างๆ จะทรงมีพระราชปฏิสันถารให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิ่งที่ควรรับรู้ เช่น การปลูกหญ้าแฝกจะช่วยป้องกันดินพังทลาย และใช้ปุ๋ยธรรมชาติจะช่วยประหยัดและบำรุงดิน การแก้ไขดินเปรี้ยวในภาคใต้สามารถกระทำได้ การตัดไม้ทำลายป่าจะทำให้ฝนแล้ง เป็นต้น ตัวอย่างพระราชดำริที่เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน ได้แก่

...ประเทศไทยนี้เป็นที่ที่เหมาะสมมากในการตั้งถิ่นฐาน แต่ที่ต้องรักษาไว้ ไม่ทำให้ประเทศไทยเป็นสวนเป็นนากลายเป็นทะเลทราย ก็ป้องกันทำได้...

๒. ทรงสร้างความสนใจแก่ประชาชน (Interest) หลายท่านคงได้ยินหรือรับฟังโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีนามเรียกขานแปลกหู ชวนฉงนน่าสนใจติดตามอยู่เสมอ เช่น โครงการแก้มลิง โครงการแก้มลิงดิน โครงการเส้นทางเกลือ โครงการน้ำดีไล่น้ำเสีย หรือโครงการน้ำสามรส ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนชวนเชิญให้ติดตามอย่างใกล้ชิด แต่พระองค์ก็จะมีพระราชอธิบายแต่ละโครงการอย่างละเอียดเป็นที่เข้าใจอย่างรวดเร็วแก่ประชาชนทั้งประเทศ

๓. ในประการต่อมา ทรงให้เวลาในการประเมินค่าหรือประเมินผล (Evaluate) ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระองค์นั้นเป็นอย่างไร สามารถนำไปปฏิบัติได้ในส่วนของตนเองหรือไม่ ซึ่งยังคงยึดแนวทางที่ให้ประชาชนเลือกการพัฒนาด้วยตนเองที่ว่า

...ขอให้ถือว่าการงานที่จะทำนั้นต้องการเวลาเป็นงานที่มีผู้ดำเนินมาก่อนแล้ว ท่านเป็นผู้ที่จะเข้าไปเสริมกำลัง จึงต้องมีความอดทนที่จะเข้าไปร่วมมือกับผู้อื่น ต้องปรองดองกับเขาให้ได้ แม้เห็นว่ามิจุดหนึ่งจุดใดจะต้องแก้ไขปรับปรุงก็ต้องค่อยพยายามแก้ไขไปตามที่ถูกที่ควร...

๔. ในขั้นทดลอง (Trial) เพื่อทดสอบว่างานในพระราชดำรินั้นจะแสดงผลหรือไม่ ซึ่งในบางกรณีหากมีทดลองไม่แน่ชัดก็ทรงมักจะมีให้เผยแพร่แก่ประชาชน หากมีผลการทดลองจนแน่พระราชหฤทัยแล้วจึงจะออกไปสู่สาธารณชนได้ เช่น ทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำนั้นได้มีการค้นคว้าหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้จนทั่วทั้งประเทศว่าดียิ่ง จึงนำออกเผยแพร่แก่ประชาชน เป็นต้น

๕. ขั้นยอมรับ (Adoption) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นเมื่อผ่านกระบวนการมาหลายขั้นตอน บ่มเวลาการทดลองมาเป็นเวลานานตลอดจนทรงให้ศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและสถานที่อื่น ๆ เป็นแหล่งสาธิตที่ประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาได้ถึงตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ดังนั้น แนวพระราชดำริของพระองค์จึงเป็นสิ่งที่ราษฎรสามารถพิสูจน์ได้ว่าจะได้รับผลดีต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนได้อย่างไร

แนวพระราชดำริทั้งหลายดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงถึงพระวิริยะอุตสาหะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทพระสติปัญญา ตรากตรำพระวรกายเพื่อค้นคว้าหาแนวทางการพัฒนาให้พสกนิกรทั้งหลายได้มีความร่มเย็นเป็นสุขสถาพรยั่งยืนนานนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงที่ได้พระราชทานแก่ปวงไทยตลอดเวลา ๕๐ ปี จึงกล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นสมควรอย่างยิ่งที่ทวยราษฎร์จักได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทตามที่ทรงแนะนำสั่งสอน อบรมและวางแนวทางไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ดีมีสุขโดยถ้วนเช่นกัน

๒.๑.๗ แนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่น

เป็นแนวคิดการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่รัฐได้ กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในรูปแบบของ ประชาธิปไตย มีผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากประชาชนในท้องถิ่นโดยการเลือกสรรจากประชาชน เพื่อบริหารจัดการหรือแก้ปัญหาของท้องถิ่นตามเจตนาารมณ์ของประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิดการปกครองท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงได้นำความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นมา อธิบายไว้ ดังมีนักวิชาการที่ทรงความรู้ได้ให้ความหมายของคำว่า การปกครองท้องถิ่น ดังประมวลมา ดังนี้

ชวงค์ ฉายะบุตร^{๑๔} ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่น หมายถึง การปกครอง ที่รัฐบาลกลางให้อำนาจหรือ กระจายอำนาจไปให้หน่วยการปกครองท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ได้มี อานาจในการปกครองร่วมรับผิดชอบทั้งหมดหรือเพียงบางส่วนในการ บริหารงานท้องถิ่นตามแนวความคิดที่ว่า ถ้าอำนาจการปกครองมาจากประชาชนในท้องถิ่นแล้ว รัฐบาลของท้องถิ่นก็ย่อมจะเป็น รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

วิญญู อังคนารักษ์^{๑๕} ได้ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่น หมายถึง การปกครองใน รูปลักษณะการกระจายอ านาจอย่างหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้ท้องถิ่นทากันเอง เพื่อให้ประชาชน ในท้องถิ่นนั้นมีโอกาสปกครองและบริหารงานท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการของ ประชาชนในท้องถิ่นนั้นให้งานดาเนินไปอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตรงกับ ความ ประสงค์ของประชาชน โดยเหตุที่ว่าประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมทราบความต้องการของท้องถิ่น นั้นๆ ได้ดีกว่าบุคคลอื่น และย่อมมีความผูกพันต่อท้องถิ่นนั้น โดยมีงบประมาณของตนเองและมีอิสระ ในการบริหารงานพอสมควร

เดเนียล วิท (Daniel Wit)^{๑๖} ได้ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่น หมายถึง การปกครองที่รัฐบาลกลางให้อ านาจ หรือกระจายอ านาจไปให้หน่วยงานการปกครองท้องถิ่นที่เปิด โอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีอ านาจในการปกครองร่วมกันทั้งหมดหรือบางส่วนในการบริหาร

^{๑๔} ชวงค์ ฉายะบุตร, การปกครองท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมนิสิตเก่ารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑

^{๑๕} วิญญู อังคนารักษ์, แนวความคิดในการกระจายอำนาจปกครองท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๙), หน้า ๔

^{๑๖} Daniel Wit, อ่างใน ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์ไทย วัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ วิจัยด้านการบริหารจัดการน้ำ

दनัย จำปานิล ได้ศึกษาเรื่อง การวางแผนจัดสรรน้ำภายใต้การใช้น้ำร่วมในพื้นที่โครงการชลประทานชั้นสูตร ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบการจัดสรรน้ำความต้องการใช้น้ำในพื้นที่น้ำชลประทาน ที่ได้รับจัดสรร พบว่าปริมาณน้ำที่ได้จัดสรรในพื้นที่โครงการชลประทาน ไม่เพียงพอ ทำให้มีความต้องการใช้น้ำจากแหล่งอื่นด้วย ได้แก่ น้ำใต้ดิน น้ำจากคลองระบายน้ำ ซึ่งสามารถนำมาเป็นเกณฑ์การใช้น้ำร่วมจากแหล่งน้ำต่างๆ ส่งผลให้ลดปริมาณความต้องการ ใช้น้ำจากชลประทานลงทั้งในช่วงฤดูแล้ง และฤดูฝน สามารถนำไปช่วยในการวางแผน การจัดสรรน้ำ และวางแผนการเพาะปลูกในพื้นที่รวม และรายการกลุ่มพื้นที่ได้เป็นอย่างดี^{๑๗}

จังหวัดระยอง ร่วมกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ และการเกษตร และกรมชลประทาน สภาอุตสาหกรรมจังหวัด ตัวแทนภาคเอกชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานพัฒนา เทคโนโลยีอวกาศ และภูมิสารสนเทศ (๒๕๔๘) ร่วมกันศึกษาโครงการต้นแบบการแก้ปัญหาน้ำ จังหวัดระยอง: พื้นที่ลุ่มน้ำคลองใหญ่ จังหวัดระยอง พบว่า ปัญหาการขาดแคลนน้ำในจังหวัด ระยอง ในปีพ.ศ. ๒๕๔๘ นั้น เกิดจากสาเหตุหลักๆ ได้แก่ ๑) ปริมาณการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้น ทั้งภาคอุตสาหกรรม และการอุปโภค ๒) ฝนในปีพ.ศ. ๒๕๔๗ ที่หยุดตกตั้งแต่เดือนกันยายน และในปี พ.ศ.๒๕๔๘ ฝนเริ่มตก ช้ามาก มาตหนักในปลายเดือนสิงหาคม ๓) สภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มรับน้ำ หรือต้นน้ำ ของอ่างเก็บน้ำ หนองปลาไหล และอ่างเก็บน้ำดอกกราย ที่มีการกักเก็บ และใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างมาก ๔) แม่น้ำระยอง คลองทับมา แม่น้ำประแสร์ ที่แต่เดิมมีพื้นที่แก้มลิง หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ ก่อนไหลลงทะเล พื้นที่เหล่านี้หายไปเกือบหมด ทำให้ในฤดูฝนไม่มีระบบสำรอง หรือเสริม การกักเก็บน้ำหลักเลย จากการศึกษาด้านความต้องการใช้น้ำ ซึ่งให้เห็นว่า มีความต้องการน้ำเพิ่มขึ้นในอัตรา ร้อยละ ๑.๒๑ ต่อปี โดยที่ความต้องการใช้น้ำในด้านอุตสาหกรรม ยังคงเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำหลัก ในจังหวัดระยอง และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาเบื้องต้น โดยการใช้ และพัฒนาบ่อลูกรังเดิม ในพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ลึก และมีจำนวนมาก นำมาใช้เป็นระบบสำรองน้ำ สำหรับภาคเอกชน เพื่อเป็นหลักประกันในคราวขาดแคลน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่จะต้อง ดำเนินการอีก ๒ เรื่อง คือ กลุ่มผู้ใช้น้ำซึ่งประกอบด้วย ภาคการเกษตร ราชการ และ NGO แต่ไม่มีภาคอุตสาหกรรมเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ขาดการดูแลการใช้น้ำในพื้นที่ต้นน้ำ แม่น้ำ

คู คลอง ที่มีตะกอนทับถมมาก ขาดการดูแลฟื้นฟูพื้นที่แก้มลิง และพื้นที่ชุ่มน้ำ

สรายุทธ ช่วยชาติ ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการงานชลประทาน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ภายหลังการถ่านโอนภารกิจงานชลประทาน

^{๑๗} ดนัย จำปานิล, การวางแผนจัดสรรน้ำภายใต้การใช้น้ำร่วม ในพื้นที่โครงการชลประทานชั้นสูตร,(๒๕๔๖: ๒๕๒)

ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี^{๑๘} พบว่า ระดับปัญหา อุปสรรคในภาพรวม อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างน้อย ได้แก่ ปัญหาอุปสรรคด้านการดูแล และบำรุงรักษา รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านบริหารจัดการ ตามลำดับ เมื่อนำปัญหาและอุปสรรค มาแยกเป็นรายประเภท พบว่า อ่างเก็บน้ำ จะมีปัญหา อุปสรรคด้านการดูแลบำรุงรักษา และ ด้านบุคลากร สำหรับฝายน้ำล้น จะมีปัญหา อุปสรรคด้านการบริหารจัดการน้ำ และด้านการดูแล บำรุงรักษา ส่วนท่อระบายน้ำ จะมีปัญหาอุปสรรค ด้านงบประมาณ และด้านการดูแลบำรุงรักษา แต่เมื่อแยกประชากรรายกลุ่ม พบว่า บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล จะมีปัญหาอุปสรรค ด้านการดูแลบำรุงรักษา และด้านการมีส่วนร่วม ส่วนกลุ่มประชาชนทั่วไป ที่ใช้ประโยชน์จาก โครงการชลประทาน ขององค์การบริหารส่วนตำบล จะมีปัญหาอุปสรรคด้านการดูแลบำรุงรักษา และคนที่จะมาร่วมรับผิดชอบ

ประธานต์ พุกษาชาติ ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำของโครงการชลประทานขนาดกลาง ในเขตจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโงก สรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ของอ่างเก็บน้ำคลองระโงก มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่เพาะปลูก ให้เพิ่มมากขึ้นได้ ด้วยการกำหนดแผนการจัดสรรน้ำ และตารางการส่งน้ำ^{๑๙} ให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการพัฒนากระบวนการส่งน้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการส่งน้ำอีกด้วย การนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์WUSMO Version ๔.๖ ที่ได้รับการปรับแก้(Calibrated) ไปใช้ ในการแนะนำ และพิจารณาการปลูกพืช เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการตลาดในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชที่มีราคา และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร เพื่อประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ประเทศโดยรวมในอนาคตต่อไป^{๒๐}

อดิศวร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ประคองศรี^{๒๐} ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตร ในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น พบว่า ปัจจัยการการจัดเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพ โดย อบต. ให้การสนับสนุน กระตุ้นให้บุคคลทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมในการจัดการด้วยความยุติธรรม การมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของผู้ใช้น้ำ ในการบำรุงรักษา บูรณะซ่อมแซม ระบบชลประทาน ให้สามารถใช้งานได้ดีอยู่เสมอ มีการใช้น้ำ อย่างประหยัด สภาพสังคมในชนบท เป็นแบบเครือญาติ จึงไม่มีความขัดแย้งในการใช้น้ำ สร้างความเข้มแข็ง ด้านการจัดการ ให้กับหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้ใช้น้ำให้การยอมรับ และปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ ในการจัดการน้ำ ระบบส่งน้ำ และกระจายน้ำ

^{๑๘} สรายุทธ ช่วยชาติ) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการ งานชลประทาน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ภายหลังการถ่านโอนภารกิจงานชลประทาน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี” พ.ศ.๒๕๔๘

^{๑๙} ประธานต์ พุกษาชาติ ศึกษาเรื่อง “การจัดการน้ำของโครงการชลประทาน ขนาดกลาง ในเขตจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโงก” (๒๕๔๙)

^{๒๐} อดิศวร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ประคองศรี) ศึกษาเรื่อง” สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตร ในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนต บล (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น”, พศ. ๒๕๕๓

ระบบสูบน้ำ รวมถึงระบบนิเวศ ของพื้นที่ชลประทาน กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความยั่งยืนถาวร มีเอกภาพ และมีความเป็นอิสระในการ ตัดสินใจ การผลิตพืชให้ผลผลิตสูง

ณรงค์ศักดิ์ จักรกรณ์ ศึกษาเรื่อง วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการลุ่มน้ำ : กรณีศึกษาคณะกรรมการลุ่มน้ำยม ซึ่งเป็นบทเรียนความพยายามของ คณะทำงานลุ่มน้ำยม ในการบริหารจัดการน้ำ ตามแนวทางการบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน (Integrated Water Resources Management: IWRM) โดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ แบบยืดหยุ่น และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน มีการพัฒนา คณะทำงานให้ทำงานเป็นทีม มีการพัฒนาระบบเตือนภัยน้ำท่วมของภาคประชาชน ก่อเกิด เครือข่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน พบว่า ปัจจุบันที่สนับสนุนให้คณะทำงานขับเคลื่อนงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การประชุม อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมในการ วางแผน และปฏิบัติในทุกกิจกรรมของโครงการ บทเรียนดังกล่าวนี้ สามารถใช้เป็นแนวทาง ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการลุ่มน้ำได้

Ward, Darghouth, Minasyan and Bambarelli ศึกษาเรื่อง Water Resources Management^{๒๑} สรุปได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร รัฐบาล และหน่วยงาน ที่รับผิดชอบโดยตรง ต้องให้ความสำคัญกับการ กำหนดนโยบายเชิงกลยุทธ์ มีวัตถุประสงค์หลัก คือการกำหนดบริบทของการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์อุปทาน ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร การกำหนดนโยบาย ต้องมีส่วนที่สร้างแรงจูงใจให้หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนร่วมมือในการ ปฏิรูปทางเลือก ที่จะเร่งปรับปรุงการผลิตให้เพิ่มขึ้น เพื่อแก้ปัญหา หาความยากจนของเกษตรกร นอกจากนี้ ยังต้องกำหนดความสำคัญ พร้อมกับการกำหนดแนวทางที่ชัดเจน สำหรับการลงทุน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ตั้งแต่การกำหนด บทบาทหน้าที่ของภาครัฐ และผู้มีส่วนได้เสียส่วนอื่นๆ การกำหนดนโยบายเชิงกลยุทธ์ในการบริหารการจัดการ ทรัพยากรน้ำ เพื่อการเกษตร สามารถบูรณาการได้ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำจนถึงปลายน้ำ และ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจภาคการเกษตร โดยดูจากส่วนที่ได้รับประโยชน์ที่อยู่ปลายน้ำเป็นสำคัญ

Mc Cartney, Lankford and Mahoo (๒๐๐๗) ศึกษาเรื่อง Agricultural Water Management in a Water Stressed Catchment: Lessons from the RIPARWIN^{๒๒} สรุปได้ว่า การจัดสรร และ การจัดการน้ำ โดยเน้นการกักเก็บน้ำในแทนชาเนีย พบว่า ๑) ประสิทธิภาพการชลประทาน มีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากต้องดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากน้ำ มากที่สุด โดยลดการสูญเสีย น้ำและมีระบบการส่งน้ำที่เหมาะสม สามารถบูรณาการกับภาคส่วน การใช้น้ำต่างๆได้ ๒)

^{๒๑} Ward, Darghouth, Minasyan and Bambarelli (๒๐๐๖) ศึกษาเรื่อง Water Resources Management

^{๒๒} Mc Cartney, Lankford and Mahoo (๒๐๐๗) ศึกษาเรื่อง Agricultural Water Management in a Water Stressed Catchment: Lessons from the RIPARWIN

การดูแลบำรุงรักษา เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของ ชลประทาน ๓) ประสิทธิภาพทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่หลักเกณฑ์ สำคัญ ที่ใช้ในการพิจารณาการจัดสรรน้ำ

๔) การวางแผนที่เหมาะสม และได้ผลนั้น ต้องให้ ความสำคัญกับวิถีชีวิตชุมชนก่อน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาความยากจน โดยคำนึงถึง สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ ๕) การประยุกต์การจัดการน้ำของภาครัฐ ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเหมาะสมกับการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ในสังคมของชุมชน ๖) การนำระบบสนับสนุนการตัดสินใจ เข้ามาใช้ในการจัดการน้ำ ทำให้มีความเข้าใจในพลวัต ของระบบต่างๆ และอำนวยความสะดวกได้ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคม และ การร่วมแสดงความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งสามารถนำไปสู่การจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางให้กับประเทศกำลังพัฒนา ที่มีการแย่งชิงน้ำเพื่อการชลประทานได้ เป็นอย่างดี

๒.๒.๒ วิจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการน้ำ

ศรีธรรม โจรนสุพจน์^{๒๓} ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของ ชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยแก้วในยุค บุกเบิกมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับป่าอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ การเมือง หรือความเชื่อในยุคนี้ ชาวบ้านใช้ป่าและรักษาป่าควบคู่กันไป เป็นการจัดการป่าตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ต่อมาเมื่อรัฐนำป่าห้วย แก้วให้เอกชนเช่า ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ชุมชนเรียกร้องจนได้ป่ากลับคืนมา และได้ชื่อว่าเป็นป่าชุมชนแห่ง แรกของประเทศไทย แต่ก็ต้องแลกมาด้วยชีวิต และสายสัมพันธ์ของชุมชน เมื่อได้ป่ากลับคืนมา จันทรสม โภคสวัสดิ์ , “ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล..ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลลุ่มพูก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร” ,การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย..มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙). ๙๙ศิลป์ รัตนวงศ์, “ศึกษา บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาคมตามตัวแบบกรมการปกครองและ ประชาคมตามตัวแบบชุมชนศึกษาการเปรียบเทียบกรณีศึกษา..อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” ,วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะพัฒนาสังคม..สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘). หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชาวบ้านห้วยแก้วจัดการป่าชุมชนโดยจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน มีการวางแผน ตั้งกฎเกณฑ์ และมี การดำเนินงาน แต่ก็มีภาวะระตือร้อนในช่วงเวลาหนึ่ง และพบว่าการสื่อสารภายในชุมชนช่วง เกิด วิกฤติการณ์ชาวบ้าน ใช้สื่อหลายรูปแบบและเป็นระบบ การสื่อสารมีลักษณะที่มี ชาวบ้านเป็น ศูนย์กลาง

^{๒๓} **ศรีธรรม โจรนสุพจน์**, “การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของ ชาวบ้านห้วย แก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่”

นิสาชล ทองขาว^{๒๔} ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไข ปัญหา ความ ขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอดง จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ น้ำและบทบาท การมีส่วนร่วม ของชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำจากกลุ่ม น้ำแม่ตาช้าง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ชาวบ้าน ในพื้นที่กลุ่มน้ำแม่ตาช้างตอนกลางที่อาศัย อยู่ในตำบลบ้านปาง จำนวน ๓๖๗ คน และผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๒๐ คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถามความคิดเห็น ถึงสาเหตุของการเกิด ปัญหาความขัดแย้ง การเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหา ความ ขัดแย้ง เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำการวิเคราะห์ข้อมูลจะ ทา ใน ๒ ลักษณะ คือ ๑. การสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๐๒ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิจัย ทางสังคมศาสตร์SPSS ใช้ สถิติการแจกแจงความถี่ค่าร้อยละ และใช้ค่า Chi – square ทา ค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรเพื่อ ทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า ๑. การเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม มีส่วนสำคัญที่เป็น สาเหตุ ทำให้ เกิดปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในการแย่งชิงน้ำโดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นนายทุน ที่กัก เก็บ น้ำไว้ใช้เฉพาะกิจการของตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำ ใน พื้นที่กลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จัดเป็นปัญหาทางด้านสังคมและเป็นปัญหาสาธารณสุขที่ชาวบ้านใน ท้องถิ่นส่วนใหญ่ เสียประโยชน์จากกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกรุกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ ทำให้การเอื้อเพื่อแบ่งปันมีน้อยลง ๒. การรวมตัวกันของชาวบ้านในการแก้ไข ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำมีสาเหตุ หลายประการ คือ ปัญหาการเพิ่มของประชากรและ ผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม ปัญหาขาดแคลน น้ำในการ อุปโภคบริโภค ปัญหาการบุกรุก ตัดไม้ท าลายป่า ปัญหาการรุกราล้ำน้ำสาธารณะ ซึ่งสิ่ง เหล่านี้เป็น ปัจจัยสำคัญ ที่ผลักดัน ให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและรวมตัวกัน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังไม่มีบทบาทเท่าที่ควร และไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร น้ำถ้าจะมีก็เพียง เข้าร่วมประชุมในหมู่บ้าน หรือร่วมแสดงความคิดเห็นในเวทีอื่นๆ เท่านั้น

วรรณถ, ๒๕๕๕ ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลำห้วย แม่ซ้าย ตำบลดงมหาวัน อำเภอดงเชียงรุ่ง จังหวัดเชียงราย พบว่า หน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้ายประกอบด้วย ๕ หน่วยงาน ได้แก่ หน่วยงานการเคลื่อนที่ ๓๕ ดำเนินการขุดลอกแหล่งน้ำ การขุดสระเก็บ น้ำขนาดเล็กในไร่นา กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการขุดสระกักเก็บน้ำในไร่นา องค์การบริหาร ส่วนตำบลดงมหาวัน ดำเนินการขุดลอกคู คลอง การสร้างฝายกักเก็บน้ำ ฝายชะลอน้ำ โครงการขุดบ่อ ขุดสระในไร่นาของตนเอง โครงการปรับปรุงคันดินเพื่อป้องกันตลิ่งพัง โครงการรณรงค์ปลูกป่าชุมชน สร้างจิตสำนึกให้คนที่อยู่หรือทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำ

^{๒๔} นิสาชล ทองขาว,การมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับ การจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอดง จังหวัด เชียงใหม่

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด ดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายชะลอน้ำ การขุดลอกคู คลอง และกรมทรัพยากรน้ำ ให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายเสริมระบบนิเวศน์ การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมกันบริหารจัดการน้ำในชุมชนและให้ความรู้ในการดูแลรักษาแหล่งน้ำ และรัฐตินันท์, ๒๕๕๕ ศึกษาเรื่องการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการปรับปรุงในการจัดการน้ำแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) ส่วนการปฏิบัติของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ควรให้มีการปรับปรุงการจัดการน้ำภายในกลุ่มบางส่วนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้นในด้านข้อมูล ด้านการประชุมกลุ่ม ด้านกฎระเบียบภายในกลุ่ม ด้านกิจกรรม ด้านผลผลิต และด้านการส่งน้ำ ๒) ส่วนหน่วยงานชลประทาน ควรให้มีการปรับปรุงเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานในบางส่วนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น ในด้านการปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ ด้านข้อมูลชลประทาน ด้านอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และด้านกิจกรรม^{๒๕}

๒.๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น

นวพร แสงหนุ่ม^{๒๖} ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่” ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีประสิทธิผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วน ตำบลจังหวัดเชียงใหม่มีดังต่อไปนี้คือ ด้านโครงสร้างระบบงาน บรรยากาศภายในองค์การบริหารส่วน ตำบล และความสามารถทางการบริหารงาน ทางด้านระดับของประสิทธิผลการดำเนินงาน พบว่า ประสิทธิภาพการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่อยู่ในเกณฑ์สูง ปัญหาในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า บรรยากาศ ในองค์การบริหารส่วนตำบล พบปัญหา ด้านขวัญและกำลังใจของประชากร และความไม่โปร่งใสในการท างานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความสามารถในการบริหารพบปัญหาด้านเป้าหมายในการดำเนินงานยังไม่ชัดเจนการจัดหาและ การใช้งบประมาณยังไม่สามารถจัดเก็บงบประมาณได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และอำนาจการตัดสินใจยัง ขาดหลักเกณฑ์และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ดีพอ

พระมหาเอกมร ฐิตปัญญา^{๒๗} (คงตางาม) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มี ต่อการบริหารงานตามหลัก: สาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลใน

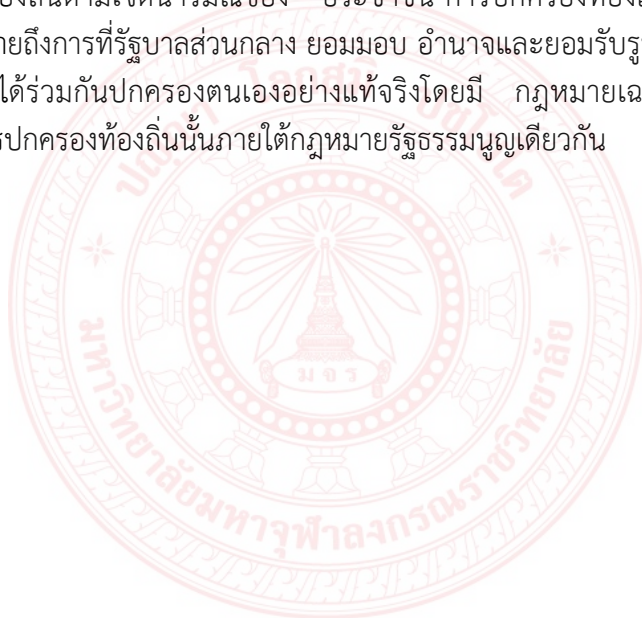
^{๒๕} วรรณถ, ศึกษา เรื่องแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้าย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ๒๕๕๕

^{๒๖} นวพร แสงหนุ่ม, “ประสิทธิผลในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย... มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖).

^{๒๗} พระมหาเอกมร ฐิตปัญญา (คงตางาม), “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลัก: สาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี” ., วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย...มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

อำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่างกันมี ความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมของ องค์การ บริหารส่วนตำบล ในอำเภอตอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐาน ที่ตั้งไว้ส่วนประชาชนที่มีเพศ อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า เป็นแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยการกระจายอำนาจ การ ปกครองจากรัฐบาลกลางมายังท้องถิ่นขนาดเล็ก เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิ มีเสียง มีเสรีภาพ มีส่วนร่วมรับรู้ รับทราบในการบริหารงานของท้องถิ่น โดยการเลือกสรร ผู้นำท้องถิ่นของตน เข้ามาเป็นตัวแทนในการปกครองบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้ ทั่วถึงตามความต้องการของ ประชาชน สามารถควบคุมตรวจสอบ กำหนดหรือชี้ทิศทางใน การบริหารท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของ ประชาชน การปกครองท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ เพราะนั่นหมายถึงการที่รัฐบาลส่วนกลาง ยอมมอบ อำนาจและยอมรับรูปแบบการบริหารที่ ให้ประชาชนได้ร่วมกันปกครองตนเองอย่างแท้จริงโดยมี กฎหมายเฉพาะที่ให้อำนาจแก่ อาณาเขตการปกครองท้องถิ่นนั้นภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญเดียวกัน

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัย “เรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยมีความผูกพันในบริบทพื้นที่ศึกษาวิจัย และได้รับความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการน้ำ และ องค์ความรู้ในประเด็นการศึกษาวิจัย ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก/กลุ่มเป้าหมาย
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ ประเด็นในการการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ มีดังนี้
- ๓.๗ วิธีการวิเคราะห์ /สังเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๘ การนำเสนอข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีแนวคำถาม (Guideline) ไว้ล่วงหน้าอันจะทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาของของเกษตรกรตำบลป่าพลู ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แนวทางบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรรมน้ำล้นตำบลป่าพลู โดยการสัมภาษณ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู กำหนด และผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ กลุ่มเกษตรกรน้ำล้น ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สำหรับสาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษามุ่งไปที่ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนเกษตรกร ๘ หมู่บ้านการเก็บข้อมูลจึงมุ่งไปที่การสัมภาษณ์มุมมองของผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์จริงจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และแบบสังเกต

๓.๒ ประการผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านในการทำวิจัยซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ดังกล่าว จำนวน ๒๕ คน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. นายสุชน ปิ่นแก้ว หัวหน้าเกษตรอำเภอบ้านโฮ่ง
๒. นายมีแก้ว นุผาเลา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๓. นายสะอาด เกตุวงศ์ รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๔. นายจรศักดิ์ คำวินิจฉัย รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๕. นายเอกพล ศีลธรรม กำนันตำบลป่าพลู
๖. นายบัญชา แซ่น้อย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ วังหลวง
๗. นายพิริยะ วงศ์ผืน ผู้ใหญ่บ้านป่าพลู
๘. นายนายธานี หวันหื้อ ผู้ใหญ่บ้านห้วยหละ
๙. นายยงยุทธ์ ยางก้อนผู้ใหญ่บ้านห้วยแหง
๑๐. นายประจันต์ สุวรรณ ผู้ใหญ่บ้านห้วยโทก
๑๑. นายมนัส สมณา ผู้ใหญ่บ้านเกาะทุ่งม่าน
๑๒. นายสมเกียรติ วงศ์จันทร์ดีบ ผู้ใหญ่บ้านใหม่พัฒนา
๑๓. นายสุวิทย์ หวันฮ้อ ประธานสภา อบต.ป่าพลู
๑๔. นายบุญชาญ แซ่น้อย สอบต. บ้านวังหลวง
๑๕. นางอำไพ พรหมเมืองยอง สอบต.บ้านป่าพลู
๑๖. น.ส.สายสุนีย์ ดอกดวง สอบต.บ้านห้วยหละ
๑๗. นายบรรพหัต บั่นทอง สอบต.บ้านทุ่งม่าน
๑๘. นางจำเนียร ชัยธรรม สอบต.บ้านห้วยโทก
๑๙. นางสาวนศรี อุปรัตน์ ตัวแทนเกษตรกร บ้านวังหลวง
๒๐. นายศิริพันธ์ วิฑูรย์ ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู
๒๑. นายสมบัติ ยศจิรธนากุล ตัวแทนเกษตรกรบ้านทุ่งม่าน
๒๒. นายนายสงกรานต์ วงศ์โห้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยหละ
๒๓. นายวิเชียร อุดสม ตัวแทนเกษตรกรบ้านเกาะทุ่งม่าน
๒๔. นายธีรพงษ์ ตาโล๊ะ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยโทก
๒๕. นางสาวศศกร สุวรรณภาศ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. แบบสัมภาษณ์
๒. การสนทนากลุ่ม
๓. แบบสังเกต

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์(In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู และกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูนในแต่ละประเด็นเปิดกว้างให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และลึกพอที่จะนำมาสรุปประมวลผลได้ นำไปสู่การการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ให้เกิดประสิทธิภาพสืบไป

๓.๓.๒ การสนทนากลุ่ม (focus group) โดยมีรูปแบบสนทนากลุ่มที่กำหนดประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดการวิจัย เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูนโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องมีผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมสนทนากลุ่ม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรอำเภอ เกษตรตำบลป่าพลู ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรตำบลป่าพลู และผู้เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการน้ำในกลุ่มเป้าหมาย

๓.๓.๓ แบบสังเกต ประกอบด้วย ด้านการกระทำ สังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน สังเกตด้านการทำการเกษตรกรรม อาชีพ รายได้จากเกษตรกรรม ผลกระทบอันเกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ของเกษตรกรในพื้นที่ รวมถึงบริบทปัญหาด้านน้ำ

๓.๔ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการ“การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือ
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย

๗. นำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ไปขออนุเคราะห์ลงพื้นที่เพื่อขอสัมภาษณ์ข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐ รูป/คนโดยอาศัยเครื่องมือในดำเนินการทำวิจัย คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) แบบมีแนวคำถาม (Guideline) แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

สาระสำคัญของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตไว้ ๓ ชุดดังต่อไปนี้

- ชุดที่ ๑ แบบสัมภาษณ์ สำหรับสัมภาษณ์ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบล เกษตรอำเภอบ้านโฮ้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

- ชุดที่ ๒ ตัวแบบคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

- ชุดที่ ๓ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปสังเกตท้องถิ่นด้านแนวทางการบริหารจัดการน้ำ เพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้

ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์โดยได้รับคำชี้แนะแนวทาง จากผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

๒.๑ พระครูสิริสุตานุยุต ผศ.ดร. ตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

๒.๒ รศ.อุเทนปัญญา ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษ

๒.๓ ผศ.ดร. เสน่ห์ ใจสิทธิ์ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์

ลำพูน

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบแล้ว มาปรับปรุงแก้ไขร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อนำไปสัมภาษณ์ต่อไป

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑.ผู้วิจัยเสนอหนังสือถึงผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน เพื่อขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ไปเสนอต่อ นายก

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรอำเภอบ้านโฮ่ง ประชาชนที่เป็นตัวแทนเกษตรกร และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

๒. ผู้วิจัยนัดหมายวันเวลาในการสังเกต และสัมภาษณ์การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้” ในกลุ่มเป้าหมาย

๓. ผู้วิจัยเดินทางเข้าสู่สนามตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” ตามวันเวลาที่นัดหมาย

๔. เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก(In-dept Interview) แบบมีแนวคำถาม (Guideline) และใช้วิธีการจดบันทึกเสียง

- สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำองค์กรชุมชน/ ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” กลุ่มเกษตรกร ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาที่พบนั้นเป็นอย่างไร ที่ผ่านมานั้นมีผลที่น่าพึงพอใจหรือไม่อย่างไร และในปัจจุบันนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวนโยบายในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้ดียิ่งขึ้นอย่างไร ซึ่งก็จะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลนั้นจริงๆ

- ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำองค์กรชุมชน/ ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” และกลุ่มเกษตรกร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ออกหนังสือจากทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน นิมนต์ และเรียนเชิญมาร่วมประชุมกลุ่มเพื่อปรึกษาหารือ และใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์และบันทึกเสียง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” ที่ผ่านมามีหาอุปสรรคอย่างไร ปัจจุบันมีการพัฒนานาไปในทิศทางใด หรือควรที่จะเสริมสร้างและพัฒนาต่อไปอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนมากยิ่งขึ้นไป

- สังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม

- จัดเวทีเสวนาเพื่อหาข้อสรุปความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในชุมชน

- ศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัย

ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ข้อมูลที่จัดเก็บรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทประกอบด้วย

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

คือ การเก็บข้อมูลภาคสนามหรือจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจำนวน ๒๓ ท่าน ทั้งนี้เพราะการสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึกและทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนาด้วยเทปบันทึกเสียงทั้งนี้ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง โดยมีการกำหนดแนวคำถามไว้ล่วงหน้าซึ่งคำถามที่ใช้เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด เป็นแนวทางที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้ประเด็นคำถามที่ใช้มีความครอบคลุม ซึ่งในการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ได้จะตั้งอยู่บนความยืดหยุ่น และเหมาะสมกับสถานการณ์

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

คือผู้วิจัยศึกษา ค้นคว้า เอกสารเรื่องราวเหตุการณ์การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เช่น ปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร มีการบริหารจัดการ และแก้ปัญหาอย่างไร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัย กำหนดแนวคำถามในการสัมภาษณ์ การสรุปและการวิเคราะห์ผลการวิจัย

๓.๖ ประเด็นในการการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ มีดังนี้

- ๑) ปัญหาภัยแล้งและสาเหตุของปัญหาภัยแล้ง
- ๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร
- ๑๐) แนวทางการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและข้อเสนอแนะ

๓.๗ การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมเกิดจากการประมวลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

ประเมินจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสังเคราะห์ประเด็นจาก แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสังเคราะห์ประเด็นจากความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ จากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการในด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ซึ่งขอเสนอเป็นประเด็นผลการวิจัยดังนี้

๔.๑ บริบทชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๔.๒ สภาพปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๔.๓ แนวทางการจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ “ระดับต้นน้ำ” “ระดับกลางน้ำ” และ “ระดับปลายน้ำ” ของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๔.๔ ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาการเกษตรกร ระดับต้นน้ำ ระดับกลางน้ำ และระดับปลายน้ำ ลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ บริบทชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

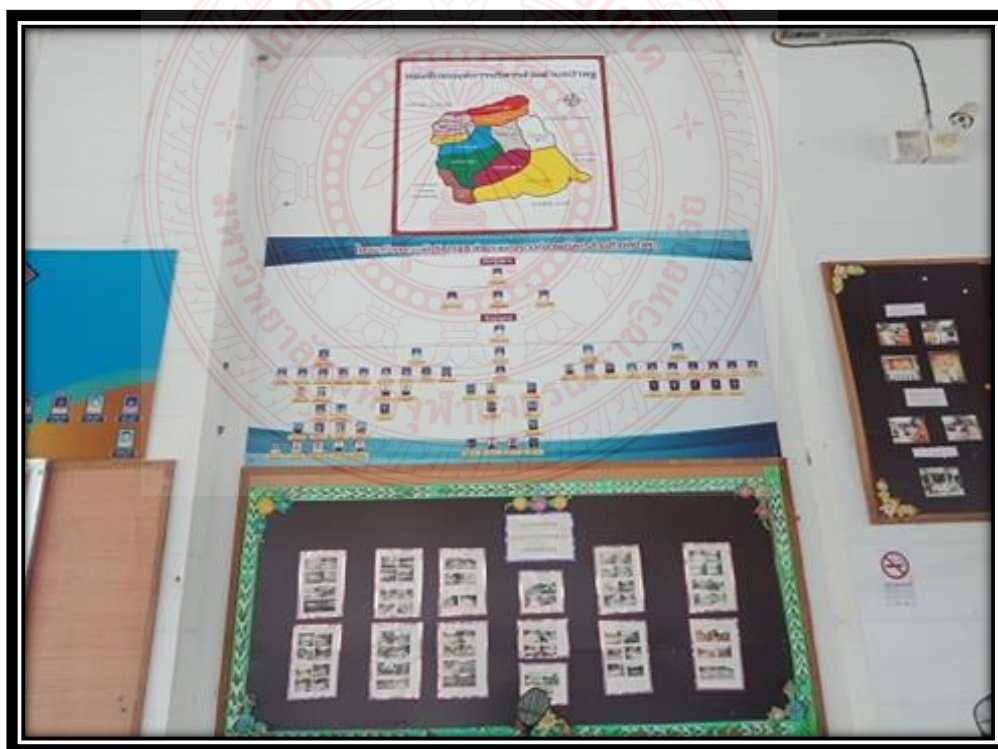
การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัย จากการรวบรวมเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ได้ข้อมูลบริบทชุมชนที่สมบูรณ์ รายละเอียด ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

(พื้นที่ศึกษา)

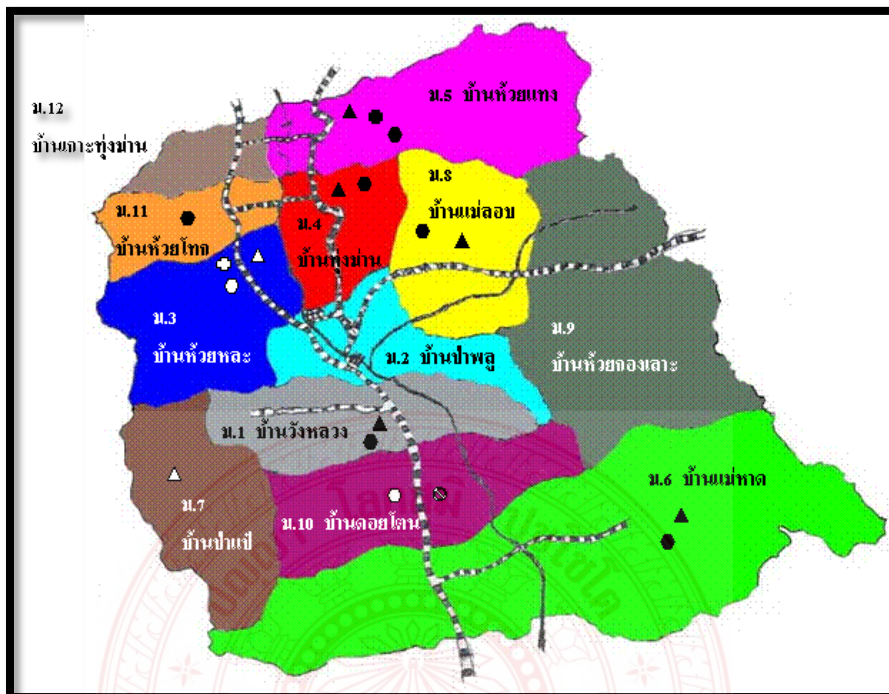
ประวัติความเป็นมา^๑

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้จัดตั้งตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๙ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ลำดับที่ ๑๕๕๒ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้กำหนดตราประจำองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เป็นรูป ภูเขา พุงนา พระอาทิตย์ และราชสีห์ อันเป็นการบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ รักสงบ และมีทิศทางที่สว่างภายใต้กระทรวงมหาดไทย

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู. <http://www.tungsong.com/Tungsong๑๐๐/index.htm>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

(แผนผังการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน)

(แผนที่ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน)

ที่ตั้ง

ตำบลป่าพลูตั้งอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอบ้านโฮ้ง ตามเส้นทางของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๖ มาจากอำเภอมืองลำพูน ผ่านอำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และสิ้นสุดที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (ถนนพหลโยธิน)

โดยมีเขตติดต่อกับพื้นที่

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลท่าแม่ลอบ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัด

เชียงใหม่

เนื้อที่

ตำบลป่าพลู มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๐๒,๕๐๖ ไร่ หรือ ประมาณ ๓๒๔.๐๑ ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอบ้านโฮ้งประมาณ ๕๕๓ ตารางกิโลเมตร

สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ ตำบลป่าพลูพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน แบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ คือ ๑.ภูเขา ๒.ที่ลาดเชิงเขา ๓.พื้นที่ดอน ลาดลูกฟูก

ลักษณะภูมิประเทศมีภูเขา มีแม่น้ำลำธารหลายสายไหลผ่าน มีที่ราบที่กว้างใหญ่ที่สุดอยู่ตอนกลางของตำบล ตามสองฝั่งของแม่น้ำลี้ และที่ราบระหว่างเชิงเขา มีลำห้วยและแม่น้ำสาขา เช่น น้ำแม่ลอบ น้ำแม่หาด และห้วยวังหลวง อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำป่าไม้และแร่ธาตุ และเป็นแหล่งเหมืองหินอุตสาหกรรม ชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบสองฝั่งลำน้ำลี้ และลำน้ำแม่ลอบในส่วนที่เป็นที่ราบ และจัดพื้นที่ทำการเกษตรตั้งแต่ที่ราบลุ่มจนถึงที่รอบเชิงเขาใกล้ๆ ที่อยู่อาศัย ปัญหาต่างๆ ของสภาพภูมิประเทศ คือที่ลอบลุ่มมักจะเกิดปัญหาน้ำหลากท่วมในช่วงปีที่มีฝนตกมาก และที่ราบเชิงเขามักจะพบปัญหาขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำทำการเกษตร และพื้นที่เฉลี่ยน้อยมากประมาณหลังคาเรือนละ ๓ ไร่

จำนวนหมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลป่าพลูมีจำนวนหมู่บ้าน ๑๔ หมู่บ้าน โดยอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจำนวนนี้มีหมู่บ้านกระเหรี่ยง จำนวน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๓ บ้านห้วยหละ, หมู่ที่ ๗ บ้านป่าแป้, หมู่ที่ ๑๑ บ้านห้วยโทก, หมู่ที่ ๑๓ บ้านใหม่พัฒนา, หมู่ที่ ๑๔ บ้านใหม่ศรีบุญเรือง

ประชากร องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ ๒,๔๙๗ ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ทั้งหมด ๗,๖๗๓ คน แยกเป็นชาย ๓,๘๕๔ คน หญิง ๓,๘๓๖ คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลป่าพลู ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเนื่องจากตามภูมิประเทศถือว่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สินค้าเกษตรที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ข้าว กระเทียม หอมแดง และไม้ผล ได้แก่ ลำไย มะม่วง ภาคเศรษฐกิจจึงขึ้นอยู่กับราคาพืชผลทางการเกษตรเป็นสำคัญ ปัจจุบันเกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มกันในการบริหารในรูปสหกรณ์ และชมรมมากขึ้นเพื่อปรับกลยุทธ์ในการรับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร ภายใต้เกษตรผสมผสานหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ประกอบหลักของเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนา

ในการจัดทำประชาคมตำบล เพื่อทราบปัญหาความต้องการของประชาชน ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องเงินทุน ราคาพืชผลตกต่ำ และที่ดินทำกินของประชาชน ก่อให้เกิดผลกระทบโดยรวมด้านเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ และส่งเสริมการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมีการจัดการบริหารงานของหมู่บ้านในรูปของการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น และดำเนินการแก้ไข ปัญหาทุกด้านพร้อมกันอย่างสมดุล

ด้านการศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน	๖	แห่ง
โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	๒	แห่ง
ศูนย์การเรียนการสอนนอกระบบ	จำนวน	๑	แห่ง
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	๗	แห่ง

ด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา

วัด	จำนวน	๘	แห่ง
สำนักสงฆ์	จำนวน	๔	แห่ง

ด้านสาธารณสุข

ตำบลป่าพลูมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล	๒	แห่ง	ได้แก่
๑. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยหละ			
๒. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยแหง			

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ตุ๋ยามตำรวจ	จำนวน	๑	แห่ง (ตั้งอยู่ที่บ้านดอยโตน หมู่ที่ ๑๐)
ตุ๋ยาม อปพร.	จำนวน	๑	แห่ง (ตั้งอยู่ที่หน้า อบต.ป่าพลู)

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม ปัจจุบันตำบลป่าพลูมีถนนลาดยางตามเส้นทางหลักทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๖ เท่านั้น และมีถนนแอสฟัลท์ติดคอนกรีตบางหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนดินลูกรังทำให้สภาพในเขตของตำบลป่าพลูเป็นหลุมเป็นบ่อ ผิดจรรยาจรูต และมีขนาดแคบไม่ได้มาตรฐาน จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงให้ทั่วถึงตามกำลังงบประมาณในแต่ละปีต่อไป

ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล

คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ประกอบด้วย

๑. นายมีแก้ว นุฬาเลา นายกององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๒. นายสะอาด เกตุวงศ์ รองนายกององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๓. นายจรศักดิ์ คำวินิจ รองนายกององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๔. นายเจริญ ใจยศเส้า เลขานุการนายกององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู จำนวน ๒๗ คน

ข้าราชการ, ลูกจ้างประจำ, พนักงานจ้าง, จ้างเหมาบริการ จำนวน ๕๔ คน

๔.๒ สภาพปัญหาเกษตรกรรมน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

การบริหารจัดการน้ำก็เป็นปัญหาร้ายแรงปัญหาหนึ่ง ทุกวันนี้ “ภัยแล้ง” กับ “ภัยน้ำหลาก” เป็นภัยประจำปี สลับกันมาเยือน เมื่อยังไม่ถึงหน้าฝน ก็จะขาดแคลนน้ำ ครั้นถึงหน้าฝน น้ำก็จะหลากท่วมบ้านเรือนประชาชน พัดทำลายถนนหนทาง ต่อไปมันจะเกิดขึ้นประจำตลอดปี บทเรียนประสบการณ์จากความผิดพลาดทางยุทธศาสตร์การพัฒนาระบอบไทยมีมากมาย

(ชุนน้ำลี้ หรือต้นน้ำแม่ลี้ อยู่ที่อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมาของน้ำลี้หรือ แม่่น้ำลี้ เป็นแม่น้ำสายสำคัญในจังหวัดลำพูน ,มีต้นกำเนิดมาจากตอยขุนแม่กวง ในอำเภอทุ่งหัวช้าง ไหลผ่านอำเภอลี้ อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา ไหลลงสู่มแม่น้ำปิงที่อำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีความยาวทั้งสิ้น ๒๑๐ กิโลเมตร)

สำหรับสภาพปัญหาน้ำของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ก็จะมีหลายปัญหา อาทิปัญหาด้าน การขาดแคลนน้ำมีไม่เพียงพอในการทำการเกษตรกรรมในช่วงฤดูร้อน (หน้าแล้ง) ทำให้ เกษตรกรที่ปลูกพืชไม่ได้ผลผลิตที่ดี ขาดทุนเพราะต้องลงทุนในการซื้อปุ๋ย ซื้อยาพ่นฆ่า แมลง ในเมื่อประสบภัยแล้งเกิดขึ้นพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรมีปัญหากเกิดขึ้น ผลผลิตออกมาน้อยไม่เป็นไปตามเป้า ราคาที่ตกต่ำ ขาดทุนเพราะมีการลงทุนไปเยอะ ซึ่งทุนที่ลงไปส่วนใหญ่เกษตรกรก็ไปกู้ยืมเงินมาจากแหล่งเงินทุนจากที่ต่าง ๆ มากมาย เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารกรุงไทย ธนาคารทหารไทย ธนาคารออมสิน หรือไม่กี่เอาที่ไรนา หรืออสังหาริมทรัพย์อื่นไปไปจำนอง จำนำกับสถาบันการเงินกู้ยืมออก ระบบเพื่อนำมาลงทุนทางการเกษตร เมื่อผลผลิตตกต่ำจึงทำให้ไม่มีเงินไปใช้หนี้ เกิด หนี้สินล้นพ้นตัวมากมาย เกษตรกรเกิดความเครียดกับปัญหาดังกล่าว บางคนถึงกับฆ่า ตัวตาย ก่ออาชญากรรมลักขโมยของกันละกันก็มี ปัญหากฎแล้งดังกล่าวเป็นสาเหตุ ของกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ จึงมีผลกระทบมากมาย เศรษฐกิจภาค คราวเรือนตกต่ำ ประชาชนติดหนี้สิน พืชไร่ สวนของเกษตรกรแห้งตาย เช่นลำไย หอมแดง กระเทียม กะหล่ำปลี รวมถึงพืชอื่น ๆ ก็ได้รับความเสียหาย ส่วนปัญหา ในช่วงฤดูฝนก็เกิดปัญหา ในช่วงฤดูฝน(น้ำหลาก) เกิดปัญหาน้ำท่วมไรนา สวน และ บ้านเรือนประชาชนเกือบทุก ๆ ปี ซึ่งได้รับความเสียหายไม่น้อยเมื่อท่วมไรนาพืชผลทาง การเกษตรก็เสียหาย เช่น ข้าว หอมแดง กระเทียม กะหล่ำปลี น้ำที่ท่วมขังนาน ๆ นั้น ก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น และอาจเป็นสาเหตุติดเชื้อโรคทางน้ำตามมา การ สัญจรไม่สะดวก ดังกล่าวมาแล้วถือเป็นปัญหาหลักของเกษตรกร จากการสัมภาษณ์ ปัญหาของเกษตรกรที่มีปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑.ปัญหาระดับต้นน้ำ ปัญหาระดับต้นน้ำนั้นมีหลายประการที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดภัยแล้งตามมาส่งผลกระทบต่อเกษตร ทั้งระดับ กลางน้ำ ปลายน้ำ ส่งผลกระทบต่อ การใช้น้ำในการทำการเกษตรกรรม รวมถึงการอุปโภค บริโภค สร้างปัญหาด้านภัยแล้ง กระทบต่อระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ด้านตามมา สาเหตุปัญหาระดับต้นน้ำที่ ก่อให้เกิดความแห้งแล้งได้แก่^๒

(การทำไร่เลื่อนลอยเขตป่าต้นน้ำ)

^๒ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ อุดสม ต้วแทนเกษตรกร บ้านเกาะทุ่งม่าน ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๐

๑. มีการตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำของประชาชนในพื้นที่ เช่น การทำไร่เลื่อนลอยของประชาชนในพื้นที่ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เกิดการแผ้วถางป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำ เช่น ปลูกข้าวโพดบนดอย ปลูกมันอูลู มันสำปะหลัง ปลูกลำไย และพืชอื่น ๆ จึงเกิดการถางป่าเกิดขึ้น

(การทำไร่เลื่อนลอยเขตป่าต้นน้ำ)

๒. การตัดไม้ต้นใหญ่ ๆ เพื่อนำมาสร้างเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ หรือนำมาสร้างเป็นเฟอร์นิเจอร์ หรือตัดมาขายให้กับพ่อค้าที่ทำกิจการค้าไม้แปรรูป ตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านขายก็เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ประชาชนในตำบลป่าพลูได้ทำเป็นอาชีพกันมาช้านาน ในการตัดไม้มาทำรายได้ให้กับครอบครัวซึ่งต้นไม้เหล่านั้นกว่าจะโตขึ้นมาก็ใช้เวลานาน

๓. ปัญหาต่อมาประชาชนในเขตต้นน้ำไม่มีการปลูกป่าเพื่อทดแทนที่ตัดไปจึงเป็นต้นเหตุให้ผืนป่าต้นน้ำแห้งแล้งผืนดินไม่อุ้มน้ำ

๔. ประชาชนในพื้นที่ขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า และการอนุรักษ์น้ำอย่างยั่งยืน ซึ่งการขาดความรู้ว่าหากมีการตัดไม้ทำลายป่า หรือ การทำการเกษตรในเขตต้นน้ำลำธารนั้นจะทำให้เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำแห้งไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรมได้

๕. ประชาชนในพื้นที่ขาดจิตสำนึกในการรักษารธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ขาดแนวคิดในด้านการอนุรักษ์ปกป้องผืนป่า และแม่น้ำลำธารอย่างจริงจัง สภาพปัญหาจึงเกิดขึ้นในระดับต้นน้ำมานาน สำหรับสภาพปัญหาดังกล่าวนี้นี้ส่งผลกระทบทำให้เกิดขึ้นตามหลายด้าน เช่น ต้นน้ำลำธารของน้ำลี้เหือดแห้ง

(การลักลอบตัดไม้บริเวณขุนต้นน้ำ)

๖. มีนายทุนตั้งโรงงานโม่หินในการจำหน่าย มีการระเบิดหินอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และ มีการตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อทำการเจาะหิน ระเบิดหินในการเคลียพื้นที่ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการทำลายแหล่งต้นน้ำ

(สภาพปัญหาแม่น้ำลี้ในช่วงฤดูแล้ง ช่วงระหว่างบ้านวังหลวง ม.๑ ถึงบ้านเกาะทุ่งม่าน ม.๑๒)

(สภาพปัญหาฤดูแล้งแม่น้ำลี้แห่งยอดของน้ำลี้ ประชาชนไม่มีน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม)

๒. ปัญหาระดับกลางน้ำ ปัญหาระดับกลางน้ำนั้นมีผลกระทบอย่างมากต่อการใช้ น้ำเพื่ออุปโภค การเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลกระทบเกิดขึ้นโดยตรงต่อกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ เพราะต่อเนื่องมาจากปัญหาทางต้นน้ำด้วย พอถึงกลางน้ำก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาคือ น้ำใช้เพื่อการเกษตรนั้นไม่เพียงพอ เมื่อน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ทำให้เกิดความเสียหายต่อพืชสวน ไร่ นา ไม่เป็นไปตามความคาดหมายทางด้านผลผลิตทางการเกษตร ผลผลิตออกมาน้อย ราคาตกต่ำ เป็นเหตุให้เกษตรกรกระตือรือร้น ปัญหา ระดับกลางน้ำเกิดจากการขาดการบริหารจัดการน้ำที่ดี ปัญหาอาจกล่าวได้ดังนี้^๓

^๓ สัมภาษณ์นายศิริพันธ์ วิฑูรย์ ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

๑. การสร้างฝายชะลอน้ำนั้นน้อยไป(ฝายแมว)ในระหว่างทำน้ำ ณ จุด ต่าง ๆ เนื่องด้วยแม่น้ำที่ไหลผ่านอำเภอบ้านโฮ่ง ก็เป็นแหล่งสถานที่ไร่นาประชาชนกว้างขวาง ระยะทางทำน้ำมีเกือบ ๓๐ กิโลเมตร แต่ฝายชะลอน้ำนั้นมีเพียงไม่กี่แห่งทำให้ที่กักเก็บน้ำไม่เพียงพอ

๒. ไม่มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ไว้กักเก็บน้ำเนื่องจากสาเหตุที่ชาวบ้านที่อยู่ต้นน้ำไม่ยอมให้มีการสร้างเขื่อนเพราะบริเวณที่จะสร้างเขื่อนนั้นเป็นที่ไร่ นา สวน ของประชาชน เกษตรกรมีการปลูกพืชตามบริเวณใกล้ริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นพื้นที่ หรือเป็นไร่นา สวน นา ของประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนมากบางคนก็ทำเหมืองจากทำน้ำเข้าไร่ สวน นา ของตนเองทำให้น้ำที่จะไหลไปตามลำคลองก็น้อยลง ปัญหาการสูบน้ำจากแม่น้ำเข้าที่ไร่ นา สวนของตนเองก็เป็นเหตุให้น้ำไหลไปตามทำน้ำก็น้อยลงอีก เครือข่ายคูแล่นน้ำของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังมีไม่มาก ประชาชนยังขาดความรู้ด้านการรักษาแหล่งน้ำลำธาร ขาดงบประมาณจากภาครัฐเข้าช่วยเหลือ หรือไม่เพียงพอ

๓. ประชาชนกลุ่มเกษตรกรขาดการรวมตัวในการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างจริงจัง เช่น น่าจะมีการขุดสระสาธารณะขนาดใหญ่ ขุดบ่อน้ำ หรือสร้างแท่งค้ำน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงหน้าแล้ง ไว้ใช้เพื่ออุปโภคบริโภค และการเกษตร

(ฝายชะลอน้ำในตำบลป่าพลูนี้มีเพียง๑แห่ง ณ ที่บ้านเกาะทุ่งม่านหมูที่ ๑๒)

๔. ช่วงฤดูฝน(น้ำหลาก) เกิดปัญหาน้ำท่วมไร่นา และบ้านประชาชน สาเหตุไม่มีการขุดลอกแม่น้ำ และมีสิ่งกีดขวางทำให้น้ำไหลไม่สะดวก ตลิ่งน้ำพังเกิดจากน้ำเซาะตลิ่ง

๕. ปัญหอันเกิดจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนในด้านการแก้ปัญหาสำหรับการเกษตร เนื่องด้วยพื้นที่ทางการเกษตรมีมากมาย ก่อให้เกิดปัญหาด้านการสนับสนุน ให้กับเกษตรกรกล่าวคือการดูแลไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง

๓.ระดับปลายน้ำ ปัญหาระดับปลายน้ำเป็นปัญหาของผู้ใช้น้ำที่อยู่ระดับปลายน้ำ หมายถึงผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้น้ำก็จะประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

๑. น้ำเน่าเสียอันเกิดจาก สาเหตุทั้งขยะเปียก หรือของเน่าเสียลงสู่แม่น้ำ ก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียมีกลิ่นเหม็นสร้างความเดือดร้อนกับประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงน้ำ

๒. ทิ้งใบไม้ เปลือกกล้วยอบแห้ง หรือเศษของเหลือใช้จากการเกษตรลงสู่แม่น้ำ

รวมถึงเศษวัสดุที่ไม่ย่อยสลาย ได้แก่ขวดพลาสติก ถุงพลาสติก ลงสู่แม่น้ำ ก่อให้เกิดน้ำสกปรกซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ปลายน้ำ

๓. หน่วยงานทางภาครัฐ และเอกชนให้ความสนใจในการให้ความรู้น้อยไป^๔ ซึ่งปัญหาปลายน้ำต้องแก้ปัญหาโดยต้องให้ความร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่ายถึงจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

(การทิ้งขยะลงสู่แม่น้ำ และของเสียต่าง ๆ ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ)

^๔ สัมภาษณ์นายพิริยะ วงศ์ผืน ผู้ใหญ่บ้านป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

๔.๓ แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลิ “ระดับต้นน้ำ” “ระดับกลางน้ำ” และ “ระดับปลายน้ำ” ของเกษตรกรกลุ่มน้ำลิ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

แนวทางในการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลิ

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การจัดอัตรากำลัง (Staffing)
- การอำนวยความสะดวก (Directing)
- การประสานงาน (Coordination)
- การรายงาน (Reporting)
- การงบประมาณ (Budgeting)

๑. การวางแผน (Planning)

การบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลีนั้นต้องมีการวางแผนในระยะยาว มีการปฏิบัติตามแผน ที่วางไว้ หรือปฏิบัติตามแผนกลยุทธ์ทางภาครัฐ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรกลุ่มน้ำลิต้องร่วมกันทำประชาคมกลุ่มเกษตรกรเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อวางแผนการด้านการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องบรรจุแผนการปฏิบัติด้านการบริหารจัดการน้ำดังกล่าวไว้ในแผนงบประมาณ มีปฏิบัติตามแผนอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินติดตามแผนงานอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี แผนที่วางไว้จึงจะเกิดผลในด้านการบริหารจัดการน้ำ ดังนั้นการวางแผนในการบริหารจัดการน้ำนั้นมีความสำคัญยิ่งระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการวางแผนแก้ไขปัญหาในระยะยาว^๕

๒. การจัดองค์การ (Organizing)

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลป่าพลูคำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำโดยจะมีการจะมีการวางแผนแนวทางในการแก้ปัญหาร่วมกับองค์กรกลุ่มเกษตรกร แม้จะไม่สามารถแก้ไขได้ทั้งหมดก็ตามแต่ในปีที่ผ่านมา ๆ มานี้ก็จะมีการหาแนวทางร่วมกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อศึกษาปัญหาและหาทางช่วยแก้ปัญหาอยู่เสมอ ซึ่งได้รับความร่วมมือ หรือ สนองตอบจากเกษตรกรด้วยดีเสมอมา ทั้งทางองค์กรไม่ได้นั่งนอนใจที่จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเกษตรกร^๖

^๕ สัมภาษณ์ นายสะอาด เกษวงค์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

^๖ สัมภาษณ์นายมีแก้ว นุฬาเลา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

๓. การจัดอัตรากำลัง (Staffing)

การวางแผนจัดอัตรากำลังคน เป็นกระบวนการในการคาดการณ์ความต้องการและตอบสนองความต้องการด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์กรมีอัตรากำลังคนตามจำนวน คุณสมบัติ และในเวลาที่ต้องการ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ขององค์กรที่กำหนดไว้ องค์กรการบริหารตำบลป่าพลูได้มีการศึกษาปัญหาแก่เกษตรกร และทราบถึงปัญหาดังกล่าวที่มีการจัดอัตรากำลังคนในองค์กรช่วยเหลือประชาชนเกษตรกรในยามประสบปัญหา เช่น ประสบภัยน้ำท่วม ก็จะส่งคนในองค์กรช่วยเหลือประชาชน เช่น แจกสิ่งของ หรือชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากอุทกภัย เป็นต้น หรือจัดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้ความรู้ในด้านการจัดการปัญหาด้านการเกษตร เช่น การปลูกพืชผลทางการเกษตร วิธีการปลูกพืชเกษตร ให้ความรู้ด้านยาฆ่าแมลงปุ๋ยบำรุงพืช เป็นต้น^๗

๔. การอำนวยการ (Directing)

หมายถึง การจัดการของผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ ความรับผิดชอบชี้แนะ บุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับเกษตรกรอำเภอมีหน้าที่ในด้านการให้ให้ความรู้จัดคัดบุคลากรให้ความรู้แก่เกษตรกร ซึ่งจะมีการจัดให้มีการอบรมสัมมนา ประชุมกลุ่มเกษตรกรตามองค์กรต่าง ๆ ที่จัดขึ้นมีการติดตามประเมินผลความรู้ที่กลุ่มเกษตรกรได้รับในการนำไปปฏิบัติได้ผลมากน้อยอย่างไรทางเกษตรกรอำเภอก็จะติดตามประเมินผล^๘

๕. Coordination (การประสานงาน)

องค์กรบริหารส่วนตำบล และกลุ่มเกษตรกรควร มีภาคีเครือข่ายเพื่อประสานงานในการบริหารจัดการน้ำทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ที่ไม่ต่อเนื่องทุกๆ ปี ซึ่งปัจจุบันก็มีองค์กรหน่วยงาน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา เกษตรอำเภอ และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อประสานงานในการบริหารจัดการน้ำ แก้ปัญหาร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนร่วมกัน^๙

๖. การรายงาน (Reporting)

หมายถึงการรายงานผลการดำเนินงานเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับผลการดำเนินงานของตนเอง หรือขององค์กรให้ผู้อื่นเข้าใจ วิธีการรายงาน การรายงานด้วยวาจา เป็นการเสนอผลการดำเนินงานโดยการพูด บรรยาย การรายงานด้วยเอกสาร เป็นการ เสนอผลการดำเนินงานโดยการเขียน เป็นเอกสารรายงาน การรายงานด้วยสื่อเทคโนโลยี เป็นการใช้อินเทอร์เน็ต ประกอบการเสนอผลการดำเนินงานการรายงานที่มีความน่าเชื่อถือและนิยมใช้กันอย่าง

^๗ สัมภาษณ์นายจเรศักดิ์ คำวินิจฉัย รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

^๘ สัมภาษณ์นายสุธน ปิ่นแก้ว หัวหน้าเกษตรอำเภอบ้านโฮ่ง ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐

^๙ สัมภาษณ์ น.ส.สายสุนีย์ ดอกดวง สอบต. บ้านห้วยหละ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

หลากหลายในสถานการณ์ต่าง ๆ สำหรับการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูนั้นหลังจากปฏิบัติตามนโยบายด้านการบริหารจัดการน้ำกับกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำล้นนั้น ก็ติดตามประเมินผล รายงานให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ ที่ได้ปฏิบัติไปตามนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือมีข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ หรือด้านการเกษตรกรรมก็จะมีการแจ้งประชาสัมพันธ์ให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ^{๑๐}

๗. การงบประมาณ (Budgeting)

การจัดทำงบประมาณประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการนำไปบริหารจัดการแก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรกรรมแล้วนั้นได้มีการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับแผนธุรกิจ วิสัยทัศน์ และเป้าหมายขององค์กรส่วนท้องถิ่นอย่างไร และการจัดทำงบประมาณ หรือการประมาณการทางการเงินอะไรก็ตาม ต้องคิดเป็นระบบ รอบครอบ มีเหตุมีผล (มีที่มาที่ไปของสมมติฐาน) และต้องคิดแบบเบ็ดเสร็จ คือไม่ใช่ว่าจะคิด ต้องมองรอบข้างด้วยว่างบประมาณที่ตั้งไว้จะกระทบกับแผนกไหนบ้าง มีความเป็นไปได้หรือไม่ สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูนั้นก็มียงบประมาณในด้านการเกษตร ซึ่งอาจจะไม่มากมายอะไรเนื่องด้วยสภาพปัญหาการดูแลไม่ทั่วถึงส่วนมากงบประมาณจากทางรัฐบาลก็จะเป็นการสร้างเขื่อนในด้านการบริหารจัดการน้ำให้กับประชาชนเกษตรกร^{๑๑}

(สัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ด้านแนวทางการบริหารจัดการน้ำ)

^{๑๐} สัมภาษณ์นายสุวิทย์ หวันฮ้อ ประธานสภา อบต.ป่าพลู บ้านห้วยหละ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๑๑} สัมภาษณ์นายจเรศักดิ์ นายงยุทธิ์ ยางก้อน ผู้ใหญ่บ้านห้วยแพ่ง ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

๔.๔ ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้นระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

จากสภาพปัญหาของเกษตรกรรมน้ำล้น ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนจากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าวมาแล้วนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ทราบถึงปัญหา ทราบถึงสาเหตุของปัญหา ทราบถึงผลกระทบที่เกิดจากปัญหาของเกษตรกรรมน้ำล้นจึงมีข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาในระดับคือ ระดับต้นน้ำ ระดับกลางน้ำ และระดับปลายน้ำ ไว้ดังนี้

๔.๔.๑ ระดับต้นน้ำ

ระดับต้นน้ำถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะถือว่าต้นน้ำเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำการที่จะ แก้ปัญหาความแห้งแล้งเกี่ยวกับปัญหาต้องแก้ปัญหาที่ต้นเหตุเสียก่อน สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูมีแนวทางในการบริหารจัดการน้ำดังนี้

๔.๔.๑.๑ การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน

การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทาง อบต.

ป่าพลู และเกษตรกร ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยหลายประการ ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอีกวิธีการหนึ่งที่ชาวบ้าน ในเขตตำบลป่าพลูมักจะทำกันมาช้านาน ถือว่าเป็นส่วนร่วมที่ชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้านมักมาปรึกษาพระ ซึ่งในฐานะเป็นพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ที่มีชาวบ้าน จะมาปรึกษาหารือเป็นประจำในหลายๆด้าน รวมถึงเรื่องพิธีแนวทางอนุรักษ์ป่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนี้ด้วย ซึ่งประกอบด้วย

- ก. การบวชป่า หรือ “ พิธีบวชต้นไม้ ”
- ข. การปลูกป่าทดแทน
- ค. การเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือ ผีต้นน้ำ
- ง. ประเพณีแห่ช้างเผือกเครือข่ายอนุรักษ์กลุ่มน้ำ^{๑๒}

ก. การบวชป่า หรือ “ พิธีบวชต้นไม้ ”

มีวิธีคิดและวิธีการปฏิบัติคล้ายคลึงกับ “ พิธีสืบชะตาแม่น้ำ หรือ คน ” ด้วยการต่ออายุให้เจริญยั่งยืนสืบไปตามคติความเชื่อ ส่วนที่มาของการ “ บวชป่า ” มาจากวิธีการห่มจีวรให้กับต้นไม้เช่นเดียวกับการบวชพระ ส่งผลให้สถานภาพของคนและต้นไม้เปลี่ยนไป นับเป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ

ขั้นตอนและวิธีการบวชต้นไม้ นิยมทำกันเหมือนงานบุญทั่วไป โดยเจ้าพิธีจะใส่สายสิญจน์ล้อมอาณาบริเวณที่จะบวชต้นไม้ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชาวบ้านและต้นไม้ที่จะทำพิธีเจ้าพิธีจะจึงนำจีวรมีเตรียมไว้ไปห่มให้กับต้นไม้เป็นอันเสร็จพิธี

การบวชให้ต้นไม้ไต่บ้าง ก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อและเจตนาของชุมชนเอง บวชได้ตั้งแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ แต่ส่วนมากจะเน้นต้นไม้ที่ขนาดใหญ่ มีความสำคัญต่อ

^{๑๒} สัมภาษณ์นายนายธานี วันหื้อ ผู้ใหญ่บ้านห้วยหละ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

การดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งต้นไม้ในป่าที่ผ่านการรุกรานทำลาย เพราะจะสามารถฟื้นคืนสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ได้ในเวลาเพียงไม่กี่ปี ถ้าไม่ถูกรบกวนอีก

ชาวบ้านเชื่อว่า ผืนป่าที่ผ่านพิธีบวช เป็นเสมือนดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะผู้ใดก็ไม่อาจเข้าไปทำลายได้ ทำให้ต้นไม้มีโอกาสเติบโต และสายน้ำที่เกิดจากป่าต้นน้ำ ก็จะมีฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

การบวชป่าถือเป็นความร่วมมือกันของคนในชุมชน ที่ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันในการดูแลรักษาป่าและแหล่งต้นน้ำลำธารด้วยความสำคัญ

๑. เป็นการยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๒. เป็นการรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์
๓. สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

(พิธีบวชป่า หรือบวชต้นไม้ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางภาคเหนือ)

พิธีกรรม

๑. สำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าน่าจะถูกลักลอบตัด
๒. เชิญชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสังเวยเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งมีข้าวเหนียวสุก ๑ ปั่นกล้วยสุก ๑ ลูก และหมากคำ พลูใบ
๓. เตรียมเครื่องบวชมีผ้าเหลืองตามจำนวนต้นไม้ ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ น้ำขมิ้นส้มป่อย จัดสร้างศาลเพียงตา สำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาอาศัยผืนต้นไม้
๔. เมื่อถึงวันกระทำพิธีก็โยงด้ายสายสิญจน์ไปตามป่าและต้นไม้วกกลับมายังสถานที่ประกอบพิธี
๕. พิธีกรรมจะเริ่มจากปู่อาจารย์ที่เป็นหมอเวทมนต์ ทำพิธีเช่นสังเวย เช่น

เทพารักษ์ ผีป่า ผีเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ ดูแลต้นไม้หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า ขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ จากนั้นก็บอกแม่ธรณีโดยใช้หมากพลูตามประเพณี เมื่อเสร็จพิธีเช่นสังเวทแล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระสมათานศีลอาราธนาพระปริต พระสงฆ์เจิมพระพุทธรูปเสร็จแล้วพระสงฆ์จะห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรมน้ำพระพุทธรูปตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี^{๑๓}

กล่าวโดยสรุปจากการให้การสัมภาษณ์จะเห็นว่าพิธีกรรมทางศาสนานี้มีความสำคัญต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ต้นน้ำอยู่ไม่น้อย ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนที่อยู่ใกล้แหล่งต้นน้ำมีความรู้ที่หนักแน่นหวงป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร จึงมีกุลโอบายทางพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาช่วยอีกทางหนึ่ง

ข. การปลูกป่าทดแทน

ในขณะนี้ประเทศไทยเรามีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศประมาณการได้เพียง ๘๐ ล้านไร่เท่านั้น หากจะเพิ่มเนื้อที่ป่าไม้ให้ได้ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศแล้ว คนไทยจะต้องช่วยกันปลูกป่าถึง ๔๘ ล้านไร่ โดยใช้กล้าไม้ปลูกไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๐๐ ล้านต้น ใช้เวลาถึง ๒๐ ปี จึงจะเพิ่มป่าไม้ได้ครบเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่านั้นการปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรดกวิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิถีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติตั้งพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขาในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง^{๑๔}

“สำหรับการปลูกป่าทดแทนในบริเวณป่าต้นน้ำนั้น องค์การบริหารตำบลป่าพลูได้ร่วมประชาชน อันเป็นเกษตรกรในตำบลป่าพลูซึ่งเป็นทางไหลผ่านของแม่น้ำลี้ก็ได้มีการณรงค์ให้มีการปลูกป่าทุก ๆ ปี เนื่องในวันสำคัญ อาทิ วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๑๒ สิงหาคม ของทุก ๆ ปี และวันที่ ๒๘ กรกฎาคม เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวง รัชกาลที่เก้า สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑๐ อีกทั้งวันสำคัญทางศาสนาเป็นต้น นอกจากนี้วัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้วนี้ สำคัญอีกประการหนึ่งก็เพื่อรักษาป่าต้น

^{๑๓} สัมภาษณ์นายศิริพันธ์ วิฑูรย์, ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

^{๑๔} สัมภาษณ์นางจำเนียร ชัยธรรม, สอ.บต.บ้านห้วยโทก ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

น้ำ ให้ป่าอุดมสมบูรณ์ ผืนป่าไม่แห้งแล้ง ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ทั้งนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ และเอกชน องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นประจำทุก ๆ ปี นับได้ว่าเป็นผลดีต่อการจัดการต้นน้ำได้เป็นอย่างดีที่ผ่าน มา”^{๑๕}

(ผู้วิจัยได้เข้าร่วมโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติกับตำบลป่าพลู)

การปลูกป่าทดแทนเป็นโครงการอันมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่เก้า พระองค์ทรงสนพระทัย และเป็นห่วงชาวเกษตรกร จึงมีพระราชดำริการปลูกป่าทดแทน ในเขตต้นน้ำลำธารเพื่อลดปัญหาภัยแล้ง อันเป็นผลกระทบต่อเกษตรกร ทั่วประเทศ ทางภาครัฐ และเอกชนมีการรณรงค์ให้มีการปลูกป่าทุกปี ตำบลป่าพลูก็เช่นกัน ซึ่งได้สัมผัสเห็นได้ว่าประชาชนในตำบลได้ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ซึ่งก็ได้แสดงให้เห็นว่าต่างฝ่ายก็ต่างให้ความสำคัญในการรักษาป่าต้นน้ำด้วยกันทั้งนั้น เพื่อป้องกันภัยแล้งที่จะตามมา และมีผลกระทบต่อเกษตรกร โดยตรง^{๑๖}

^{๑๖} สัมภาษณ์นางสงวนศรี อุปรัตน์ ตัวแทนเกษตรกร บ้านวังหลวง

ค. การเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีต้นน้ำ

การเลี้ยงผีต้นน้ำ หรือผีขุนน้ำ เป็นวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ที่แสดงออกถึงความกตัญญูทเวทต่อแม่น้ำลำธารที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากน้ำทั้งอุปโภคและบริโภค ถือเป็นภูมิปัญญาทางชาวบ้านอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะทางภาคเหนือตอนบนมีความเชื่อว่า ต้นน้ำจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ การเลี้ยงผีต้นน้ำ หรือผีต้นน้ำก็จะมีของเซ่นไหว้หลายอย่างเช่น เช่นหัวหมู ไก่ เหล้า และผลไม้ต่าง ๆ มีดอกไม้ธูปเทียน มีหมากพลู สวยดอกไม้ มีปู่จ่า (มีคนายก) หรือผู้แทน กล่าวคำไหว้ ซึ่งจะมีพิธีกรรมขอสูมาคารวะผีขุนน้ำ เพื่อปกป้องรักษาต้นน้ำ ผืนป่านั้นให้อุดมสมบูรณ์ การเลี้ยงผีต้นน้ำ หรือผีขุนน้ำถือว่าเป็นประเพณีที่ทำกันมานาน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านถือกันว่ามีความจำเป็นต่อการรักษาต้นน้ำลำธาร^{๑๗}

“การเลี้ยงผีขุนน้ำ เห็นชาวบ้านทำกันมานานตั้งแต่เรายังเป็นเด็ก จนมาถึงทุกวันนี้ก็ยังมีการทำกันอยู่ ชาวบ้านก็จะนำเอาเครื่องหรือวัสดุที่จำเป็นต่างมารวมกัน มีพิธีกรรมไหว้ผี มีไก่ หมู และของเซ่นไหว้ผีต้นน้ำ ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าช่วยให้ต้นน้ำอุดมสมบูรณ์ ไม่แห้งแล้ง มีน้ำใช้ตลอดปี”^{๑๘}

“การเลี้ยงผีต้นน้ำชาวบ้านทางภาคเหนือตอนบนได้กระทำกันมาตลอด แม้ว่าอาจจะเป็นส่วนหนึ่ง แต่ชาวบ้านก็มีความเชื่อที่ปฏิบัติกันมาตามบรรพบุรุษ และเชื่อกันว่าจะได้ผล จะทำให้ผีต้นน้ำ รักษาป่า รักษาป่า ชาวบ้านจึงจัดทำพิธีคารวะ พิธีไหว้ และเลี้ยงผีต้นน้ำ เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยรักษาป่าต้นน้ำลำธารให้กับชาวบ้านมีน้ำใช้ตลอดไป”^{๑๙}

สรุปได้ว่าการเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในพิธีการได้แสดงออกถึงการรักผืนป่า อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอีกประการหนึ่ง

(พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีต้นน้ำถือเป็นอีกหนึ่งที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคเหนือ)

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายจเรศักดิ์ คำวินิจ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๑๘} สัมภาษณ์นายพิริยะ วงศ์ผืน ผู้ใหญ่บ้านป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๑๙} สัมภาษณ์นางอำไพ พรหมเมืองยอง สออบต.บ้านป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

ง. ประเพณีแห่ช้างเผือกแนวทางอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี้ตามวิถีชน

ประเพณีหรือพิธีแห่ช้างเผือก นับได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่กระตุ้นเตือนจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ลี้ขึ้น มหาสิ่งทึ่งใจ ปัญญา กล่าวถึงประเพณีการแห่ช้างเผือกของคนลุ่มน้ำลี้ว่า จัดทำขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ทำให้ทราบว่า ถ้าปีไหนเกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ บ้านเมืองแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านก็จะจัดทำพิธีขอฝน โดยเฉพาะในช่วงเดือนกรกฎาคม ก่อนเข้าพรรษาจะมีการแห่ช้างเผือก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่อยู่ในตำบลศรีเตี้ย ตำบลเหล่ายาว ตำบลหนองล่อง จะมีการป่าวประกาศให้มาชุมนุมกันที่ริมท่าน้ำ แล้วจัดทำพิธี ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ในการจักสานเอาไม้ไผ่มาสานเป็นรูปช้าง ขนาดพอประมาณ หุ้มด้วยผ้าขาวหรือดอกฝ้ายขาว ตกแต่งให้สวยงามนำไปตั้งไว้บนคานหามเพื่อให้แห่ เมื่อทำเสร็จแล้วจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ สวดขอฝน ถวายทานช้างเผือก จากนั้นก็จะแห่ช้างเผือกไปตามหมู่บ้านที่แม่น้ำลี้ไหลผ่าน โดยเริ่มต้นจากบ้านศรีเตี้ย แห่ไปที่บ้านทุ่งโป่ง คนบ้านทุ่งโป่งก็จะแห่สืบต่อไปที่บ้านไธ้ ซึ่งจะมีพิธีแห่ช้างเผือกสืบต่อกันไปเช่นนี้จนถึงขุนแม่ลี้ ความสำคัญของช้างเผือกที่ชาวบ้านนำมาเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมขอฝนนั้น กล่าวคือ ช้างเผือกเป็นช้างมงคลหากเกิดขึ้นในบ้านเมืองใด จะทำให้บ้านเมืองนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหาร มีฝนตกต้องตามฤดูกาล บ้านเมืองจะชุ่มฉ่ำอยู่เย็นเป็นสุข ขณะเดียว กันในชาดกเรื่องพระเวสสันดร มีช้างเผือกมงคลชื่อ พระยานาเคน ซึ่งเป็นช้างคู่บารมีพระเวสสันดร ซึ่งพ่อศรีเว ตาปัญญา กล่าวถึงช้างเผือกในชาดกเรื่องพระเวสสันดรว่า เมื่อครั้งนางกษัตริย์ได้ให้ประสูตพระเวสสันดร ขณะนั้นได้มีนางช้างเชือกหนึ่งได้พาลูกช้างเข้ามาয়โรงช้าง ลูกช้างเชือกนั้นเป็นลูกช้างเผือกที่มีลักษณะต่างจากช้างทั่วไป นับแต่วันที่ช้างเผือกได้เข้ามาอยู่ในเมืองของพระเจ้าสนชัย น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ พืชพรรณธัญญาหารก็เจริญงอกงาม ประชาชนพลเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ครั้นวันหนึ่งมีเมืองอีกเมืองชื่อ กรินทราช ได้ส่งพราหมณ์ ๘ รูปมาขอช้างเผือกมงคลนี้จากพระเวสสันดร เหตุเพราะเมืองกรินทราชเกิดภาวะแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พืชพรรณล้มตาย ชาวเมืองเกิดความเดือดร้อน พระเวสสันดรซึ่งขณะนั้นได้บำเพ็ญทานบารมี ก็ ได้ส่งพระยานาเคน ช้างเผือกมงคลให้แก่เมืองกรินทราช เมื่อได้ช้างเผือกไปฝนฟ้าก็ตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์จากชาดกเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งกลายมาเป็นต้นแบบแนวคิดประเพณีแห่ช้างเผือกของคนลุ่มน้ำลี้ โดยประเพณีดังกล่าวได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปีที่แล้ว ครั้งนั้นชาวบ้านในลุ่มน้ำลี้ประสบปัญหาภัยแล้งจากการที่ฝนไม่ตก จึงมีการคิดแบบแผนที่จะนำมาใช้กับพื้นที่ลุ่มน้ำลี้โดยนำช้างเผือกในชาดกมาเข้าร่วมในพิธี^{๒๐}

^{๒๐} สัมภาษณ์นายมีแก้ว นุผาเสลา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐

(ประเพณีแห่ช้างเผือก เป็นแนวทางการอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี่ซึ่งเป็นเครือข่าย หลายอำเภอซึ่งเริ่มแห่ขบวนจากอำเภอเวียงหนองล่อง มาสู่อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอลี้ แล้วเข้าสู่ต้นน้ำอำเภอทุ่งหัวช้าง)

๔.๔.๒ แนวทางการบริหารจัดการ “ระดับกลางน้ำ” ของเครือข่ายเกษตรกร
อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกร และองค์การบริหาร
ส่วนตำบลป่าพสุ

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการน้ำระดับกลางน้ำ ของเครือข่ายเกษตรกร อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกร และองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูนั้น ผู้วิจัยได้ สัมภาษณ์แนวทางการบริหารระดับกลางน้ำได้เสนอแนะแนวทางดังนี้

๔.๔.๒.๑ การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาน้ำระดับกลางน้ำ

“เกษตรกรลุ่มน้ำลี้้นมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สำหรับกลางน้ำนั้นควรมีการรณรงค์ให้มีการ ช่วยกันดูแล กลางน้ำนั้นประชาชนได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ทั้งอุปโภคและบริโภค ด้าน การเกษตรอย่างทั่วถึง ประชากรหลายครัวเรือนมีการ ขุดบ่อน้ำ ขุดบ่อบาดาล บริเวณ สวน ไร่ นา ของตนเอง บางทีก็มีการทำด้วยกันออกค่าใช้จ่ายร่วมกัน เพื่อความ ประหยัดค่าใช้จ่าย นับได้ว่าเป็นแนวทางของการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำร่วมกันอีก แนวทางหนึ่ง”^{๒๑}

๔.๔.๒.๒ การปลูกจิตสำนึกในการดูแลรักษาน้ำ

“แม่น้ำให้คุณค่ามากมายหลายด้านดังนั้นการดูแลรักษาน้ำต้องมีการปลูก จิตสำนึกให้ช่วยกันหลายๆ ฝ่ายเพื่อรักษาผลประโยชน์ในการใช้สอยน้ำร่วมกัน ในตำบล ป่าพลูได้มีการปลูกฝังจิตสำนึกประชากรให้ช่วยกันเห็นคุณค่าของน้ำ โดยลำดับมาจาก ต้นน้ำ เช่น ช่วยกันรักษาต้นน้ำ เช่น

บวชป่า ปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำหรือแม้ว ร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นต้นมา ตามลำดับ พอถึงกลายน้ำผู้นำชุมชนก็จะช่วยกันรณรงค์ ปกป้องหรือช่วยกันรักษาน้ำ ไม่ให้เน่าเสีย โดยการประกาศ ประชาสัมพันธ์ คนในชุมชน ให้เห็นคุณค่าของน้ำ มี องค์กรหลาย ๆ หน่วยงานก็มาให้องค์ความรู้ต่อเกษตรกรลุ่มน้ำลี้”^{๒๒}

“ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ร่วมกับภาคประชาชนในเขตพื้นที่ได้ประชุม ปกป้องหรือกันในกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายในการวางแผนร่วมกันในการรักษาน้ำ โดยมิ การศึกษาปัญหาน้ำที่มีอยู่ปัจจุบันก็พบว่า เช่นน้ำเน่าเหม็น มีการทิ้งขยะมูลฝอย และ ถุงพลาสติกลงสู่แม่น้ำ ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านบางส่วนที่มีบ้าน อยู่ติดริมน้ำ ปลาในน้ำก็ตาย สัตว์เลี้ยงเช่นวัว ควายก็มีผลกระทบ เพราะน้ำบางช่วงก็ มีปัญหาดังกล่าว สกปรก จึงมีการบอกกล่าวให้ประชาชนช่วยกันรักษาน้ำ ไม่ทิ้งขยะ หรือสิ่งสกปรกต่าง ๆ ลงในแม่น้ำ”^{๒๓}

^{๒๑} สัมภาษณ์นายศิริพันธ์ วิฑูรย์ ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๒๒} สัมภาษณ์วิเชียร อุดสม ตัวแทนเกษตรกร บ้านเกาะทุ่งม่าน๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๒๓} สัมภาษณ์นายธีรพงษ์ ตาไธ้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยโทก ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๐

๔.๔.๒.๓ การสร้างฝายแม้ว (check dam) หรือฝายชลอน้ำ

การสร้างฝายแม้ว หรือ เช็คแดม (อังกฤษ:check dam) เป็นฝายชลอน้ำขนาดเล็กกึ่งถาวรประเภทหนึ่ง ฝายแม้วเป็นชื่อเรียกโครงการตามแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับวิศวกรรมแบบพื้นบ้าน ประเภทเดียวกับฝายคอกหมู โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่นกิ่งไม้หรือก้อนหิน เพื่อกั้นชะลอน้ำในลำธารหรือแนวทางน้ำ ในตำบลป่าพลูตั้งอยู่ติดกับภูเขาดังนั้นจึงมีลำห้วยหลายแห่งมีน้ำไหลลงมาสู่แม่น้ำลี้จึงเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำลี้^{๒๔}

“เกษตรกรลุ่มน้ำลี้ของตำบลป่าพลู ควรมีการสร้างฝายแม้วทุกๆปี และหลาย ๆ แห่งตามลำห้วยต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยแก้ปัญหาน้ำแห้งในช่วงฤดูแล้งอีกแนวทางหนึ่ง นอกเหนือจากการช่วยกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรแล้วชาวบ้านก็ยังมองถึงความจำเป็นในด้านอื่นๆ ด้วยเช่นทำให้ป่าต้นน้ำเกิดความชุ่มชื้น ต้นไม้ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ป่าไม้มีความสำคัญทำให้ดูดน้ำไว้ ในเมื่อต้นไม้ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ฝนก็จะตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนั้นชาวบ้านก็จะรณรงค์กันว่าจะไม่ให้ใครมาตัดไม้ในเขตต้นน้ำโดยเด็ดขาด ผู้นำแต่ละหมู่บ้านก็จะมีกฎกันเองว่าถ้าใครตัดไม้ ในป่าต้นน้ำ และป่าชุมชนก็จะมีภาระแจ้งให้เจ้าหน้าที่มาดำเนินการตามกฎหมายทันที โดยมีโทษทั้งปรับและจำคุก”^{๒๕}

“ฝายแม้ว มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่างช่วยกันทำขึ้นทุกปีมีหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน กลุ่มเยาวชน โรงเรียนโดยคณะครูได้นำเด็กนักเรียนมาร่วมปลูกป่าด้วยเพื่อสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร รวมถึงมีสถาบันอุดมศึกษาได้นำนิสิตนักศึกษามาจากหลายแห่งช่วยกันสร้างฝายแม้ว เท่าที่เห็นผู้ที่มาร่วมงานล้วนแต่มีความสุข สนุกสนาน มีความสุขกับการได้ร่วมเป็นจิตอาสาในการอนุรักษ์ป่า

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายเอกพล ศีลธรรม กำนันตำบลป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

อนุรักษ์น้ำทุกคนมีแต่ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฝายแม้วดังกล่าว”^{๒๖}

(ฝายชะลอน้ำ(ฝายแม้ว) ในลำห้วย อันเป็นแม่น้ำสาขาบ้านห้วยแทงเหนือ ต.ป่าพลู)

(การทำฝายชะลอน้ำในป่าต้นน้ำบนดอยบ้านวังหลวง ตำบลป่าพลู อำเภอโง้ง
จังหวัดลำพูน)

“ในช่วงฤดูฝนปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้แม่น้ำลี้ น้ำก็จะท่วมไหลนองเข้าสู่หมู่บ้านของประชาชนแทบทุกหลังคาเรือน และทุกหมู่บ้านที่อยู่ติดกับแม่น้ำ อย่างปี ๒๕๔๕ ช่วงเดือนกันยายน น้ำท่วมบ้านประชาชนจำนวนมากซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลก็มีการประชุมปรึกษาหารือและแก้ปัญหาโดยการขุดรอกน้ำให้ลึก และกว้าง ทำลายสิ่งกีดขวางเช่น ต้นไม้ ต้นหญ้าตามบริเวณริมฝั่งเพื่อให้น้ำไหลสะดวก ทั้งนี้ก็สามารถลดปัญหาน้ำท่วมบ้านประชาชนได้ในระดับหนึ่ง”^{๒๗}

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายนายสงกรานต์ วงศ์ให้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยหละ นายนายสงกรานต์ วงศ์ให้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยหละ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ห้วนฮ้อ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

(ขุดรอกตามลำคลอง และการปรับริมตลิ่งน้ำ ณ บริเวณบ้านเกาะทุ่งม่านหมู่ ๑๒ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ให้น้ำไหลสะดวกเพื่อป้องกันน้ำกัดเซาะตลิ่งและป้องกันน้ำท่วมไร่นา และบ้านเรือนประชาชน)

๔.๔.๓ การให้องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำ “ระดับปลายน้ำ” ของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้

การบริหารจัดการน้ำระดับปลายน้ำนั้นมีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น การจัดการน้ำระดับปลายน้ำจะเกิดผลได้ต้องมีหน่วยงานในทั้งภาครัฐและเอกชนมาให้แนวทางหรือองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทราบแนวทางในการบริหารจัดการน้ำจากหน่วยงานภาครัฐมาให้องค์ความรู้ไว้ดังนี้

๔.๔.๓.๑ การให้องค์ความรู้จากองค์กรภาครัฐ เกษตรอำเภอบ้านโฮ่ง “ในฐานะทำงานในสำนักเกษตรกรอำเภอ ซึ่งบทบาทหน้าที่หลายประการ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม เช่น

- (๑) ศึกษา วิเคราะห์ และวางแผนการส่งเสริมการผลิตการเกษตรในอำเภอ
- (๒) ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน
- (๓) ส่งเสริมและประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิต และการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร
- (๔) ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตร
- (๕) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย
- (๖) แนะนำ และให้ความรู้ด้านการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

สำหรับการบริหารด้านปลายน้ำนั้นการให้องค์ความรู้แก่เกษตรกร หรือผู้ใช้น้ำ ก็จะมีการรณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทำลายแม่น้ำลำคลอง ช่วยกันปกป้องรักษา อันจะก่อให้เกิดผลเสียรักษาน้ำ เช่น ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ไม่ทิ้งน้ำเน่าเสีย และสารพิษต่างๆลงน้ำ มีเครือข่ายช่วยกันดูแลรักษาน้ำไม่ให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนที่ใช้น้ำ เป็นกระบวนการที่รณรงค์ส่งเสริมระดับปลายน้ำ เช่นไม่ทิ้งขยะ สิ่งของเน่าเสียลำแม่น้ำอันเป็นแหล่ง

อุปโภค บริโภคของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการรักษาปลายน้ำ ซึ่งจะมอบหมายเจ้าหน้าที่ไปให้องค์ความรู้ เช่น การบรรยาย แจกแผ่นพับ ฉายวีโอ ปลูกจิตสำนึกในการรักษาน้ำ รักษน้ำ เห็นคุณค่าความสำคัญ เป็นต้น

(นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการอำเภอบ้านไผ่)

๔.๔.๓.๒ การให้องค์ความรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบล

“องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูได้ตระหนักเห็นความสำคัญของเกษตรกรตำบลป่าพลู ผู้บริหารได้มอบหมายให้นักวิชาการได้สำรวจถึงปัญหาน้ำของผู้น้ำระดับปลายน้ำ และได้นำปัญหาดังกล่าวมาวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขร่วมกัน วิธีการ ได้เรียนเชิญผู้นำ เกษตรกรแต่ละหมู่บ้าน ตัวแทนเกษตรกร มาหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน เช่น ประชุมกลุ่มย่อย มีวิทยากรบรรยายให้ความรู้ซึ่งทั้งนี้ประชาชนเกษตรกรก็ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมรับฟังปัญหา ร่วมแสดงความคิดเห็น และรับฟังองค์ความรู้จากวิทยากรเพื่อนำความรู้ดังกล่าวมาใช้แก้ปัญหาดังกล่าว และเกิดการพัฒนาระดับปลายน้ำที่ตนเอง ชุมชนให้อุปโภค บริโภค อย่างยั่งยืนสืบไป”^{๒๘}

“แนวทางการจัดการน้ำของเกษตรกร และประชาชนตำบลป่าพลู ผู้นำชุมชนก็จะมีแนวทางหลายด้าน เช่น การดูแลรักษาน้ำไม่ให้สกปรก เพราะว่ามันนอกจากจะใช้ด้านการเกษตร แล้ว ยังสามารถนำมาบริโภคดื่มกินได้ แต่ผ่านการกรองอย่างถูกต้อง ตามหลักอนามัย กล่าวคือในตำบลป่าพลูหลายหมู่บ้านก็จะมีโรงน้ำดื่มของแต่ละหมู่บ้านก็มีการสูบน้ำเข้าโรงน้ำผ่านการกรองอย่างดี ตาม อย. สะอาด ปลอดภัย บริการประชาชน

^{๒๘} สัมภาษณ์นายจเรศักดิ์ คำวินิจ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๕ ตุลาคม

ในหมู่บ้านในราคาถูก ๆ การรักษาน้ำให้สะอาด ไม่ทิ้งขยะสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำลำ ชุมชนก็มีการอนุรักษ์อยู่เสมอ ๆ เพื่อไม่ให้น้ำเน่าเสียส่งผลกระทบต่อการใช้”^{๒๙}

“ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูได้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการทำการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลำของตำบลป่าพลูเป็นอย่างมาก เห็นปัญหาของเกษตรกรมาโดยตลอดทุกปี โดยเฉพาะปัญหาด้านภัยแล้ง น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร จึงได้มีการก่อสร้างฝายกั้นน้ำไว้ในหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ตำบลป่าพลู ทุกวันนี้ก็ใช้ประโยชน์จากฝายกั้นน้ำดังกล่าว เป็นการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้เป็นอย่างดี”^{๓๐}

(นักวิชาการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู)

^{๒๙} สัมภาษณ์ น.ส.สายสุนีย์ ดอกดวง สอบต. บ้านห้วยหละ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

^{๓๐} สัมภาษณ์นายสะอาด เกษวงค์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลีขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย ด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ไว้ดังต่อไปนี้

แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูใช้แนวทางในการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลีตามแนวทางดังนี้ คือ

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การจัดอัตรากำลัง (Staffing)
- การอำนวยความสะดวก (Directing)
- การประสานงาน (Coordination)
- การรายงาน (Reporting)
- การงบประมาณ (Budgeting)

๑. การวางแผน (Planning) การบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลีนั้นต้องมีการวางแผนในระยะยาว มีการปฏิบัติตามแผน ที่วางไว้ หรือปฏิบัติตามแผนกลยุทธ์ทางภาครัฐ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรกลุ่มน้ำลีต้องร่วมกันทำประชาคมกลุ่มเกษตรกรเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อวางแผนการด้านการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลป่าพูลูคำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำโดยมีการจะมีการวางแผนวางแนวทางในการแก้ปัญหาพร้อมกับองค์กรกลุ่มเกษตรกร

๓. การจัดอัตรากำลัง (Staffing) การวางแผนจัดอัตรากำลังคน เป็นกระบวนการในการคาดการณ์ความต้องการและตอบสนองความต้องการด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์การอย่างเป็นระบบ เพื่อให้้องค์กรมีอัตรากำลังคนตามจำนวน คุณสมบัติ และในเวลาที่ต้องการ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ขององค์การที่กำหนดไว้ องค์การบริหารตำบลป่าพูลูได้มีการศึกษาปัญหาแก่เกษตรกร และทราบถึงปัญหาดังกล่าวมีการจัดอัตรากำลังคนในองค์กรช่วยเหลือประชาชนเกษตรกรในยามประสบปัญหา

๔. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การจัดการของผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบชี้แนะ บุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับเกษตรกรอำเภอมีหน้าที่ในด้านการให้ให้ความรู้ จัดคัดบุคลากรให้ความรู้แก่เกษตรกร ซึ่งจะมีการจัดให้มีการอบรมสัมมนา ประชุมกลุ่มเกษตรกรตามองค์กรต่าง

๕. Coordination (การประสานงาน) องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มเกษตรกรควร มีภาคีเครือข่ายเพื่อประสานงานในการบริหารจัดการน้ำทั้งภาครัฐและเอกชน **๖. การรายงาน (Reporting)** หมายถึงการรายงานผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพูลูนั้นหลังจากปฏิบัติตามนโยบายด้านบริหารจัดการน้ำกับกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้้นั้น ก็ติดตามประเมินผล รายงานให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึงการรายงานผลการดำเนินงานเป็นการถ่ายทอดความรู้ ด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพูลูนั้นหลังจากปฏิบัติตามนโยบายด้านบริหารจัดการน้ำกับกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้้นั้นก็ติดตามประเมินผล รายงานให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ ที่ได้ปฏิบัติไปตามนโยบายขององค์การส่วนตำบล

๗. การงบประมาณ (Budgeting) การจัดทำงบประมาณประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการนำไปบริหารจัดการแก้ปัญหาสำหรับการเกษตรกรแล้วนั้นได้มีการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับแผนธุรกิจ วิสัยทัศน์ และเป้าหมายขององค์การส่วนท้องถิ่นอย่างไร

ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการน้ำ ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีดังนี้

๑. การบริหารระดับต้นน้ำ การบริหารระดับต้นน้ำ เกษตรกรลุ่มน้ำลี้้นี้ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำ เพราะต้นน้ำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการบริหารจัดการตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน ถือ

เป็นการรักษาต้นน้ำลำธารอีกแนวทางหนึ่ง ๑. การบวชป่า ๒. การปลูกป่าทดแทน ๓. การเลี้ยงฝิขุนน้ำหรือฝิต้นน้ำ ๔. ประเพณีแห่ช้างเผือกแนวทางอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี้ตามวิถีชน

การบวชป่า หรือบวชต้นไม้ จะเริ่มตั้งแต่การสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ และเกรงว่าน่าจะถูกลักลอบตัดซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญาไม้ จากนั้นชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสังเวจเจ้าป่าเจ้าเขา เครื่องสังเวจจะประกอบด้วย ข้าวเหนียวสุก ๑ ปั้น กล้วยสุก ๑ ลูก หมากคำ พลูใบ ผ้าเหลืองตามจำนวนต้นไม้ ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ น้ำขมิ้นส้มป่อย จากนั้นก็สร้างศาลเพียงตาสำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาคอยปกป้องรักษาต้นไม้ แล้วทำพิธีไหว้พระแม่ธรณี ใช้หมากพลูตามธรรมเนียมทางเหนือ สำหรับการบวชต้นไม้ จะมีผ้าเหลือง (สุดแล้วแต่ว่าจะบวชต้นไม้กี่ต้น) ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์และส้มป่อยจากนั้นโยงด้ายสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ในบริเวณป่า แล้วโยงมายังสถานที่ทำพิธี ซึ่งจะมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานมีพระสงฆ์และอาจารย์ (หมอเวทมนตร์) ทำพิธีเชิญเทวดาอารักษ์ ฝิป่า ฝิเขา ทำพิธีเช่นสังเวจเทพารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ ดูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า ขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของหมอเวทมนตร์ที่จะนำมากล่าวเมื่อเสร็จพิธี เช่นสังเวจแล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระรัตนตรัย สมาทานศีลอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจิมต้นไม้ เสร็จแล้วพระสงฆ์ จะห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรมน้ำพระพุทธรูปตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี ดังนั้นการบวชป่าจึงถือได้ว่าเป็นการปกป้องป่า ป้องกันตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอีกประการหนึ่ง

การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรรควิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิถีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติตั้งพระราชดำริความต่อนหนึ่งว่า การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขาในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง สำหรับเกษตรกรตำบลป่าพลูได้มีการปลูกป่าทุก ๆ ปีโดยมีหน่วยงานหลายภาคส่วนมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไป เป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติอันเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธาร

การเลี้ยงฝิขุนน้ำ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกประการหนึ่งของชาวภาคเหนือ โดยมีความเชื่อว่าแม่น้ำลำธารนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องรักษาอยู่ พิธีกรรมเลี้ยงฝิขุนน้ำก็จะมีกรนำเครื่องเช่นไหว้ เช่นหัวหมู ไก่ต้ม เหล้า และดอกไม้ธูปเทียนและอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบ ซึ่งชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าฝิขุนน้ำจะช่วยปกป้องรักษาป่า รักษาป่า เมื่อถึงเวลาชาวบ้านก็จะทำพิธีเลี้ยงฝิขุนน้ำแสดงออกถึงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาต้นน้ำลำธาร

<p>ประเพณีแห่ช้างเผือกแนวทางอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี้ตามวิถีชน ประเพณีหรือพิธีแห่ช้างเผือก นับได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่กระตุ้นเตือนจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ลี้ขึ้น ซึ่งมีมาช้านาน เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปีที่แล้ว เป็นแนวทางการอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี้ซึ่งเป็นเครือข่ายหลายอำเภอซึ่งเริ่มแห่ขบวนจากอำเภอเวียงหนองล่อง มาสู่อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอลี้ แล้วเข้าสู่ต้นน้ำอำเภอทุ่งหัวช้าง อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร</p>
<p>๒. ระดับกลางน้ำ</p> <p>ระดับกลางน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ การบริหารระดับกลางน้ำ ก็จะมีการปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรรณรงค์ช่วยกันรักษาแม่น้ำลำธาร ให้มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอ โดยมีการชุดบ่อบาดาลร่วมกันใช้ หลายๆครอบครัว รวมถึงได้รับงบประมาณทางภาครัฐมีการสร้างฝายกั้นน้ำขึ้นในบ้านเกาะทุ่งมานเพื่อแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอ นอกจากนั้นยังมีการสร้างฝายแม้วกั้นน้ำไว้บนดอยเพื่อกั้นน้ำไว้ใช้ช่วงฤดูแล้ง อีกทางหนึ่ง การแก้ปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนได้มีการขุดรอกน้ำให้ลึกและกว้าง และกำจัดสิ่งกีดขวางทางน้ำเพื่อให้น้ำไหลผ่านได้สะดวกเป็นการแก้ปัญหาน้ำท่วมให้กับประชาชนได้อีก ระดับหนึ่ง</p>
<p>๓. ระดับปลายน้ำ</p> <p>สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาระดับปลายน้ำนั้น ได้มีหน่วยงานทางภาครัฐมาให้้องค์ความรู้ ด้านการบริหารจัดการน้ำ เช่น เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีการบรรยาย ประชาสัมพันธ์ แจกแผ่นพับ ได้มีการเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมรับฟัง และช่วยกันแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางในการช่วยกันแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ได้ทราบถึงปัญหาต่างที่เกิดขึ้น และได้หาทางแก้ไขปัญหาเช่น น้ำเน่าเสีย สาเหตุเกิดจากการทิ้งน้ำเสีย การทิ้งขยะ ถุงพลาสติก ยาฆ่าแมลง และสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงสู่แม่น้ำก่อให้เกิดปัญหาต่อผู้อุปโภค บริโภคตลอดถึงสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรเอง การให้คำแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐทำให้ประชาชนซึ่งเป็นเกษตรกรได้นำความรู้ไปปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี และจะทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนสืบไป</p>

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้นขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาปัญหาของเกษตรกรรมน้ำล้น ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกรรมน้ำล้น ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมน้ำล้น ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก และสนทนากลุ่มย่อยจากผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มเกษตรกร (In-Depth Interview) จำนวน ๒๓ คนในพื้นที่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูนโดยใช้เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interviews schedule) ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ บริบทชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

๑) สภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้จัดตั้งตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๙ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ลำดับที่ ๑๕๕๒ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้กำหนดตราประจำองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เป็นรูป ภูเขา ทุงนา พระอาทิตย์ และราชสีห์ อันเป็นการบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ รักสงบ และมีทิศทางที่สว่างภายใต้กระทรวงมหาดไทย ที่ตั้ง ตำบลป่าพลูอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอบ้านโฮ้ง ตามเส้นทางของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๖ มาจากอำเภอเมืองลำพูน ผ่านอำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน และสิ้นสุดที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (ถนนพหลโยธิน)เนื้อที่ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๐๒,๕๐๖ ไร่ หรือ ประมาณ ๓๒๔.๐๑ ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอบ้านโฮ้งประมาณ ๕๕๓ ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่และ

ลักษณะภูมิประเทศ ตำบลป่าพลูพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน แบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ คือ ๑. ภูเขา ๒.ที่ลาดเชิงเขา ๓.พื้นที่ดอน ลาดลูกฟูกตามสองฝั่งของแม่น้ำลี้และที่ราบระหว่างเชิงเขา ตามลำห้วยและแม่น้ำสาขา เช่น น้ำแม่ลอบ น้ำแม่หาด และห้วยวังหลวง อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำป่าไม้และแร่ธาตุ และเป็นแหล่งเหมืองหินอุตสาหกรรม ชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบสองฝั่งลำน้ำลี้ และลำน้ำแม่ลอบในส่วนที่เป็นที่ราบ และจัดพื้นที่ทำการเกษตรตั้งแต่ที่ราบลุ่มจนถึงที่รอบเชิงเขาใกล้ๆ ที่อยู่อาศัย ปัญหาต่างๆ ของสภาพภูมิประเทศ คือที่ลอบลุ่มมักจะเกิดปัญหาน้ำหลากท่วมในช่วงปีที่มีฝนตกมาก และที่ราบเชิงเขามักจะพบปัญหาขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำทำการเกษตร และพื้นที่เฉลี่ยน้อยมากประมาณหลังคาเรือนละ ๓ ไร่จำนวนหมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลป่าพลูมีจำนวนหมู่บ้าน ๑๔ หมู่บ้าน โดยอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลเต็มทั้งหมู่บ้าน ในจำนวนนี้มีหมู่บ้านกระเหรี่ยง จำนวน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๓ บ้านห้วยหละ, หมู่ที่ ๗ บ้านป่าแปะ, หมู่ที่ ๑๑ บ้านห้วยโทก, หมู่ที่ ๑๓ บ้านใหม่พัฒนา, หมู่ที่ ๑๔ บ้านใหม่ศรีบุญเรือง ประชากร องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู มีครัวเรือนทั้งหมด ประมาณ ๒,๔๙๗ ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ทั้งหมด ๗,๖๗๓ คน แยกเป็นชาย ๓,๘๕๔ คน หญิง ๓,๘๓๖ คน

๒) สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลป่าพลู ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเหมาะแก่การเพาะปลูก ตำบลป่าพลูมีแหล่งต้นน้ำที่ไหลมาจากภูเขาหลายแห่งที่มาร่วมกับแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำลี้ ถือว่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สำหรับผลิตทางเกษตรที่มีชื่อเสียง และนำรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชนได้แก่ กระเทียม หอมแดง กะหล่ำปลี และไม้ผล ได้แก่ ลำไย มะม่วง ภาคเศรษฐกิจจึงขึ้นอยู่กับราคาพืชผลทางด้านเกษตรเป็นสำคัญ ปัจจุบันเกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มกันในการบริหารในรูปแบบสหกรณ์ และชมรมมากขึ้นเพื่อปรับกลยุทธ์ในการจำหน่ายสินค้า มีการแปรรูปสินค้า เช่นลำไยอบแห้ง เค้กลำไย กระเทียมดอง หอมแดงนำไปผสมน้ำพริกตาแดง เป็นสินค้าส่งออก ภายใต้เกษตรผสมผสานหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยรับข้อมูลข่าวสารทางด้านการเกษตรจากหน่วยงานทางภาครัฐเพื่อศึกษาหาแหล่งกระจายสินค้า ประกอบหลักของเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีอาชีพทอผ้าของคนเผ่าเกี๋ยงในพื้นที่ตำบลป่าพลูอีกหลายหมู่บ้านอีกด้วย ในเศรษฐกิจระดับตำบลจะมีการจัดทำประชาคมตำบล เพื่อทราบปัญหาความต้องการของประชาชน ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องเงินทุน ราคาพืชผลตกต่ำ และที่ดินทำกินของประชาชน ก่อให้เกิดผลกระทบโดยรวมด้านเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานภาครัฐต้องให้การส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ และส่งเสริมการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น การจัดการ

บริหารงานของหมู่บ้านในรูปของการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น และดำเนินการแก้ไขปัญหาทุกด้านพร้อมกันอย่างสมดุล

๓) ด้านการศึกษา

ตำบลป่าพลูมีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๖ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๒ แห่ง ศูนย์การเรียนการสอนนอกระบบ จำนวน ๑ แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๗ แห่ง

๔) ด้านสถาบัน และองค์กรทางศาสนา มีวัดจำนวน ๘ แห่ง สำนักสงฆ์ จำนวน ๔ แห่ง

๕) ด้านสาธารณสุข

ตำบลป่าพลูมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ๒ แห่ง ได้แก่ ๑. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยหละ ๒. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยแหง

๖) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

มีตู่ยามตำรวจจำนวน ๑ แห่ง (ตั้งอยู่ที่บ้านดอยโตน หมู่ที่ ๑๐) ตู่ยาม อปพร.จำนวน ๑ แห่ง (ตั้งอยู่ที่หน้า อบต.ป่าพลู)

๗) การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม ปัจจุบันตำบลป่าพลูมีถนนลาดยางตามเส้นทางหลักทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๖ เท่านั้น และมีถนนแอสฟัลท์ติดคอนกรีตบางหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนดินลูกรังทำให้สภาพในเขตของตำบลป่าพลูเป็นหลุมเป็นบ่อ ผิวจราจรชำรุดและมีขนาดแคบไม่ได้มาตรฐาน จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงให้ทั่วถึงตามกำลังงบประมาณในแต่ละปีต่อไป

๕.๑.๒ ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

การบริหารจัดการน้ำก็เป็นปัญหาร้ายแรงปัญหาหนึ่ง ทุกวันนี้ “ภัยแล้ง” กับ “ภัยน้ำหลาก” เป็นภัยประจำปี สลับกันมาเยือน เมื่อยังไม่ถึงหน้าฝน ก็จะมีขาดแคลนน้ำ ครั้นถึงหน้าฝนน้ำก็จะหลากท่วมบ้านเรือนประชาชน พัดทำลายถนนหนทาง ต่อไปมันจะเกิดขึ้นประจำตลอดปี บทเรียนประสบการณ์จากความผิดพลาดทางยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยมีมากมาย

สำหรับสภาพปัญหาน้ำของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ก็จะมีหลายปัญหา อาทิปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำมีไม่เพียงพอในการทำการเกษตรในช่วงฤดูร้อน (หน้าแล้ง) ทำให้เกษตรกรที่ปลูกพืชไม่ได้ผลผลิตที่ดี ขาดทุนเพราะต้องลงทุนในการซื้อปุ๋ย ซื้อยาพ่นฆ่าแมลง ในเมื่อประสบภัยแล้งเกิดขึ้นพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรมีปัญหาเกิดขึ้น ผลผลิตออกมาน้อยไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตกต่ำ ขาดทุนเพราะมีการลงทุนไปเยอะ ซึ่งทุนที่ลงไปส่วนใหญ่ก็นั้นเกษตรกรก็ไปกู้ยืมเงินมาจากแหล่งเงินทุนจากที่ต่าง ๆ มากมาย เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารกรุงไทย ธนาคารทหารไทย ธนาคารออมสิน หรือไม่ก็เอาที่ไรนา หรืออสังหาริมทรัพย์อื่นไปไปจำนอง จำนำกับสถาบันการเงินกู้ยืมนอกระบบเพื่อนำมาลงทุนทางการเกษตร เมื่อผลผลิตตกต่ำจึงทำให้ไม่มีเงินไปใช้หนี้ เกิดหนี้สินล้นพ้นตัวมากมาย เกษตรกรเกิดความเครียดกับปัญหาดังกล่าว บางคนถึงกับฆ่าตัวตาย ก่อ

อาชญากรรมลักขโมยของกันละกันก็มี ปัญหาภัยแล้งดังกล่าวเป็นสาเหตุของกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ จึงมีผลกระทบมากมาย เศรษฐกิจภาคครัวเรือนตกต่ำ ประชาชนติดหนี้สิน พืชไร่ สวนของเกษตรกรแห้งตาย เช่นลำไย หอมแดง กระเทียม กะหล่ำปลี รวมถึงพืชอื่น ๆ ก็ได้รับความเสียหาย ส่วนปัญหาในช่วงฤดูฝนก็เกิดปัญหา ในช่วงฤดูฝน(น้ำหลาก) เกิดปัญหาน้ำท่วมไร่นา สวน และบ้านเรือนประชาชนเกือบทุก ๆ ปี ซึ่งได้รับความเสียหายไม่น้อยเมื่อท่วมไร่นาพืชผลทางการเกษตรก็เสียหาย เช่น ข้าว หอมแดง กระเทียม กะหล่ำปลี น้ำที่ท่วมขังนาน ๆ นั้นก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น และอาจเป็นสาเหตุติดเชื้อโรคทางน้ำตามมา การสัญจรไม่สะดวก ดังกล่าวมาแล้วถือเป็นปัญหาหลักของเกษตรกร จากการสัมภาษณ์ปัญหาของเกษตรกรที่มีปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ แบ่งเป็น ๓ ระดับ กล่าวคือ

๑.ปัญหาระดับต้นน้ำ ปัญหาระดับต้นน้ำนั้นมีหลายประการที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดภัยแล้งตามมาส่งผลกระทบต่อเกษตร ทั้งระดับ กลางน้ำ ปลายน้ำ ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำในการเกษตรกรรม รวมถึงการอุปโภค บริโภค สร้างปัญหาด้านภัยแล้งกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ด้านตามมา ปัญหาระดับต้นน้ำที่ก่อให้เกิดความแห้งแล้งได้แก่

๑.๑ มีการตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำของประชาชนในพื้นที่ เช่น การทำไร่เลื่อนลอยของประชาชนในพื้นที่ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เกิดการแผ้วถางป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำ เช่น ปลูกข้าวโพดบนดอย ปลูกมันอูลู มันสำปะหลัง ปลูกลำไย และพืชอื่น ๆ จึงเกิดการถางป่าเกิดขึ้น

๑.๒ การตัดไม้ต้นใหญ่ ๆ เพื่อนำมาสร้างเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ หรือนำมาสร้างเป็นเฟอร์นิเจอร์ หรือตัดมาขายให้กับพ่อค้าที่ทำการกิจการค้าไม้แปรรูป ตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านขายก็เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ประชาชนในตำบลป่าพลูได้ทำเป็นอาชีพกันมาช้านาน ในการตัดไม้มาทำรายได้ให้กับครอบครัวซึ่งต้นไม้เหล่านั้นกว่าจะโตขึ้นมาก็ใช้เวลาช้านาน

๑.๓ ปัญหาต่อมาประชาชนในเขตต้นน้ำไม่มีการปลูกป่าเพื่อทดแทนที่ตัดไปจึงเป็นต้นเหตุให้ผืนป่าต้นน้ำแห้งแล้งผืนดินไม่อุ้มน้ำ

๑.๔ ประชาชนในพื้นที่ขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า และการอนุรักษ์น้ำอย่างยั่งยืน ซึ่งการขาดความรู้ว่าหากมีการตัดไม้ทำลายป่า หรือ การทำการเกษตรในเขตต้นน้ำลำธารนั้นจะทำให้เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำแห้งไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรมได้

๑.๕ ประชาชนในพื้นที่ขาดจิตสำนึกในการรักษารักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่นขาดแนวคิดในด้านการอนุรักษ์ปกป้องผืนป่า และแม่น้ำลำธารอย่างจริงจัง สภาพปัญหาจึงเกิดขึ้นในระดับต้นน้ำมานาน สำหรับสภาพปัญหาดังกล่าวนี้นี้ส่งผลกระทบทำให้เกิดขึ้นตามมาหลายด้าน เช่น ต้นน้ำลำธารของน้ำลี้เหือดแห้ง

๑.๖ มีนายทุนตั้งโรงงานโมหินในการจำหน่าย มีการระเบิดหินอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และ มีการตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อทำการเจาะหิน ระเบิดหินในการเคลียพื้นที่ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการทำลายแหล่งต้นน้ำ

๒. ปัญหาระดับกลางน้ำ ปัญหาระดับกลางน้ำนั้นมีผลกระทบอย่างมากต่อการใช้น้ำเพื่ออุปโภค การเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลกระทบเกิดขึ้นโดยตรงต่อกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลีเพราะต่อเนื่องมาจากปัญหาทางต้นน้ำด้วย พอถึงกลางน้ำก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาคือ น้ำใช้เพื่อการเกษตรนั้นไม่เพียงพอ เมื่อน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ทำให้เกิดความเสียหายต่อพืชสวน ไร่ นา ไม่เป็นไปตามความคาดหวังทางด้านผลิตทางการเกษตร ผลผลิตออกมาน้อย ราคาตกต่ำ เป็นเหตุให้เกษตรกรกระตือรือร้น ปัญหาระดับกลางน้ำเกิดจากการขาดการบริหารจัดการน้ำที่ดี ปัญหาอาจกล่าวได้ดังนี้

๒.๑ การสร้างฝายชะลอน้ำนั้นมันน้อยไป(ฝายแม้ว)ในระหว่างทำน้ำ ณ จุด ต่าง ๆ เนื่องด้วยแม่น้ำลีที่ไหลผ่านอำเภอบ้านโฮ่ง ก็เป็นแหล่งสถานที่ไร่นาประชาชนกว้างขวางระยะทางทำน้ำมีเกือบ ๓๐ กิโลเมตร แต่ฝายชะลอน้ำนั้นมีเพียงไม่กี่แห่งทำให้ที่กักเก็บน้ำไม่เพียงพอ

๒.๒ ไม่มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ไว้กักเก็บน้ำเนื่องจากสาเหตุที่ชาวบ้านที่อยู่ต้นน้ำไม่ยอมให้มีการสร้างเขื่อนเพราะบริเวณที่จะสร้างเขื่อนนั้นเป็นที่ไร่นา สวน ของประชาชนเกษตรกรมีการปลูกพืชตามบริเวณใกล้ริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นพื้นที่ หรือเป็นไร่ สวน นา ของประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนมากบางคนก็ทำเหมืองจากทำน้ำเข้าไร่ สวน นา ของตนเองทำให้น้ำที่จะไหลไปตามลำคลองก็น้อยลง ปัญหาการสูบน้ำจากแม่น้ำเข้าที่ไร่นา สวนของตนเองก็เป็นเหตุให้น้ำไหลไปตามทำน้ำก็น้อยลงอีก เครื่องช่วยดูแลน้ำของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังมีไม่มาก ประชาชนยังขาดความรู้ด้านการรักษาแหล่งน้ำลำธาร ขาดงบประมาณจากภาครัฐเข้าช่วยเหลือหรือไม่เพียงพอ

๒.๓ ประชาชนกลุ่มเกษตรกรขาดการรวมตัวในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เช่น น่าจะมีการขุดสระสาธารณะขนาดใหญ่ ขุดบ่อน้ำ หรือสร้างแท้งค์น้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงหน้าแล้ง ไว้ใช้เพื่ออุปโภคบริโภค และการเกษตร

๒.๔ ปัญหาอันเกิดจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนในด้านการแก้ปัญหาเพื่อการเกษตร เนื่องด้วยพื้นที่ทางการเกษตรมีมากมาย ก่อให้เกิดปัญหาด้านการสนับสนุน ให้กับเกษตรกรกล่าวคือการดูแลไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง

๓.ปัญหาระดับปลายน้ำ ปัญหาระดับปลายน้ำเป็นปัญหาของผู้ใช้น้ำที่อยู่ระดับปลายน้ำ หมายถึงผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้น้ำก็จะประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

๓.๑ น้ำเน่าเสียอันเกิดจาก สาเหตุที่ขยะเปียก หรือของเน่าเสียลงสู่แม่น้ำ ก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียมีกลิ่นเหม็นสร้างความเดือดร้อนกับประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้แหล่งน้ำ

๓.๒ ทิ้งไปไม่ เปลือกกล้วยอบแห้ง หรือเศษของเหลือใช้จากการเกษตรลงสู่แม่น้ำ

รวมถึงเศษพลาสติกที่ไม่ย่อยสลาย ได้แก่ขวดพลาสติก ถุงพลาสติก ลงสู่แม่น้ำ ก่อให้เกิดน้ำสกปรก ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ปลายน้ำ

๓.๓ หน่วยงานทางภาครัฐ และเอกชนให้ความสนใจในการให้ความรู้ไปยังปัญหาปลายน้ำต้องแก้ปัญหาโดยต้องให้ความร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่ายถึงจะแก้ปัญหาได้

๕.๑.๓ แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ “ระดับต้นน้ำ” “ระดับกลางน้ำ” และ “ระดับปลายน้ำ” ของเกษตรกรรมกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

แนวทางในการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การจัดอัตรากำลัง (Staffing)
- การอำนวยความสะดวก (Directing)
- การประสานงาน (Coordination)
- การรายงาน (Reporting)
- การงบประมาณ (Budgeting)

๑. การวางแผน (Planning)

การบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้จำเป็นต้องมีการวางแผนในระยะยาว มีการปฏิบัติตามแผน ที่วางไว้ หรือปฏิบัติตามแผนกลยุทธ์ทางภาครัฐ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ต้องร่วมกันทำประชาคมกลุ่มเกษตรกรเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อวางแผนการด้านการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องบรรจุแผนการปฏิบัติด้านการบริหารจัดการน้ำดังกล่าวไว้ในแผนงบประมาณ มีปฏิบัติตามแผนอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินติดตามแผนงานอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี แผนที่วางไว้จึงจะเกิดผลในด้านการบริหารจัดการน้ำ ดังนั้นการวางแผนในการบริหารจัดการน้ำนั้นมีความสำคัญยิ่ง ระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการวางแผนแก้ไขปัญหาในระยะยาว

๒. การจัดองค์การ (Organizing)

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลป่าพลูคำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำโดยมีการจะมีการวางแผนแนวทางในการแก้ปัญหาร่วมกับองค์กรกลุ่มเกษตรกร แม้จะไม่สามารถแก้ไขได้ทั้งหมดก็ตามแต่ในปีที่ผ่านมา ๆ มานี้ก็จะมีการหาแนวทางร่วมกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อศึกษาปัญหาและหาทางช่วยแก้ปัญหาอยู่เสมอ ซึ่งได้รับความร่วมมือ หรือสนองตอบจากเกษตรกรด้วยดีเสมอมา ทั้งทางองค์กรไม่ได้มีเจตนาที่จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเกษตรกร

๓. การจัดอัตรากำลัง (Staffing)

การวางแผนจัดอัตรากำลังคน เป็นกระบวนการในการคาดการณ์ความต้องการและตอบสนองความต้องการด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์กรมีอัตรากำลังคนตามจำนวน คุณสมบัติ และในเวลาที่ต้องการ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ขององค์กรที่กำหนดไว้ องค์การบริหารตำบลป่าพลูได้มีการศึกษาปัญหาแก่เกษตรกร และทราบถึงปัญหาดังกล่าวมีการจัดอัตรากำลังคนในองค์กรช่วยเหลือประชาชนเกษตรกรในยามประสบปัญหา

เช่น ประสบภัยน้ำท่วม ก็จะส่งคนในองค์กรช่วยเหลือประชาชน เช่น แจกสิ่งของ หรือชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากอุทกภัย เป็นต้น หรือจัดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้ในด้านการจัดการปัญหาด้านการเกษตร เช่น การปลูกพืชผลทางการเกษตร วิธีการปลูกพืชเกษตร ให้ความรู้ด้านยาฆ่าแมลงปุ๋ยบำรุงพืช เป็นต้น

๔. การอำนวยความสะดวก (Directing)

หมายถึง การจัดการของผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งแนบ บุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับเกษตรอำเภอมีหน้าที่ในด้านการให้ให้ความรู้ จัดคัดบุคลากรให้มีความรู้แก่เกษตรกร ซึ่งจะมีการจัดให้มีการอบรมสัมมนา ประชุมกลุ่มเกษตรกรตามองค์กรต่าง ๆ ที่จัดขึ้นมีการติดตามประเมินผลความรู้ที่กลุ่มเกษตรกรได้รับ ในการนำไปปฏิบัติได้ผลมากน้อยอย่างไรทางเกษตรอำเภอก็จะติดตามประเมินผล

๕. Coordination (การประสานงาน)

องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มเกษตรกรควร มีภาคีเครือข่ายเพื่อประสานงานในการบริหารจัดการน้ำทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ก็ไม่ต่อเนื่องทุกๆ ปี ซึ่งปัจจุบันก็มีองค์กรหน่วยงาน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา เกษตรอำเภอ และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อประสานงานในการบริหารจัดการน้ำ แก้ปัญหาร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนร่วมกัน

๖. การรายงาน (Reporting)

หมายถึงการรายงานผลการดำเนินงานเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับผลการดำเนินงานของตนเอง หรือขององค์กรให้ผู้อื่นเข้าใจ วิธีการรายงาน การรายงานด้วยวาจา เป็นการเสนอผลการดำเนินงานโดยการ พูด บรรยาย การรายงานด้วยเอกสาร เป็นการเสนอผลการดำเนินงานโดยการเขียนเป็นเอกสารรายงาน การรายงานด้วยสื่อเทคโนโลยี เป็นการใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบการเสนอผลการดำเนินงานการรายงานที่มีความน่าเชื่อถือและนิยมใช้กันอย่างหลากหลายในสถานการณ์ต่าง ๆ สำหรับการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลปาพูนนั้นหลังจากปฏิบัติตามนโยบายด้านบริหารจัดการน้ำกับกลุ่มเกษตรกรลุ่มน้ำลี้้นั้น ก็ติดตามประเมินผล รายงานให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ ที่ได้ปฏิบัติไปตามนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือมีข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ หรือด้านการเกษตรกรรมก็จะมีการแจ้งประชาสัมพันธ์ให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ

๗. การงบประมาณ (Budgeting)

พูดถึงการจัดทำงบประมาณประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการนำไปบริหารจัดการแก้ปัญหาเพื่อการเกษตรกรรมแล้วนั้นได้มีการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับแผนธุรกิจวิสัยทัศน์ และเป้าหมายขององค์กรส่วนท้องถิ่นอย่างไร และการจัดทำงบประมาณ หรือการประมาณการทางการเงินอะไรก็ตาม ต้องคิดเป็นระบบ รอบครอบ มีเหตุผล (มีที่มาที่ไปของสมมติฐาน) และต้องคิดแบบเบ็ดเสร็จ คือไม่ใช่ว่าจะคิด ต้องมองรอบข้างด้วยว่างบประมาณที่ตั้งไว้จะกระทบกับแผนไหนบ้าง มีความเป็นไปได้หรือไม่ สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลปาพูนนั้น

ก็มีงบประมาณในด้านการเกษตรซึ่งอาจจะไม่มากมายอะไรเนื่องด้วยสภาพปัญหาการดูแลไม่ทั่วถึง ส่วนมากงบประมาณจากทางรัฐบาลก็จะเป็นการสร้างเขื่อนในด้านการบริหารจัดการน้ำให้กับประชาชนเกษตรกร

๕.๑.๔ ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ

จากสภาพปัญหาของเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ดังกล่าวมาแล้วนั้น คณะผู้วิจัยจึงทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางในการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาสำหรับการเกษตร ของกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้จึงได้เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ ในระดับ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ไว้ดังนี้

๕.๑.๔.๑ แนวทางการบริหารจัดการระดับต้นน้ำ เกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำ เพราะต้นน้ำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการบริหารจัดการตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน ถือเป็นการรักษาต้นน้ำลำธารอีกแนวทางหนึ่ง การบวชป่า ๒.การปลูกป่า ๓. การเลี้ยงผึ้งน้ำ หรือฝัดน้ำ ๔.ประเพณีแห่ช้างเผือก

๑. การบวชป่า หรือบวชต้นไม้ จะเริ่มตั้งแต่การสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าน้ำจะถูกลักลอบตัดซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญาไม้ จากนั้นชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสังเวจ้ป่าเจ้าเขา เครื่องสังเวจ้จะประกอบด้วย ข้าวเหนียวสุก ๑ ปั้น กล้วยสุก ๑ ลูก หมากคำ พลุใบ ผ้าเหลืองตามจำนวนต้นไม้ ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ น้ำขมิ้น ส้มป่อย

จากนั้นก็สร้างศาลเพียงตาสำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาคอยปกป้องรักษาต้นไม้ แล้วทำพิธีไหว้พระแม่ธรณี ใช้หมากพลุตามธรรมเนียมทางเหนือ สำหรับการบวชต้นไม้ จะมีผ้าเหลือง (สุดแล้วแต่ว่าจะบวชต้นไม้กี่ต้น) ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์และส้มป่อยจากนั้นโยงด้ายสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ในบริเวณป่า แล้วโยงมายังสถานที่ทำพิธี ซึ่งจะมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานมีพระสงฆ์และอาจารย์ (หมอเวทมนตร์) ทำพิธีเชิญเทวดาอารักษ์ ฝิป่า ฝิเขา ทำพิธีเช่นสังเวจ้เทพารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ ดูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่าขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของหมอเวทมนตร์ที่จะนำมากล่าวเมื่อเสร็จพิธีเช่นสังเวจ้แล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระรัตนตรัย สมาทานศีลอาราธนาพระปริตรพระสงฆ์เจิมต้นไม้เสร็จแล้วพระสงฆ์ จะห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรมน้ำพระพุทธรูปตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี

๒. การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรรควิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิถีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนา

ชาวเขาในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง สำหรับเกษตรกรตำบลป่าพลูได้มีการปลูกป่าทุก ๆ ปีโดยมีหน่วยงานหลายภาคส่วนมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไป เป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติอันเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธาร

๓. การเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกประการหนึ่งของชาวภาคเหนือโดยมีความเชื่อว่าแม่น้ำลำธารนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องรักษาอยู่ พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำก็จะมีการนำเครื่องเซ่นไหว้ เช่นหัวหมู ไก่ต้ม เหล้า และดอกไม้ธูปเทียนและอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบ ซึ่งชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าผีขุนน้ำจะช่วยปกป้องรักษาป่า รักษาป่า เมื่อถึงเวลาชาวบ้านก็จะทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแสดงออกถึงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาต้นน้ำลำธาร

๔. ประเพณีหรือพิธีแห่ช้างเผือก นับได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่กระตุ้นเตือนจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ลี้ขึ้น ดังนั้นประเพณีแห่ช้างเผือกจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการอนุรักษ์ลุ่มน้ำลี้ซึ่งเป็นเครือข่าย หลายอำเภอซึ่งพิธีกรรมแห่นั้น ก็จะเริ่มแห่ชบวนจากอำเภอเวียงหนองล่อง มาสู่อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอลี้แล้วเข้าสู่ต้นน้ำคืออำเภอทุ่งหัวช้างซึ่งประเพณีดังกล่าวจะเริ่มมาราวประมาณ ๔๐-๕๐ ปีที่ผ่านมา

๕.๑.๔.๒ แนวทางการบริหารจัดการระดับกลางน้ำ ของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ การบริหารระดับกลางน้ำ ก็จะมีการปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรรณรงค์ช่วยกันรักษาแม่น้ำลำธาร ให้มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำไม่เพียงพอ โดยมีการขุดบ่อบาดาลร่วมกันใช้ หลายๆครอบครัว รวมถึงได้รับงบประมาณทางภาครัฐมีการสร้างฝายกั้นน้ำขึ้นในบ้านเกาะทุ่งมานเพื่อแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอ นอกจากนั้นยังมีการสร้างฝายแม้วกั้นน้ำไว้บนดอยเพื่อกันน้ำไว้ในช่วงฤดูแล้ง อีกทางหนึ่ง การแก้ไขปัญหาที่ร่วมในช่วงฤดูฝนได้มีการขุดรอกน้ำให้ลึกและกว้าง และกำจัดสิ่งกีดขวางทางน้ำเพื่อให้น้ำไหลผ่านได้สะดวกเป็นการแก้ไขปัญหาที่ร่วมให้กับประชาชนได้อีกระดับหนึ่ง

๕.๑.๔.๓ แนวทางการบริหารจัดการระดับปลายน้ำ สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาระดับปลายน้ำนั้น ได้มีหน่วยงานทางภาครัฐมาให้องค์ความรู้ ด้านการบริหารจัดการน้ำ เช่น เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีการบรรยาย ประชาสัมพันธ์ แจกแผ่นพับ ได้มีการเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมรับฟัง และช่วยกันแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางในการช่วยกันแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ได้ทราบถึงปัญหาต่างที่เกิดขึ้น และได้หาทางแก้ไขปัญหา เช่น น้ำเน่าเสีย สาเหตุเกิดจากการทิ้งน้ำเสีย การทิ้งขยะ ถูพลาสติก ยาฆ่าแมลง และสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงสู่แม่น้ำก่อให้เกิดปัญหาต่อผู้อุปโภค บริโภคตลอดถึงสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรเอง การให้คำแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐทำให้ประชาชนซึ่งเป็นเกษตรกรได้นำความรู้ไปปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี และจะทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนสืบไป

๕.๒ อภิปรายผล

จากสภาพบริบททั่วไปของประชาชนตำบลป่าพลูมีสภาพที่สามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับน้ำของเกษตรกรได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจกัน ประชาชนมีอาชีพทางการเกษตรอยู่แล้ว มีความตั้งใจในการมีส่วนร่วมช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว รับฟังหรือให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหา อีกอย่างหนึ่งตำบลป่าพลูนั้นมีแหล่งต้นน้ำลำห้วยหลายสายที่ไหลลงมารวมกันกับแม่น้ำลี้ที่เป็นแม่น้ำสายหลักอยู่แล้ว ดังกล่าวมาแล้วว่าเกษตรกรตำบลป่าพลูนั้นมีผลผลิตทางการเกษตรมากมาย เช่น กระเทียม หอมแดง ลำไย เป็นต้น เพราะตำบลป่าพลูมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก แต่ปัญหาด้านน้ำนั้นย่อมมีผลกระทบต่อเกษตรกรเกือบทุกที่ที่ต้องแก้ไขปัญหาให้หมดไปเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งชาวเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ก็พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง เช่น ขุดบ่อน้ำบาดาลใช้ร่วมกัน สร้างฝายกั้นน้ำ เป็นต้นซึ่งก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อติศวรร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ ประคองศรี(๒๕๕๓)^๑ ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตร ในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ. เมือง จ.ขอนแก่น พบว่า ปัจจัยการจัดการเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพ โดย อบต. ให้การสนับสนุน กระตุ้นให้บุคคลทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมในการจัดการด้วยความยุติธรรม การมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของผู้ใช้น้ำ ในการบำรุงรักษา บูรณะซ่อมแซมระบบชลประทาน ให้สามารถใช้งานได้ดีอยู่เสมอ มีการใช้น้ำ อย่างประหยัด สภาพสังคมในชนบทเป็นแบบเครือญาติ จึงไม่มีความขัดแย้งในการใช้น้ำ สร้างความเข้มแข็ง ด้านการจัดการ ให้กับหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้ใช้น้ำให้การยอมรับ และปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ ในการจัดการน้ำ ระบบส่งน้ำ และกระจายน้ำ ระบบสูบน้ำ รวมถึงระบบนิเวศ ของพื้นที่ชลประทาน กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความยั่งยืนถาวร มีเอกภาพ และมีความเป็นอิสระในการ ตัดสินใจ การผลิตพืชให้ผลผลิตสูง

๕.๒.๑ แนวทางการบริหารจัดการ”ระดับต้นน้ำ”

ต้นน้ำถือว่าเป็นสำคัญยิ่งเพราะเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธาร น้ำจะอุดมสมบูรณ์ได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของต้นน้ำที่มีระบบสมดุลทางนิเวศวิทยา คือต้องมีความชุ่มชื้น มีความอุดมสมบูรณ์มีป่าไม้อย่างหนาแน่นสามารถดูดซับน้ำไว้ได้ มีน้ำเพียงพอไม่แห้งแล้งในยามฤดูแล้ง มีน้ำไหลตามปกติให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ สำหรับการบริหารจัดการน้ำระดับต้นน้ำของเกษตรกรตำบลป่าพลูพบว่ามีการบริหารจัดการอยู่หลากหลายแนวทาง ได้แก่ การปลูกป่าชดเชย ซึ่งทำทุกปีในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานทางภาครัฐร่วมมือกันรณรงค์ปลูกป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้งของป่าต้นน้ำ ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐต่างร่วมมือ ร่วมใจกันอย่างเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับ **สรรพสิทธิ์ เยาวสกุลมาศ** ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนาป่าชุมชนบ้านใหม่พัฒนาตำบลดอนไผ่

^๑อติศวรร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ ประคองศรี, ศึกษาเรื่อง” สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตร ในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น”, พศ. ๒๕๕๓

อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่าผู้ให้ ข้อมูลที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชายอายุเฉลี่ย ๕๗มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย ๔ คน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ย ๕๖ ปีมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรและอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป มีรายได้จากการประกอบอาชีพในครัวเรือนเฉลี่ย ๔๒,๖๗๔.๙๑ บาท/ปีไม่มีรายได้จากป่าชุมชนไม่มีตำแหน่งหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนเคยได้รับข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับป่าชุมชนได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนในด้านการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเป็นอาหารแต่ไม่เคยติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชนมีความต้องการหน่วยงานราชการ สนับสนุนการดำเนินงานในการพัฒนาป่าชุมชนระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนในด้านการ ตัดสินใจด้านการ ดำเนินการด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผลมีส่วนร่วมในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในแต่ละด้านดังนี้ด้านการตัดสินใจในการพัฒนาป่าชุมชนได้แก่เพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนอาชีพหลักการได้รับข้อมูลข่าวสารความต้องการหน่วยงานราชการ สนับสนุนและทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาป่าชุมชนส่วนด้านการดำเนินการในการ พัฒนา ป่าชุมชนได้แก่เพศจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอาชีพหลักการได้รับข้อมูลข่าวสารและความ ต้องการ หน่วยงานราชการสนับสนุนส่วนด้านการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาป่าชุมชนได้แก่ ระดับ การศึกษาจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและการได้รับข้อมูลข่าวสารส่วนด้านการประเมินผล การพัฒนา ป่าชุมชนได้แก่เพศจำนวนสมาชิกในครัวเรือนการได้รับข้อมูลข่าวสารและความต้องการ หน่วยงาน ราชการสนับสนุน และสอดคล้องกับ เพชรอำไพ มงคลจิระเดช และคณะ ศึกษา กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชนเขื่อน ศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ไทยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและปัญหา อุปสรรคตลอดจนแนวทางการแก้ไขใน กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟู อนุรักษ์ป่า ต้นน้ำลำธารและป่าชุมชน เขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ วิธีการวิจัยปรากฏการณ์วิทยา เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารเขื่อนศรีนครินทร์ และพนักงานแผนก ประชาสัมพันธ์และชุมชนสัมพันธ์เขื่อนศรีนครินทร์จำนวน ๓ คน และผู้แทนจากชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ เขื่อนศรีนครินทร์ จำนวน ๕ คนผลการวิจัยพบว่า กฟผ. ได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของ การ ดำเนินการตามแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม ๒) การให้ความรู้แก่ชุมชน ๓) การวางแผน ๔) การดำเนินงานตามแผน ๕) การติดตามประเมินผล ปัญหาอุปสรรคใน กระบวนการ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ทัศนคติในการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนขาด ความตระหนักใน ประโยชน์ของโครงการ ทัศนคติและรูปแบบการบริหารงานชุมชนสัมพันธ์และ ความรับผิดชอบต่อ สังคมของ กฟผ. และการเลือกโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของ ชุมชนของ กฟผ.แนวทางการ แก้ไขคือ การหาแนวร่วมที่มีอิทธิพลกับชุมชน การนา บุคคลภายนอกมาให้ความรู้และจัดเวทีเสวนา ร่วมกับชุมชน การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุก

ขั้นตอนของแผนงาน และการลงพื้นที่ด้วยจิตอาสา เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ...นอกจากนั้นยังมีการบริหารจัดการน้ำโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วย ได้แก่ การบวชป่า หรือ บวชต้นไม้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของภาคเหนือ และกระทำกันมาช้านานเป็นการรักษาป่าต้นน้ำลำธารอีกอย่างหนึ่ง ต้นไม้ที่ได้รับการบวชแล้ว มีผ้าเหลืองมัดไว้ก็จะไม่มีใครกล้ามาตัด เมื่อไม่มีการตัดไม้ดังกล่าวป่าไม้ก็อุดมสมบูรณ์ดูดซับน้ำไว้ได้จึงเป็นการรักษาผืนป่าต้นน้ำได้อีกแนวทางหนึ่ง นอกจากนี้ก็ยังมีการรักษาป่าแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีต้นน้ำ บางที่บางแห่งก็เรียกผีผาย เหตุผลชาวบ้านมีความเชื่อว่าแม่น้ำลำธารนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษาอยู่จำทำให้ป่า หรือแม่น้ำอุดมสมบูรณ์ได้ ดังนั้นเมื่อถึงเวลาที่จะมาทำพิธีทำบุญเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อแม่น้ำลำธารและผู้รักษาป่า และรักษาขุนน้ำนั้น นับว่ามีความสำคัญสอดคล้องกับ **วิศห์ เศรษฐกร**. การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน (Adaptation of Community Ritual and Belief in Community Forest Management). ในส่วนของการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านตลาดขี้เหล็ก พบว่า ชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กได้นำเอาพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนกลับมาใช้ใหม่ ผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่เคยปฏิบัติมาแต่สมัยดั้งเดิม มาปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ก) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในด้านความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่ได้มีการนำความรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนมาจัดนิทรรศการให้คนในชุมชนได้ศึกษา ข) ด้านรูปแบบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนด้านอุปกรณ์ หรือสถานที่ที่ใช้ในพิธีกรรม รวมถึงการสร้างบรรยากาศในพิธีกรรมให้น่าสนใจขึ้น ค) การจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชน เช่น กรรมการป่าชุมชน แกนนำชุมชน ผู้นำอาวุโสที่มีส่วนในการเรียนรู้ และคิดค้นการจัดพิธีกรรมให้เกิดขึ้น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการสนับสนุนขององค์กรภายนอก เช่น ศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ ๑ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น ง) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตลาดขี้เหล็ก พบว่า มีบทบาท หน้าที่ในการเป็นความรู้สมัยใหม่ในการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชน ในการจัดการป่าชุมชน รวมถึงการดึงความสนใจคนในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่ทำให้คนในชุมชนไม่ได้ทำงานในภาคการเกษตร แต่ไปทำงานนอกหมู่บ้าน จึงทำให้คนในชุมชนห่างไกลจากการดูแลรักษาป่าชุมชน พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นจึงเป็นการรวมความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการปรับพิธีกรรมใหม่ให้มีความน่าสนใจ พร้อมทั้งปลูกฝังการจัดการป่าชุมชนพร้อมกันไปด้วย การปรับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับเจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลภายนอก นำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนได้เป็นอย่างดี

๕.๒.๒ แนวทางการบริหารจัดการ “ระดับกลางน้ำ”

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการน้ำระดับกลางน้ำ ของเครือข่ายเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกร และองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แนวทางการบริหารระดับกลางน้ำได้แนวทางได้แก่ ๑. การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาน้ำระดับกลางน้ำ เกษตรกรกลุ่มน้ำนั้นมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สำหรับกลางน้ำนั้นได้มีการรณรงค์ให้มีการช่วยกันดูแล กลางน้ำนั้น ประชาชนได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ทั้งอุปโภคและบริโภค ด้านการเกษตรอย่างทั่วถึง ประชากรหลายครัวเรือนมีการ การสร้างฝายแม้ว การสร้างฝายชะลอน้ำ ขุดบ่อน้ำ ขุดบ่อบาดาล บริเวณสวนไร่นา ของตนเอง บางทีก็มีการทำด้วยกันออกค่าใช้จ่ายร่วมกัน เพื่อความประหยัดค่าใช้จ่าย นับได้ว่าเป็นแนวทางของการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำร่วมกันอีกแนวทางหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับ **นิศาชลทองขาว**^๒ ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไข ปัญหาความ ชัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำและบทบาท การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำจากกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยชาวบ้าน ในพื้นที่กลุ่มน้ำแม่ตาช้างตอนกลางที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านปง จำนวน ๓๖๗ คน และผู้นำชุมชน จำนวน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๒๐ คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถามความคิดเห็น ถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาความขัดแย้ง การเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ความ ชัดแย้ง เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำใน ๒ ลักษณะ คือ ๑. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๐๒ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิจัยทางสังคมศาสตร์SPSS ใช้ สถิติการแจกแจงความถี่ค่าร้อยละ และใช้ค่า Chi - square หาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรเพื่อ ทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า ๑. การเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม มีส่วนสำคัญที่เป็นสาเหตุ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในการแย่งชิงน้ำโดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นนายทุนที่กักเก็บ น้ำใช้เฉพาะกิจการของตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำ แม่ ตาช้าง จัดเป็นปัญหาทางด้านสังคมและเป็นปัญหาสาธารณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นส่วนใหญ่ เสีย ประโยชน์จากกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกรุกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทำให้การเอื้อเพื่อ แบ่งปันมีน้อยลง ๒. การรวมตัวกันของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการจัดการจัดสรรทรัพยากรน้ำมีสาเหตุ หลายประการ คือ ปัญหาการเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม ปัญหาขาดแคลน น้ำในการ อุปโภคบริโภค ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการรुक ล้ำล่าน้ำสาธารณะ ซึ่งสิ่ง เหล่านี้เป็น ปัจจัยสำคัญ ที่ผลักดันให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและรวมตัวกัน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังไม่มีบทบาทเท่าที่ควร และไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร น้ำถ้าจะมีก็เพียงเข้าร่วมประชุมในหมู่บ้าน หรือร่วมแสดง

^๒ นิศาชล ทองขาว,การมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัด เชียงใหม่

ความคิดเห็นในเวทีอื่นๆ เท่านั้น ๒. การปลูกจิตสำนึกในการดูแลรักษา น้ำ แม่น้ำให้คุณค่า มากมายหลายด้านดังนั้นการดูแลรักษา น้ำ ต้องมีการปลูกจิตสำนึกให้ช่วยกันหลายๆ ฝ่ายเพื่อรักษา ผลประโยชน์ในการใช้สอยน้ำร่วมกัน ในตำบลป่าพลูได้มีการปลูกฝังจิตสำนึกประชากรให้ช่วยกัน เห็นคุณค่าของน้ำ โดยลำดับมาจากต้นน้ำ เช่น ช่วยกันรักษาต้นน้ำ เช่น บวชป่า ปลูกป่า สร้าง ฝ่ายชะลอน้ำหรือแม้ว ร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นต้นมาตามลำดับ พอถึงกลางน้ำผู้นำชุมชนก็ จะช่วยกันรณรงค์ ปกป้องรักษาหรือช่วยกันรักษาไม่ให้เน่าเสีย โดยการประกาศ ประชาสัมพันธ์ คน ในชุมชน ให้เห็นคุณค่าของน้ำ มีองค์กรหลาย ๆ หน่วยงานก็มาให้องค์ความรู้ต่อเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ หน่วยงานทางภาครัฐในพื้นที่มีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรได้ เป็นอย่างมาก ในตำบลป่าพลูทางองค์กรส่วนท้องถิ่นก็ได้สร้างฝายกั้นน้ำให้กับเกษตรกรได้ใช้น้ำได้ ว่าหน่วยงานภาครัฐก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือเกษตรกรแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำ ซึ่งก็ สอดคล้องกับ **ประธานต์ พฤษชาชาติ** ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการน้ำของโครงการ ชลประทาน ขนาดกลาง ในเขตจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโหก สรุปลงได้ว่า แนวทาง การพัฒนาแหล่งน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ของอ่างเก็บน้ำคลองระโหก มีศักยภาพในการ พัฒนา พื้นที่เพาะปลูก ให้เพิ่มมากขึ้นได้ ด้วยการกำหนดแผนการจัดสรรน้ำ และตารางการส่งน้ำ ๓๙ ให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งพัฒนาระบบการส่งน้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการส่งน้ำอีกทั้ง การ นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ WUSMO Version ๔.๖ ที่ได้รับการปรับแก้ (Calibrated) ไปใช้ ในการ ระบายน้ำ และพิจารณาการปลูกพืช เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะการตลาดในปัจจุบันซึ่งจะเป็นการ ส่งเสริมการเพาะปลูกพืชที่มีราคา และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร เพื่อประโยชน์ที่เกิดขึ้น แก่ประเทศโดยรวมในอนาคตต่อไป^๓

๕.๒.๓ แนวทางการบริหารจัดการ “ระดับปลายน้ำ” การให้องค์ความรู้ขององค์กร ภาครัฐ สำหรับการบริหารด้านปลายน้ำนั้นการให้องค์ความรู้แก่เกษตรกร หรือผู้ใช้น้ำก็จะมี การ รณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทำลายแม่น้ำลำคลอง ช่วยกันปกป้องรักษา อันจะก่อให้เกิดผลเสียรักษา น้ำ เช่น ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ไม่ทิ้งน้ำเน่าเสีย และสารพิษต่างๆลงสู่แม่น้ำ มีเครือข่ายช่วยกันดูแลรักษา น้ำไม่ให้กระทบต่อประชาชนที่ใช้น้ำ เป็นกระบวนการที่รณรงค์ส่งเสริมระดับปลายน้ำ เช่นไม่ทิ้ง ขยะ สิ่งของเน่าเสียลำแม่น้ำอันเป็นแหล่งอุปโภค บริโภคของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เป็นอีกแนวทาง หนึ่งในการรักษาปลายน้ำ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จำ องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นไปให้องค์ความรู้ เช่น การบรรยาย แจกแผ่นพับ ฉายวีโอ ปลูก จิตสำนึกในการรักษา น้ำ รักษา เห็นคุณค่าความสำคัญ นับได้ว่าหน่วยงานภาครัฐมีความสำคัญต่อ การแก้ปัญหา น้ำเพื่อการเกษตรเป็นอย่างมากสอดคล้องกับ **วรนาถ เกติมา**, ศึกษาเรื่องแนว ทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้าย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า หน่วยงานภาครัฐต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำใน พื้นที่ลำห้วยแม่ซ้ายประกอบด้วย ๕ หน่วยงาน ได้แก่ หน่วยงานพัฒนาการเคลื่อนที่ ๓๕ ดำเนินการขุด ลอกแหล่งน้ำ การขุดสระเก็บน้ำขนาดเล็กในไร่นา กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการขุดสระกักเก็บน้ำใน

^๓ ประธานต์ พฤษชาชาติ ศึกษาเรื่อง “การจัดการน้ำของโครงการชลประทาน ขนาดกลาง ใน เขตจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโหก” (๒๕๔๙)

ไร่นา องค์การบริหารส่วนตำบลดงมหาวัน ดำเนินการขุดลอกคู คลอง การสร้างฝายกักเก็บน้ำ ฝายชะลอน้ำ โครงการขุดบ่อ ขุดสระในไร่นาของตนเอง โครงการปรับปรุงคันดินเพื่อป้องกันตลิ่งพัง โครงการรณรงค์ปลูกป่าชุมชน สร้างจิตสำนึกให้คนที่อยู่หรือทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด ดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายชะลอน้ำ การขุดลอกคู คลอง และกรมทรัพยากรน้ำ ให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายเสริมระบบนิเวศ การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมกันบริหารจัดการน้ำในชุมชนและให้ความรู้ในการดูแลรักษาแหล่งน้ำ และสอดคล้องกับ **รฐิตินันท์ หังสะไวศยะ** , ศึกษาเรื่องการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการปรับปรุงในการจัดการน้ำแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) ส่วนการปฏิบัติของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ควรให้มีการปรับปรุงการจัดการน้ำภายในกลุ่มบางส่วนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้นในด้านข้อมูล ด้านการประชุมกลุ่ม ด้านกฎระเบียบภายในกลุ่ม ด้านกิจกรรม ด้านผลผลิต และด้านการส่งน้ำ ๒) ส่วนหน่วยงานชลประทาน ควรให้มีการปรับปรุงเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานในบางส่วนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น ในด้านการปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ ด้านข้อมูลชลประทาน ด้านอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และด้านกิจกรรม^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้การดูแลแก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องด้านการแก้ไขปัญหาต่างๆปี
- ๒) เกษตรอำเภควรให้องค์ความรู้ แก่เกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำทั้ง ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องทุก ๆปี
- ๓) องค์การบริหารส่วนตำบล และเกษตรอำเภอต้องติดตามดูแลปัญหาด้านทรัพยากรน้ำโดยมีนโยบายอย่างชัดเจนในเรื่องการช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) กลุ่มเกษตรกร ควรนำการชี้แนะด้านการให้องค์ความรู้จากหน่วยงานทางภาครัฐ มาปฏิบัติให้มากขึ้น สร้างจิตสำนึก และความเห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำให้มากกว่านี้ และ ควรบริหารจัดการน้ำ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำอย่างต่อเนื่องและให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน
- ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกร เช่น สนับสนุนงบประมาณในการขุดบ่อมากบาดาลแก่เกษตรกรในพื้นที่ ที่น้ำไหลไปไม่ถึงถึงมากกว่านี้

^๔ วรรณถ เกติมา, แนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้าย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ๒๕๕๕

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

(๑)หนังสือ

กรมทรัพยากรน้ำกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๕. **สรุปสถานการณ์ภัยแล้ง (พ.ย.๕๒ -**

เม.ย.๕๓) สืบค้นวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕จาก<http://www.dwr.go.th/>
จิราภรณ์ หะยีปี. ๒๕๕๓. บทบาทของเทศบาลตำบลในการจัดการทรัพยากรน้ำพื้นที่
ทะเลน้อย.

การค้นคว้าอิสระปริญญา มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
 ดิน ปรัชญพฤทธิ. **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘

บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดองค์การ** (พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์
 ราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗). หน้า ๑.

ปราโมทย์ ไม้กลัด.**การจัดการน้ำแบบบูรณาการ และการจัดการน้ำอย่าง**
ยั่งยืน๒๕๕๔

दनัย จำปานิล. **การวางแผนจัดสรรน้ำภายใต้การใช้น้ำร่วม ในพื้นที่โครงการชลประทาน**
ชั้นสูงตร.(๒๕๔๖: ๒๕๒)

วิสิทธิ์ มณี. **ภาวะผู้นำกับการบริหาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:
 มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๗).

นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนา
 เศรษฐกิจและ
 สังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓

นริสา จิตสำนึก. “**การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐ: ความคาดหวังกับการ**
พัฒนาการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
 มหาบัณฑิต. (สาขาการบริหาร การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
 ๒๕๔๓).

ฐิติรัตน์ มีมาก. “**การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาค**
ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย”.ดุษฎีนิพนธ์บริหารธุรกิจ, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
 ๒๕๔๘).

สรายุทธ ช่วยชาติ) ได้ศึกษาเรื่องปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการ งานชลประทาน
 ขององค์การบริหารส่วนตำบล ภายหลังการถ่ายโอนภารกิจงานชลประทาน
 ในเขต อำเภอกำแพงแสน จังหวัดจันทบุรี. พ.ศ.๒๕๔๘

ประสานต์ พุกษาชาติ. ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำของโครงการชลประทาน ขนาดกลาง

ในเขตจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโงก (๒๕๔๙)
 อติศวรร ศรีบุญเมื่อ และประสิทธิ์ประคองศรี. ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการน้ำ ด
 เพื่อการเกษตรในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล
 (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น (๒๕๕๓)
 Ward, Darghouth, Minasyan and Bambarelli (2006) ศึกษาเรื่อง Water Resources
 Management
 Herbert A. Simon. *Administrative Behavior* (New york: Macmillian, ๑๙๔๗), p. ๓.

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย / ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเจาะกประชากร
 ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
 ตำบลป่าพลู กลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่เขตตำบลป่าพลู และเกษตรกรอำเภอบ้านโอง จำนวน
 ทั้งหมด ๒๕ คน ดังนี้

๑. นายสุชน ปิ่นแก้ว หัวหน้าเกษตรกรอำเภอบ้านโอง
๒. นายมีแก้ว นุฬาเสถา นายองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๓. นายสะอาด เกตุวงศ์ รองนายองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๔. นายจรศักดิ์ คำวินิจ รองนายองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๕. นายเอกพล ศีลธรรม กำนันตำบลป่าพลู
๖. นายบัญญัติ แซ่น้อย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ วังหลวง
๗. นายพิริยะ วงศ์ผืน ผู้ใหญ่บ้านป่าพลู
๘. นายนายธานี หวันห่อ ผู้ใหญ่บ้านห้วยหละ
๙. นายยงยุทธ์ ยางก้อนผู้ใหญ่บ้านห้วยแพ่ง
๑๐. นายประจันต์ สุวรรณ ผู้ใหญ่บ้านห้วยโทก
๑๑. นายมนัส สมณา ผู้ใหญ่บ้านเกาะทุ่งม่าน
๑๒. นายสมเกียรติ วงศ์จันทร์ดี ผู้ใหญ่บ้านใหม่พัฒนา
๑๓. นายสุวิทย์ หวันฮ้อ ประธานสภา อบต.ป่าพลู
๑๔. นายบุญชาญ แซ่น้อย สอบต. บ้านวังหลวง
๑๕. นางอำไพ พรหมเมืองยอง สอบต.บ้านป่าพลู
๑๖. น.ส.สายสุนีย์ ดอกดวง สอบต.บ้านห้วยหละ
๑๗. นายบรรหัตต์ ปั่นทอง สอบต.บ้านทุ่งม่าน
๑๘. นางจำเนียร ชัยธรรม สอบต.บ้านห้วยโทก
๑๙. นางสงวนศรี อุประดี ตัวแทนเกษตรกร บ้านวังหลวง
๒๐. นายศิริพันธ์ วิฑูรย์ ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู
๒๑. นายสมบัติ ยศจิรธนากุล ตัวแทนเกษตรกรบ้านทุ่งม่าน
๒๒. นายนายสงกรานต์ วงศ์ให้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยหละ

๒๓. นายวิเชียร อุดสม ตัวแทนเกษตรกรบ้านเกาะทุ่งม่าน

๒๔. นายธีรพงษ์ ตาโล๊ะ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยโทก

๒๕ นางสาวศศกร สุวรรณภาศ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการวิจัย

๑. แบบสัมภาษณ์
๒. การสนทนากลุ่ม
๓. แบบสังเกต

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์(In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาด้านการบริหารจัดการน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู และกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนในแต่ละประเด็นเปิดกว้างให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และลึกพอที่จะนำมาสรุปประมวลผลได้ นำไปสู่การการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ให้เกิดประสิทธิผลสืบไป

๓.๓.๒ การสนทนากลุ่ม (focus group) โดยมีรูปแบบสนทนากลุ่มที่กำหนดประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดการวิจัย เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องมีผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมสนทนากลุ่ม นายกองการบริหารส่วนตำบลป่าพลู เกษตรกรอำเภอ เกษตรตำบลป่าพลู ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรตำบลป่าพลู และผู้เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการน้ำในกลุ่มเป้าหมาย

๓.๓.๓ แบบสังเกต ประกอบด้วย ด้านการกระทำ สังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน สังเกตด้านการทำการเกษตรกรรม อาชีพ รายได้จากเกษตรกรรม ผลกระทบอันเกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ของเกษตรกรในพื้นที่ รวมถึงบริบทปัญหาด้านน้ำ

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโหลง จังหวัดลำพูน”

คำอธิบาย แบบสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโหลง จังหวัดลำพูน” มี ๒ ส่วน ดังนี้
ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ..... สกุล/.....
๒. ระดับการศึกษา.....
๓. ตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน.....
๔. ภาระหน้าที่รับผิดชอบ.....
๕. สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ผู้สัมภาษณ์ นายวิศิษฐ์ พล กุลพรม หัวหน้าโครงการ

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการ “การพัฒนาแหล่งโบราณ หรืออุทยานเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดลำพูน”

๑. ท่านมีความคิดเห็นที่ปัจจุบันสภาพปัญหาด้านน้ำเกี่ยวกับการเกษตรกรรมเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒. ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรรมน้ำล้นได้มีการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งเพื่อการเกษตรอย่างไร

.....

.....

.....

๓. ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติการจัดการน้ำในระดับต้นน้ำอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๔. ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติการจัดการน้ำในระดับกลางน้ำอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๕. ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติการจัดการน้ำในระดับปลายน้ำอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๖. ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติใดบ้างที่ควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมของเกษตรกรกลุ่มน้ำี้”

.....
.....
.....

๗. ท่านคิดว่าแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำี้ที่ดี มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๘. ท่านมีข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการน้ำ ทั้งระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ที่พิเศษ/๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์ /โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเรียนเชิญร่วมประชุมเพื่อขออนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียนเชิญ.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย - หนังสือเรียนเชิญการให้สัมภาษณ์จำนวน ๑ ฉบับ
- แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

เนื่องด้วยข้าพเจ้านายวิษณุพล นามสกุล กุลพรม อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากองค์กร จากท่านในฐานะเป็นบุคคลในพื้นที่และมีความรู้ มีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลการวิจัยดังกล่าว จึงขอเมตตาเข้าร่วมประชุมในวันที่.....เดือน.....ปี พ.ศ. ๒๕๖๑

เวลา ๑๓.๐๐ น.-๑๕.๐๐ น.

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตา และความร่วมมือจากท่านด้วย มา ณ โอกาสนี้
ด้วยดี

เรียนมาด้วยความนับถือ

(นายวิษณุพล กุลพรม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

หมายเหตุ การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัยดังกล่าวครั้งนี้ไม่กระทบต่อภาพลักษณ์ต่อองค์กรใดๆ
และต่อท่านผู้ให้การสัมภาษณ์ใดๆ

ที่ ศธ ๖๑๒๕/๑๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวชิษฐ์พล นามสกุล กุลพรม อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรรมน้ำล้น ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพ ทางด้านงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากองค์กร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อพิจารณาอนุญาตให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณ ในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

หมายเหตุ การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัยดังกล่าวครั้งนี้ไม่กระทบต่อภาพลักษณ์ต่อองค์กรใดๆ เพียงเพื่อต้องการ ทราบแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อดำเนินการวิจัย อันเป็นแนวทางการศึกษาเท่านั้น

รายชื่อประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการทำวิจัยซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ดังกล่าว จำนวน ๒๕ คน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. นายสุรณ ปิ่นแก้ว หัวหน้าเกษตรอำเภอบ้านโฮ่ง
๒. นายมีแก้ว นุพลา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๓. นายสะอาด เกตุวงศ์ รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๔. นายจรศักดิ์ คำวินิจฉัย รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าพลู
๕. นายเอกพล ศิลธรรม กำนันตำบลป่าพลู
๖. นายบัญชา แซ่น้อย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ วังหลวง
๗. นายพิริยะ วงศ์ผืน ผู้ใหญ่บ้านป่าพลู
๘. นายนายธานี หวันหื้อ ผู้ใหญ่บ้านห้วยหละ
๙. นายยงยุทธ์ ยางก้อนผู้ใหญ่บ้านห้วยแหง
๑๐. นายประจันต์ สุวรรณ ผู้ใหญ่บ้านห้วยโทก
๑๑. นายมนัส สมณา ผู้ใหญ่บ้านเกาะทุ่งม่าน
๑๒. นายสมเกียรติ วงศ์จันทร์ดีบ ผู้ใหญ่บ้านใหม่พัฒนา
๑๓. นายสุวิทย์ หวันฮ้อ ประธานสภา อบต.ป่าพลู
๑๔. นายบุญชาญ แซ่น้อย สอบต. บ้านวังหลวง
๑๕. นางอำไพ พรหมเมืองยอง สอบต.บ้านป่าพลู
๑๖. น.ส.สายสุนีย์ ดอกดวง สอบต.บ้านห้วยหละ
๑๗. นายบรรหยัด ปั่นทอง สอบต.บ้านทุ่งม่าน
๑๘. นางจำเนียร ชัยธรรม สอบต.บ้านห้วยโทก
๑๙. นางสงวนศรี อุปรัตน์ ตัวแทนเกษตรกร บ้านวังหลวง
๒๐. นายศิริพันธ์ วิฑูรย์ ตัวแทนเกษตรกรบ้านป่าพลู
๒๑. นายสมบัติ ยศจิรธนากุล ตัวแทนเกษตรกรบ้านทุ่งม่าน
๒๒. นายนายสงกรานต์ วงศ์ให้ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยหละ
๒๓. นายวิเชียร อุดสม ตัวแทนเกษตรกรบ้านเกาะทุ่งม่าน
๒๔. นายธีรพงษ์ ตาโล๊ะ ตัวแทนเกษตรกรบ้านห้วยโทก
๒๕. นางสาวศศกร สุวรรณภาศ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลจาก ชุมชนในเขตที่เป็น กลุ่มเป้าหมาย บริหารส่วนตำบลป่า พลูตากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงข้อมูลในด้าน ต่าง ๆ ของตำบลป่า พลูจุดเด่นและด้าน การบริหารจัดการน้ำ ให้แก่เกษตรกรกลุ่ม ในตำบลป่าพลู	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถ วิเคราะห์ถึงปัญหา ด้านทรัพยากรน้ำ ในกลุ่มเกษตรกรกลุ่ม น้ำดี ทั้งประเด็น ปัญหาและแนว ทางการแก้ไข
๒.ศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	ทราบถึงแนวทางการ แก้ไขปัญหาด้านน้ำ เพื่อการเกษตรและ ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีที่สามารถ นำมาใช้ในการศึกษา วิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถ ดำเนินการ ศึกษาวิจัยทั้งการ สัมภาษณ์ การ วิเคราะห์ และ สังเคราะห์เพื่อ ข้อมูลในเชิง คุณภาพ
๓.การเก็บข้อมูลด้วย แบบสัมภาษณ์/ สัมภาษณ์บุคลากร เกี่ยวกับการบริหาร จัดการน้ำเพื่อ การเกษตร ทั้งระดับ ต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ	ทราบถึงข้อมูลความ คิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ของชุมชนในเขต ตำบลป่าพลูด้าน ทรัพยากรน้ำและ ทราบแนวทางในการ แก้ไขปัญหามาสามารถ นำแนวทางไป ประยุกต์ใช้ อย่าง เป็น รูปธรรม	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้เกิดการคิด วิเคราะห์หาจุดเด่น จุดด้อยของแนว ทางการแก้ไข ปัญหาอย่างเป็น รูปธรรม

๔.การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล	ได้ทราบถึงแนว ทางแก้ไขด้านน้ำเพื่อ การเกษตรจากชุมชน ๆ แนวคิดบุคลากรใน แต่ละองค์กรเพื่อ วิเคราะห์และ สังเคราะห์เรียบเรียง ให้เป็นข้อมูลที่ สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้เกิดแนวทาง ในการแก้ไขปัญหา น้ำเพื่อการเกษตรที่ สามารถนำไปต่อ ยอดการส่งเสริม พัฒนาอย่างมีส่วน ร่วมขององค์กร ชุมชน ทางสังคม
๕.ข้อเสนอแนะ	ทราบถึงจุดเด่นจุด ด้อยในบริบทต่างๆ ขององค์กรที่ เกี่ยวข้อง กลุ่มเป้าหมาย อาทิ เช่น บุคลากร นโยบายทาบถึง ข้อเสนอแนะทั้งเชิง นโยบายและระดับ ปฏิบัติเกี่ยวกับ บทบาทขององค์กร สถาบันหน่วยงาน ทางภาครัฐเช่น เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่อบต.และ กลุ่มเกษตรกร ในการ แก้ปัญหาน้ำเพื่อ การเกษตร	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้ได้ ข้อเสนอแนะต่อ องค์กรต่างๆ และ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ทั้งยังมี ส่วนในการหา แนวทางร่วมกันใน มิติของสถาบัน องค์กร เกษตรกร เครือข่าย ใน รูปแบบโครงการ และกิจกรรมต่างๆ
๖.รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับ สมบูรณ์ที่สามารถ ตอบวัตถุประสงค์ ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ	ข้อ ๑-๓	ได้รายงานวิจัยที่มี คุณค่าสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของ การวิจัยทั้ง ๓ ข้อ ได้

แบบ สฟ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร

ข้าพเจ้าตำแหน่ง ตำบล

อำเภอ จังหวัด โทรศัพท์ ขอรับรองว่าได้มีการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

..... ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ

..... วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดย

นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา

การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ

การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ เป็นต้นไป ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตาย โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้

๒. สามารถนำไปเผยแพร่โดยการสรุปเป็นองค์ความรู้เพื่อให้ประชาชนในตำบลอุโมงค์ และพื้นที่อื่นๆ ได้เรียนรู้และเข้าใจวิธีการป้องกันการฆ่าตัวตาย

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(.....)

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ง

รูปภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์การเก็บข้อมูลการทำโครงการวิจัย

“เรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำดี
ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน”
ของปีงบประมาณ ๒๕๖๑

โดย

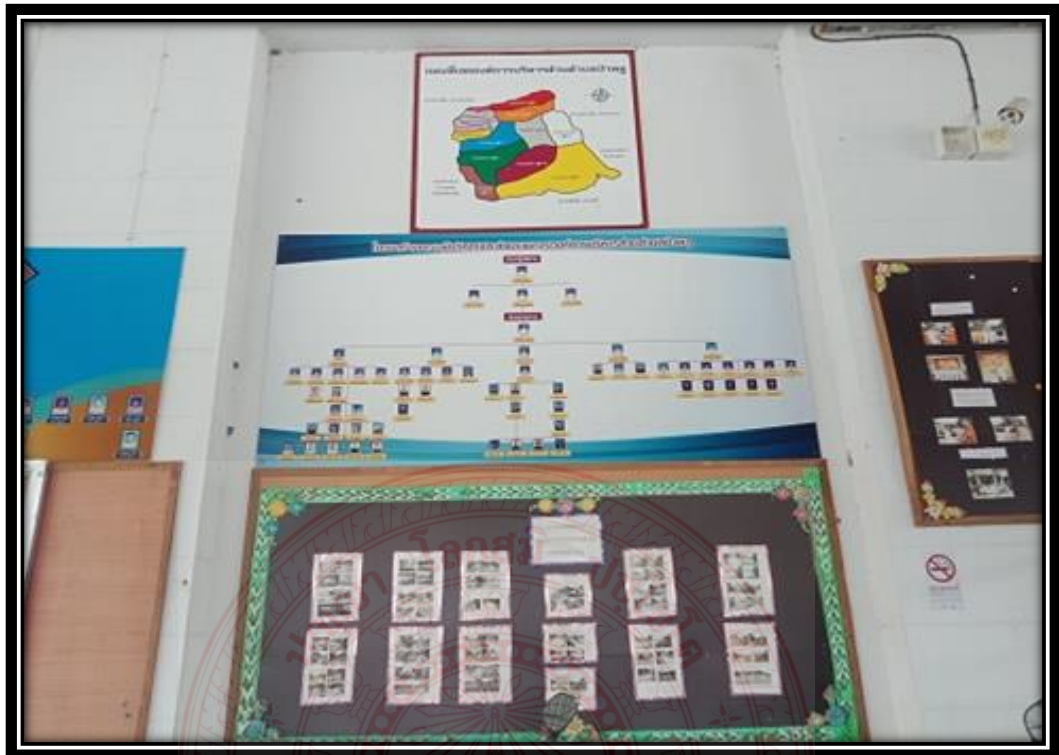
นายวิษณุพล กุลพรม
(หัวหน้าโครงการ)

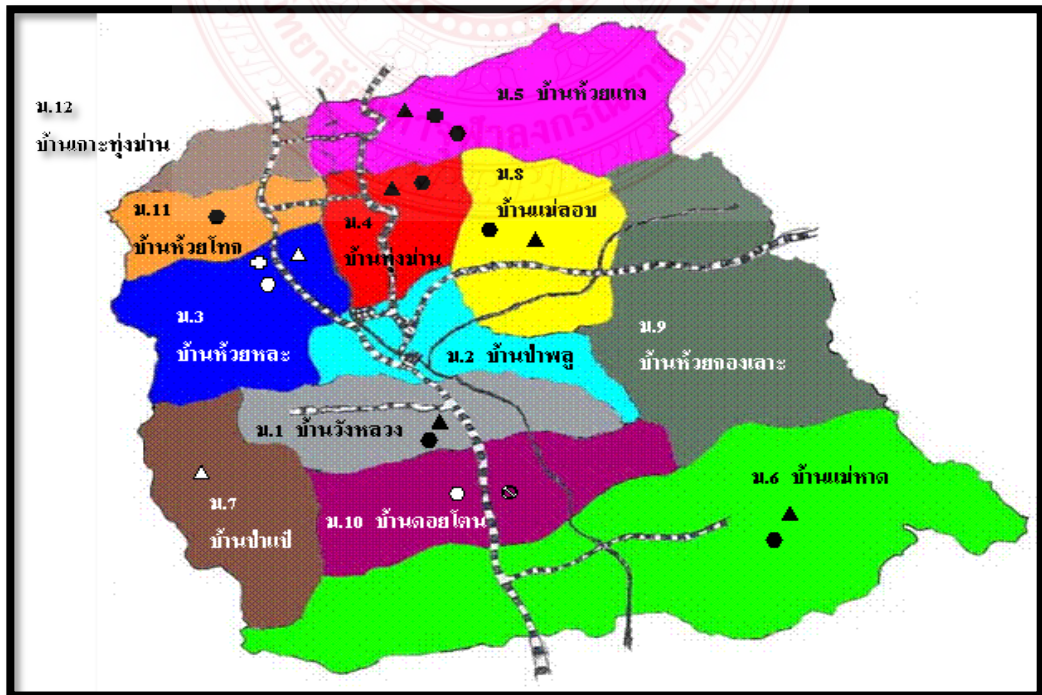
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU ๖๓๐๗๖๑๒๓๓

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

(แผนผังการบริหารขององค์การบริหารตำบลป่าพลู)

(แผนที่ตำบลป่าพลู)

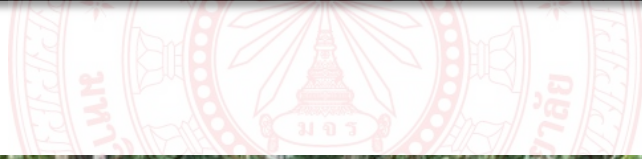

ประเพณีแห่ช้างเผือกเป็นการอนุรักษ์น้ำของเครือข่ายลุ่มน้ำลี้
ได้แก่ อำเภอรุ่งหัวซัง อำเภอลี้ อำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอเวียงหนองล่อง

ภาคผนวก จ

ผลผลิต (output)

ผลลัพธ์ (outcome)

ผลกระทบ (impact)

จากการวิจัย เรื่อง

การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี
ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลุ อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

Water Management to Solve the Problems of Li River Basin Farmers Of
the Tambon Administration Organization Forest of Ban Chang,
Lamphun Province.

ผลผลิต (output)

ผลผลิต (output) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันที ผลโดยตรงจากการดำเนินโครงการ กิจกรรมเสร็จสิ้นลง.....สำหรับผลผลิตในด้านการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหา เกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ในครั้งนี้ผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมคือปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยเกิดจากภัย ธรรมชาติ และสาเหตุอันเกิดจากคนในพื้นที่ และทำให้เกิดการเรียนรู้ในด้านการแนวทางการ การแก้ปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู และกลุ่มเกษตรกรกลุ่มน้ำลี้ อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน ได้ทราบถึงกิจกรรมในด้านด้านการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการทั้งต้นน้ำในระดับ กลางน้ำ ปลายน้ำ และแนวทางที่ได้นำมาปฏิบัติได้แก่

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การจัดอัตรากำลัง (Staffing)
- การอำนวยการ (Directing)
- การประสานงาน (Coordination)
- การรายงาน (Reporting)
- การงบประมาณ (Budgeting)

รวมถึงผู้วิจัยและประชากรในพื้นที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการน้ำในระดับ กลางน้ำ ปลายน้ำ ให้เกิดประสิทธิภาพในอนาคต

ดังนั้นจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ทำให้องค์กรได้รับองค์ความรู้ได้ผลงานทางวิชาการ เพื่อนำไปบูรณาการประยุกต์ใช้ในการใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการน้ำอันจะนำไปสู่การ แก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรสืบไปและสำหรับผู้วิจัยเองได้มีโอกาสนำผลงานวิจัยได้ตีพิมพ์ เผยแพร่สู่สาธารณชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจ และนำไปตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสาร ต่าง ๆ หรืองานประชุมวิชาการในระดับต่างๆ

ผลลัพธ์ (outcome)

ผลลัพธ์ (outcome) หมายถึง ผลระยะยาวซึ่งเกิดเป็นผลจุดหมายปลายทาง หรือผลต่อเนื่องจากผลกระทบ.... งานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าจะเป็นแนวทาง หรือเป็นผลงานที่จะสามารถนำไปใช้ได้เกี่ยวกับการนำไปช่วยแก้ไขปัญหา หรือนำไปบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพหากองค์กร และกลุ่มเกษตรกรได้นำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งตั้งเนื้อหาสาระจากผลการวิจัยนั้นวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำเพียงพอต่อการใช้ในการเกษตรและอื่น ๆ รวมถึงสะท้อนให้ประชาชนเกษตรกร และหน่วยงานในองค์ภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวได้ช่วยกันแก้ปัญหา และรณรงค์อนุรักษ์น้ำ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และสำนึกถึงความสำคัญของสถานะแวดล้อม ดังนั้นการดำเนินการวิจัยเรื่องนี้จึงมีเป้าหมายดังกล่าว

ซึ่งผลลัพธ์ได้ทราบถึงความร่วมมือร่วมใจ ในการช่วยกันแก้ปัญหา และคาดว่าในอนาคตทั้งองค์กรภาครัฐ ท้องถิ่น เกษตรกรในพื้นที่จะสามารถช่วยกันแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ผลกระทบ (impact)

ผลกระทบ (impact) หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากผลผลิต และผลลัพธ์.....

ซึ่งจากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ทำให้ทราบถึงแนวทางในการแก้ปัญหาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งระดับต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงแนวทางที่หลากหลายที่นำมาปฏิบัติในการแก้ไขปัญหา สำหรับผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลและทำการวิจัยมาแล้วนั้น ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกษตรกรได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการน้ำ มีจิตสำนึก และมีความรู้มากขึ้น เห็นความสำคัญของการรักแม่น้ำลำธารที่มีความสำคัญธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมการทำลายป่าลดลง ไม่ทำลายแม่น้ำลำธารอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเป็นต่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร

งานวิจัยนี้จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิดและพฤติกรรมของคนในพื้นที่ด้านการบริหารจัดการน้ำ องค์กรส่วนท้องถิ่นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางเพื่อนำไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรมากขึ้น แนวคิดงานวิจัยได้จิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการช่วยกันแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น และจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนได้ในอนาคตสืบไป

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล: นายวชิษฐ์พล กุลพรม
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
 ประวัติการศึกษา: น.ธ.เอก, พธ.บ.สังคมศึกษา, รป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์)
 ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 คำสั่งแต่งตั้ง ณ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓

ผลงานทางวิชาการ

๑. ผลงานวิจัย

๑. รูปแบบการสอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาเขต ๒ อำเภอ บ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน (หัวหน้าโครงการ) ปีงบประมาณ ๒๕๕๗
๒. การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน (นักวิจัยร่วม) ปีงบประมาณ ๒๕๕๘
๓. กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามหลักพุทธธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (หัวหน้าโครงการ) ปีงบประมาณ ๒๕๖๐
๔. การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกลุ่มน้ำสี่ขององค์การบริหาร ส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน (หัวหน้าโครงการวิจัย) ปีงบประมาณ ๒๕๖๑

